[illegible] andere Typen, und in [illegible] [illegible] [illegible] Historie der [illegible] Regierung.

[I] It was a different [illegible] suggestive on the [illegible] and at the end a line [illegible]

INTEREST
VAN
HOLLAND,
OFTE
GRONDEN
VAN
Hollands-Welvaren.

Aangewezen door

V. D. H.

t'AMSTERDAM,
By Joan. Cyprianus vander Gracht,
in 't jaar 1662.

VOOR-REEDEN

van

Hollands Intereſt.

Ewijl *aller landen waarachtig intereſt* beſtaat in het welvaaren der *Regeerders* en *Onderdaanen* geſamentlik, en het zelve kennelik van *een goede regeering* hangd; ſoo moet men weeten, dat een goede regeering is, niet daar het wel- ofte qualikvaaren der Onderdaanen hangd van de deugd ofte ondeugd der Regeerders; *maar* (dat zeer aanmerkens-waardig is) *daar het wel- en quaalik-vaaren der Regeerders noodwendig volgd op, ofte hangd van het wel- ende quaalik-vaaren der Onderdanen.* Want vermits men gelooven moet dat eygen altijds voorgaat, zal in *het eerſte geval* eygen voordeel ook tot nadeel der

Aller landen waarachtig intereſt.

der gemeene onderdaanen werden gesogt. Maar vermits in *het tweede geval*, eygen voordeel niet, dan door het gemeen, kan werden verkreegen, sal het selve door de Regeerders altijds werden betragt. *Tantum de publicis malis sentimus, quantum ad privatas res pertinet;* Niemand hinkt van een ander mans zeer.

Aller Souverainen waarachtig Interest.

Waar uit klarelik volgd, dat alle *wijse Regeerders* geneegen zijn hun Land, Rijk ofte Steeden soo machtig te maken, dat zy tegen der omleggende buuren geweld sig konnen beschermen, om dat het welvaren der Regeerders, voor soo veel, noodsaakelik van dat van haare Onderdaanen dependeerd, ende zy andersins uit de regeeringe zouden werden geschopt. Want hoewel de *Monarchen, Heeren* ende *Hoofden*, door quaade opvoedingen ende weelde, hun lusten volgende, ende de regeeringe laatende drijven op favoriten

ten ende hovelingen, gemeenelik deeſe *eerſte pligt aller Regeerders* verſuimen, ſoodanig als men door die gedurige regeeringe der favoriten ende *Monarchale revolutien* ziet: zoo verſuimen nochtans de wijſe zelfs-regeerende Heeren niet, hun land zoo veel als 't doenelik is teegen hunne nabuuren beſtendig te maken. Maar de *Monarchale* ofte *Republikſe Staat* daar toe machtig genoeg zijnde, werden naar de gelegentheid van de formen der Regeeringen, ganſch contrarie wegen door de Regeerders omtrent het welvaaren der Onderdaanen ingegaan.

Aller Monarchen Intereſt is de Onderdaanen machteloos te maken.

Want vermits *de tweede pligt der Monarchen, Heeren* ende *Hoofden* is, *goede zorge te dragen dat haare eigen Onderdaanen zoo machteloos blijven, dat zy niet zouden konnen ſchatting ende gehoorſaamheid weigeren*; zoo is daar toe in alle manieren dienſtig, te beletten

 dat

dat geen hunner Steeden zoo groot en machtig werden, dat zy uit haaren eigen boesem ende borse een heir te velde zouden konnen brengen ende houden, om daar mede aan hun eigen Heer het hoofd te bieden, ofte hem te verjaagen. En even zoo weinig mogen voorsiehtige Heeren, Hoofden, en Monarchen toelaaten dat haare steeden door een goede fortificatie haar eigen Heer zouden konnen buiten keeren.

En of schoon de kindse, wellustige, domme en traage Monarchen dit alles versuimen, zoo versuimen nochtans de Hovelingen, die alsdan in haare plaatse regeeren, niet haar eigen voordeel te betrachten, en 't zy in vreede, 't zy in oorloge, de onderdaanen uitplonderende, die machteloos te maaken, en te ontblooten van alle fortificatie, vivres, ammonitie van oorloge, en krijgs-oeffeningen der gemeene onderdanen.

Maar

Maar vermits, ter contrarie, *de tweede pligt van Regeerders der Republiken* ende *groote Steeden* is, die zoo *volkrijk*, *machtig*, ende *sterk* te maaken als 't eenigsins doenelik is, om dat alle Regeerders ende Magistraats-persoonen, alsmede alle anderen, in des Lands ofte Steede dienst weesende, daar door des te meer machts, eere ende profijten verkrijgen, ende sekerlijker in tijde van vreede ofte oorloge besitten; zoo ziet men gemeenelik alle Republijken in konst, koop, volkrijkheid, ende sterkte bloejen.

Aller Regenten van Republijken waarachtig interest *is*, groote volkrijke gefortificeerde Steeden *te maken*.

Daarenboven moet men zeer wel considereren, dat *Holland* zeer lichtelik teegen zijne nabuuren kan werden beschermt. Ende dat *het bloejen der Visseryen*, *Manufacturen* en *Negotien*, daar op Holland purelik bestaat, gewisselik veroorsaaken moet ongeloovelik machtige, geld- en volkrijke Steeden, die door haar be-

Hollands waarachtig interest.

bequame ſituatie, zeer lichtelik onwinbaar te fortificeeren zijn; *alle het welk voor een Monarch, Heer en Hoofd, een gantſch onverdragelike zaak is.* En dien-volgende beſluit ik, *dat den Hollandſchen ingezetenen geen grooter quaad kan overkomen, dan geregeert te werden door een Monarch, Heer ofte Hooft:* en dat ter contrarie God de Heer over een land, gebouwt op zodanige gronden, geen grooter zegen uitſtorten kan, dan met in het zelve in te voeren *een vrye Republikſche* ofte *Staats-gewijze Regeering.*

Maar vermits deze mijne concluſie ſtrijd tegen zeer generaale en langdurige voor-oordeelen, dunkt my geraden die wech te nemen, zo veel my doenelik zal wezen, met de volgende reden.

Hoewel uit het voor-gaande blijkt, *dat de Ingezetenen van een Republik oneindelik gelukkiger zijn,* als *de onderdanen van een land, geregeert door een Heer ofte een uitſtekend*

ſtekend hoofd, zo zal nochtans het contrarie meeſt altijds werden geloofT in Landen,daar een Heer is, of in Republiken daar iemand op den trap is om Heer te werden.

Aller Hovelingen *en* Soldaten *waarachtig* intereſt.

Want niet alleen de *Officianten*, *Hovelingen*, *Edelluiden* en *Soldaten*, maar ook alle die het garen zouden wezen, door de *corruptie der Regeringe* zich verrijkende,ofte hare grootsheid zoekende,*verheffen de Monarchale regeringe*, *om eigen profijt*, *ten Hemel*, als daar uit nedergedaald zijnde:hoewel God de Heer geen dan een Republikſe regering genadiglik ingeſteld, en daar na in zijnen toorn een uitſtekend hoofd over de zelve gekoren heeft, 1 *Sam. cap.*8. En daarenboven derven alle die *bloedzuigers van den Staat*, en *van het menſchelik geſlacht*, de Republiken tot in den drek verachtende,en *van muizen olifanten makende*, de feilen der zelver breed uitmeeten, en de deugden verduiſteren, om dat zy

 weten

weten daar over van niemand te zullen werden gestraft. Waar op alle 't gemeene volk, ontbloot van kennis en oordeel, zegt *Amen;* voornementlik als het werd geblindhokt en tegen de wettige Regeerders opgehitst door *Predikers die naar de Heerschappye dingen,* hoedanige (God betert) ook al eenige in Holland, en d'omleggende Provincien gevonden worden. Zulks alle deugdzame en verstandige Ingezetenen genoodzaakt werden, hun vinger in de aarde steekende, te rieken in wat Land zy woonen, en zich wel te wachten de gebreken der Lands-Heeren, ofte die 't garen zouden wezen, te ontdekken.

Manieren van oordeelen aller gemene Onderdanen.

Ja weinige Inwoonders van *een vryen Staat* vind men die genegen zijn te onderwijzen *hoe veel een Republijk beter zy als een Monarchy,* om dat zy weten daar over van niemand te zullen werden geloond; en dat aan de andere zijde,

Konin-

Koningen met lange armen zware ſlagen konnen geven; en hoewel alle verſtandige Onderdanen der Monarchen, die nevens de hooſſe pluim-ſtrijkers de ſchaamte niet hebben afgelegt, in het generaal overtuigd werden van *de voortreffelikheid eener Republike boven de Eenhoofdige Regeringe*, zo houden nochtans eenige ſtaande, *veele volkeren zodanig geaard te zijn, dat zy niet gelukkelik dan door eenen Heer konnen werden geregeerd*; en brengen by de exempelen aller volkeren van *Aſia* en *Afrijken*, als mede alle *Europiſe volkeren* gelegen na het *Zuiden*: wel is waar dat zy ook bekennen, dat alle volkeren die meer na het *Noorden* gelegen zijn, bequameliker werden geregeerd door *een uitſtekend Hoofd* en *meerder vryheid*, gelijk warelik *van Vrankrijk af na het Noorden genoegzaam alle abſolute Monarchale regeringe ophoud*; en dienvolgende ſuſtineren de

Of eenige volkeren van nature, Monarchaal moeten geregeerd werden.

de ſelve en vele anderen, *de Hollanders in het particulier zo wrevelig, factieus en bot te zijn*, dat zy niet, dan door *een zeer uitſtekend Hoofd* in dwang gehouden zijnde, gelukkelik zouden konnen werden geregeerd, en dat het zelve ook door de *hiſtorien* der voorlede *Graven* zoude werden bekraftigt.

Of de Hollanders *van zoo een* wreveligen aart *zijn, dat zy niet geruſtelik dan door* een Hoofd *konnen werden geregeerd.*

Maar aan de andere zijde werd geſegt, dat de tijden der voorlede Graven kennelik zijn geweeſt *ſeer afgrijſelike tijden* en *regeeringen*, vervullende de *Hiſtorien* met gedurige verſoejelike *oorlogen, oproeren*, en grouwelen, *gebaard door* en *ter occaſie van dat uitſteekend Hoofd*: en dat ter contrarie de Hollanders, als op de *Viſſery*, *Manufacturen* en *Negotie* levende, van nature zeer vreedſaam zouden weſen, *indien zy door zoodanig Hoofd niet oproerig wierden gemaakt*. Wat hier van zy, kan ten deele uit de *Hiſtorien* werden geleerd.

Maar hier op zal miſſchien iemand

mand ſeggen, de ſaaken ſedert honderd jaren veranderd te zijn, om dat Holland voor dezen meeſt op den *land-bouw* beſtond, en dat hier geen *ſoldaten*, *finantien* ofte *gefortificeerde plaatſen* waren daar de *Graaf* over konde diſponeren. Waarom hy geen oorlog konde voeren, dan met zijn *Leen-mannen* en *Poorters* op geconſenteerde *beeden*, en dat daarenboven de *Hollandſe Steden*, naar proportie der krijgs-konſt, *zoo ſterk waren*, dat zy niet, dan met zeer groot geweld, door een *Graaf* konden werden ingenomen, zulks die regeering in alle manieren ongeſtadig, krachteloos en oproerig moeſte zijn.

Of de Hollanders *onder een* Stadhouder *ofte* Kapitain Generaal *gelukkiger zouden wezen als voor dezen onder de* Graven.

En hier by ſal miſſchien iemand noch voegen, dat Holland nu t'eenemaal beſtaat op de *koopmanſchap*, ende dat een uitſtekend *Hoofd*, *Kapitain Generaal*, ofte *Stadthouder*, hier zoude hebben een *eige lijfwacht* in den *Hage*,

Hage, plaatse *der Dagvaart*, als mede de gonst van *een groote besoldigde krijgs-macht*, van alle de *Predikanten*, en door die, de gonst der *gemeene Ingesetenen*. En dat hy daarenboven, door de *Gedeputeerden* ter *Generaliteit*, t'zijnen gelieve zoude konnen disponeren van *die onwinbare frontier-plaatsen der niet stemmende Landen*, schoon genomen hy zijn macht door geen *uitheemsche Alliantien* quame te sterken. Zulks hy meest *alle Hollandse Steden*, nu *genoegzaam open leggende*, ter loops zoude konnen *overweldigen*, en dienvolgende zoude warelik iemand konnen zeggen: *dat de Hollanders, door het kiezen van zodanig uitsteekend Hoofd, als onnozele lammeren zouden werden geregeerd door een onwederstandelik Souverain.*

Wat hier van zy, en *of de Hollandse ingezetenen als dan gelukkig zouden wezen*, zal ik een ander

wijt-

wijtloopiger laten denken, zeggen en ſchrijven.

Maar wat *der Hollanderen bottigheid* aangaat, *of die zo groot zy, datſe niet verſtands genoeg zouden hebben om een vrye Republijk te konnen formeeren*, en dat zy dien koſteliken ſteen, *de Vryheid*, gevonden hebbende, met den *Eſopiſen Haan* een graantjen koorens meerder zouden achten, daar van zeg ik niet wel te konnen werden geoordeeld; want *vermits zy noch geen tien jaren zijn vry geweeſt*, en het daar te vooren zeer ontijdig en ſchadelik was zijn goed verſtand in het ſtuk der Regeringe te tonen; als mede vermits het klaar is, dat eene generatie van menſchen in vryheid moet werden *doorgeworſteld*, eer men daar van te recht oordeelen kan; zoo moet men het zelve *God* en den *tijd* overgeven, om daar na, indien deze *ſlaafachtige wederſtrevers* werden overleeft, een goed oordeel

Of de Hollanders al te bot van aart zijn, om in forme van Republike geregeerd te werden.

voor

voor ofte *tegen* te konnen vellen.

Onderentusſchen kan *dit volgende Tractaat* van *Hollands Intereſt* onpartijdig werden gelezen: en ten zelven einde zy yder gewaarſchout, dat uit *elke particuliere zake* niet veel nuttigheids kan werden getrokken; maar dat die moet werden gevonden in de overdenkinge en aan-een-knopinge *aller verhandelingen te zamen*, om eindelik te konnen oordeelen, *of hier het waarachtige Intereſt dezer Landen getroffen zy*; indien *neen*, zal my genoeg wezen, by zo verre men gelooft, dat ik het nochtans ernſtig gezocht, en daar toe eerſt den weg gebaand hebbende, (*affectus pro effectu*: *In magnis voluiſſe ſat eſt*,) meer *danks* als *ondanks van mijn vry Vaderland heb verdiend*; alzo miſſchien door mijn poogen en dwalen een ander, veel bequamer, zal werden opgewekt om beter te doen.

't Welk God geve.

INTEREST VAN HOLLAND.

CAPITTEL I.

Holland is geen een Land, en heeft niet allesins een interest.

OM dat men met de naam *'s Lands welvaaren* verstaan moet *de conservatie en vermeerdering der Ingesetenen van 't Land, bestaande in Regeerders en Onderdaanen*; en dat Holland van ouds niet is geweest *een Land ofte Republike*, maar bestaan heeft *in veel Republiken*, die warelik metter tijd hebben gekreegen *een en het zelfde hoofd*, onder den naam van *Graaf* ofte *Stadhouder*, doch vermits de selve zich met zijn *Domeinen* moest te vreeden houden, en de Landen regeeren, ofte, om beeter te zeggen, *administreeren*, elk naar zijn byzondere *gewoonten* en *Rechten*, zoo zijn de selve niettemin gebleeven zoo *veele verscheide Republiken*: en daarom zal ie-

Om dat Holland geen een Land is, kan 't geen een Interest hebben.

 der

der verstandig mensch lichtelik oordeelen konnen dat *verschcidentheid* van Regeerders, Onderdaanen, Landen en situatie, ook noodsaakelik *verscheidentheid* van *interesten* veroorsaakende, ik van Hollands welvaaren, als van een Land, niet bescheidentlick zal konnen schrijven, nochtans ben ik geneegen het selve onder *eenen titul* te doen, zoo veel mijn geringe kennis toelaat; en alle zijne Steden ofte Landen *in eene sake* ofte *Interest over een koomen.*

CAP. II.

Van Hollands naturelike lasten.

Hollands situatie,

HOlland, leggende op de hoogte van 51 tot 52 graden naar het *noorden*, aan *zee*, en vele *binnewaateren*: zijnde daarenboven een zeer *laag* en *vlak land*, is daar door zeer veele ongemakken onderworpen.

en ongemakken daar uit ontstaande, zelfs in volkome vreede.

Ten eersten zijn hier zeer felle en *lange winters*, waar door de menschen meer *licht*, *brandt*, *kleeding* en *voedsel* van noode hebben. Daarenboven moeten *alle de beesten* van dit grasig land dan werden *gestalt*, hoewel men dan met meer kosten en arbeid min zuivel trekt.

Ten tweeden, *zijn de saisoenen hier zoo kort*,

kort, dat zy zeer wel waargenomen werden, en wel gelukken moeten om voordeel te konnen doen. Want het zaad in dit vochtig land verrot ofte verteerd zijnde, daar na niet bequaamelik met ander kan werden bezaaid.

Ten derden, door *de nabyheid der zee* en *vlakte des lands* ontstaat in de voor- en na-tijd, niet alleen voor den menschen *ongezond weeder*; maar in de voortijdt werden door *scherpe koude winden* alle bloeisels der boomgaarden verteerd, en in de herfst door *stormwinden*, veel onrijp ooft geplukt.

Ten vierden, is boven allen considerabel, dat *deeze landen, meest alle laager leggende als de vloeden der zee en rivieren*, die grouwelike stormen des *Oceaans* en *ys-gangen* moeten afkeeren; waar teegen met zeer groote onkosten werd gearbeid: want een roede langte des *zeedijks* somtijds wel 600 guldens kost van maaken. Aan de rivieren kosten de zelve ook zeer veel. En hoe zwaaren last het zelve moet weesen, kan men eenigsins afmeeten uit *de jaarelikse omslaagen van Rijnland*, het welk genoegsaam noch met de zee, noch met eenige loopende rivieren, en niet dan met stille-staande wateren gemeenschap heeft. Namentlik wegens morgengelden en binne-

landse onkosten *betaald yder morgen wel twee guldens*, en daarenboven om het regenwater door *molens* uit te malen en door *kadijkjens* uit te keeren, moet jareliks voor yder morgen wel 30 *stuyvers*, als mede voor *banwerken*, aan *voetwegen, wage-wegen*, en *wateringen* te onderhouden, wel 20 *stuyvers* werden betaalt. Waar by noch eindlik moeten ontstaan veel boeten en quellingen, als Baljow, Dijkgraaf en Heemraaden *ad vitam* gekooren werden, en van de Ingelanden gansch independent zijn.

Ten vijfden is klaar dat Holland uit zijn grond gansch *geen mineraalen*, ofte eenige de geringste bergwerken uitlevert; sulks uit den grond met graven gansch niet te haalen is, dan *kley* en *veen*, en dat met het land te schenden.

Holland dus worstelende tegen zee, rivieren en uitgemaale meeren, en kan nauweliks *vier-honderd duizend vruchtbare morgen lands*, duin en hey niet gereekend zijnde, uitleeveren. Want volgens omslag van den jaare 1554 wierde bevonden omtrent 300000 morgen en eenige honderd meer; ook zeggen *de Staaten van Holland en Zeeland* in seekere Remonstrantie aan den *Graave van Lycester*, dat deeze twee Provintien met veel hey, duyn, en uitgedolve onlanden,

niet

niet meer als 500000 morgen uitleverden, sulks ik gisch *Holland nu niet boven 400000 morgen in alles zal konnen uitmaken.*

En vermits de *Bodem* meest over alle *sand*, *moer*, ofte *veenig* is, moet de zelve werden *gebeeterd*; en om dat de beeternisse zeer haast door een openland nederzijgt, is de beeternisse in het korte wederom van noode.

Sulks de ongemakken, die het Oorlog veroorzaakt heeft, gansch ondragelijk zijn.

Dus is het met Holland gesteld *in volle vreede*, zonder zich eenigsins tegen zijn' nabuuren te *waapenen*, ofte *die af te keeren*; wat zal het zijn indien men considereerd, dat de Hollanders *de zee* niet alleen *veylen*, en haare Steeden en Landen teegen alle geweld van buiten beschermen moeten; maar dat zy daarenboven haaren nek hebben belaaden met het bewaaren van veele *geconquesteerde Steeden* en *omleggende Provintien*, die Holland nietwes toebrengen, en ter contrarie uit Hollands boesem werden voorzien met *fortificatien*, *ammonitie-huisen*, *eet waaren*, *waapenen*, *geschut*, *bezolding*, jaa, dat schandelik is, met *huizen* ofte *logijs-gelden voor soldaaten.* Alle de welke in het toekomende *een Kapitain Generaal* bekomende, *voor het weereloze Holland veel formidabelder zullen weezen, dan eenige andere nabuuren.* En nochtans is het

gelovelik dat deeze lasten, zoo politike als militaire binnen en buiten 's lands, deeze Provintie en Steden alleen aangaande, meer als tien millioenen guldens des jaars nu in vollen vreede beloopen. Immers zegt *Liewe van Aisma* op het jaar 1643, dat de Provintie van Holland jareliks aan inkomen had *elf millioenen guldens*; sedert welken tijd des gemeene lands-middelen noch merkelik zijn vermeerderd. Ook is waarachtig dat de Steeden tot haar eige nooddruft, zeer veele *accijzen* hebbende op gesteld, de Ingezetenen noch veel meer belasten.

CAP. III.

Van Hollands naturelike vruchten en voordeelen.

Hollands voordeelen, en wat het uitleeverd.

HIer tegen en konnen de *binnewateren* niet uitleeveren, als *vis*, *watervogelen* en *eyeren*; de *duinen* niet als *konijnen vleesch*, en *vellen*; *vier-honderd-duizend morgen* lands niet anders als *steenplaatzers-aarde*, *turf*, *koorn*, *moes-kruiden*, *ooft*, *vlas*, *hennip*, *meede-krappen*, *ried*, *gras*, *zuivel*, *koeyen*, *kalveren*, *schaapen*, *paarden*, doch van 't *strang* en *duin* zoude men konnen zeggen dat het *kalk* en *zand* uitleeverd.

CAP. IV.

Dat de inwoonders van Holland uit den bodem niet konnen werden gevoed.

MAar als men 't zoo ſtelde dat alle het land wierd bezaait met het noodſaakelikſte, namentlik tarw, en dat ieder morgen jareliks won 15 zakken, en zouden vier-honderd duizend morgen niet konnen verſchaffen aan *twee millioenen menſchen* ieder een pond brood des daags, en miſſchien zoude men bevinden, indien het mogelik ware het zelve te reekenen, dat nu alleen aan den *landbow*, en alle het gunt zonder het welke den landbow niet kan werden gedaan, meer menſchen moeten arbeiden als daar van konnen werden gevoed. zulks het klarelik blijken zoude, als men alle overige vruchten, die nu daar werden gewonnen, met het andere dat tot 's menſchen leeven noodig is, zoude overweegen; *dat de boeren en haar gevolg, zeer veel ſpijze, drank, kleederen, wooning en brand zouden te kort ſchieten.* Waaromme men zeer wel zeggen mag, *dat Holland in geenderley wijze op zijn eigen bodem beſtaat, maar dat het in alle manieren zijn voedſel buiten 's lands moet zoeken.*

VVaar uit blijkt dat Holland in vreede, en noch veel min in oorlog ſig zelven niet voeden kan.

CAP. V.

Dat Holland zeer wel legt om zijn voedsel uit der zee te raapen.

Sulks de Ingezetenen haar voedsel uit der zee moeten zoeken.

EN om zijn voedsel *uit der zee*, die een ieder gemeen is, te haalen, legt Holland zeer wel, niet alleen aan een *visrijk strand*, en het *Doggers zand*, daar de *kabbeljau* in groote meenigte kan werden gevangen, en gezouten; maar ook aan de *haaring-vissery*, die nergens als omtrent de kust van Groot-Brittanjen kan geschieden. En is deeze *haring-vangst* sedert 250 jaren, dat *Willem Beukelzen van Biervlied* geleerd heeft de zelve te zouten en in tonnen te pakken, neevens de *kabbeljau-vangst* geworden een zeer krachtig middel van subsistentie voor deeze Landen; inzonderheid, vermits veele omleggende volkeren, door *Religie*, verplicht zijn zich van vleesch eeten te onthouden.

En vermits men noch onlangs heeft beginnen te gebruiken in veele gelegentheeden, traan ofte olie van *Walvisschen*, en dat het *Noorden*, daar de zelve te vangen zijn, niet verre van ons af is, immers met zuidelike winden, die veel by ons waajen, binnen ses ofte acht dagen

kan

kan werden bezeilt; zoo kan die *vissery* ook lichtelik met de *zout-handel* aan ons land werden vast gemaakt: want om *die visseryen* voornementlik, en by gevolge *de negotie* en *retouren* daar van hangende, aan ons land te koppelen, moet-men zeer wel considereren dat de grootste zwarigheid, om door zijn eigen bodem te subsisteren, namentlik *het onuitspreekelik getal der menschen*, is het krachtigste middel om alle buitenlandse waaren naa Holland te trekken, niet alleen om *te verstapelen* en daar naa buiten 's lands te verzenden door *de Maze*, *Waal*, *Yssel* en de *Rhijn*, alle te zamen eene rivier uitmakende, in aanleggende veelvoudige steeden en volkeren, *de considerabelste van de geheele wereld voor het vertier der koopmanschappen:* maar ook, om de zelve ingebrachte waaren hier eindelik te *consumeren*, ofte te laaten verarbeiden, zijnde kennelik, *dat geen land ter wereld in zoo kleinen begrijp, zoo veele menschen* en *werkbaazen heeft.* Hier by komt noch dat geen land ter weereld zoo wonderlik is doorsneeden met *wateringen*, langs welke men alle koopmanschappen met zeer kleine onkosten kan heen en weeder voeren.

Het groot getal der Ingezeetenen is een krachtig middel om de Negotie *aan Holland te koppelen.*

Immers, het legt zoo met *de Vissery*,

Hoe conſiderabel Hollands viſſerye zy.

dat jareliks meer als *drie hondert duizend laſten zoute vis* of *haaring* door de Hollanders werden gevangen en vertierd. En na het *Noorden* vaaren jareliks, om *walviſſen* te vangen, meer als *twaalf duizend mannen* uit gemelde landen; zulks als men naareekend, dat alle die Scheepen hier werden geboud, de touwen, zeilen, netten en tonnen gemaakt, als mede met zout voorſien, men zeer lichtelik zal konnen begrijpen. dat hier aan een ongelovelik getal menſchen zich kan ernéren; voorneementlik als daar noch by komt, dat alle die menſchen ook van nooden hebben ſpijs, drank, kleederen en huizen, als mede dat de gevange vis, ook door de Hollanders over den geheelen aard-bodem werd te ſcheepe gevoerd. En voorwaar, indien waarachtig is 't gunt *S^r. Walther Raleig*, die alles naarſtelik omtrent den jaare 1610 heeft onderzocht, om Koning *Iacob* te informeeren, zegt; zoo zouden op de kuſten van *Groot-Brittanjen* de Hollanders als doen geviſt hebben met 3000 *ſcheepen*, en 50000 *menſchen*, als mede dat de zelve noch beeſig hielden, zoo om haar uit te reeden, den vis te verkoopen en de retouren te doen, 9000 *andere ſcheepen*, en 150000 *andere menſchen*; en als hier noch

noch by komt 't gunt hy verder zegt, namentlik *dat twintig buyssen* 8000 *menschen onderhouden*, en dat de Hollanders alles gereekend wel 20000 *scheepen* in zee hadden: als mede *dat de vissery* en *zeehandel met zijn gevolg sedert dien tijd wel een derdendeel is vermeerderd*; zoo is licht te bedenken dat de zee een uitneemend groot middel van subsistentie aan Holland verstrekt.

CAP. VI.

In Europa is geen land tot de negotie bequamer als Holland.

DUs hebbende geconsidereerd Hollands bequaamheid tot de *visseryen*, en in mijn gedachten komende dat de Hollandse *negotie* daar van wel allermeest schijnd te dependeeren; zoo zal ik nu bedenken waar in die bequaamheid meest bestaat. *Van Hollands* Negotie.

Ten *eersten* moet ik zeggen, dat ik met het woord *negotieren* verstaa *ietwes te koopen om te verkoopen*, 't zy ter fleet, 't zy op dat het zelve wederom zoude verder mogen werden verkoft, zonder daar aan gebracht te hebben eenige veranderinge: zulks buitens lands goede koop in te koopen, om wederom

om buitens lands dierder te verkoopen, ofte wel de goederen die hier gebracht ofte gemaakt zijn, goede koop in te koopen, om buitens lands dierder te verkoopen, maar *het conſiderabelſte gedeelte is*, van 't gunt ik *nu* met het woord *negotie* verſtaa.

Hollands goede ſituatie om te Negotieren.

Ten *tweeden* zeg ik, dat Holland hier toe ook zeer bequaam gelegen is, *in het midden van Europen, rekenende van S. Michaël Archangel in Moſcovien, en Revel tot Spanjen*: en wat belangd dat wy van *Italien* en de *Levante* wijder af en naader aan *Ooſten* leggen, is zeer noodzakelik; want meeſt alle grove waren, als pik, teer, aſſchen, kooren, hennip, ſcheeps- en timmer-hout, als mede Pomerſche en Pruiſſche wolle, daar van daan moeten gehaaldt, en hier binnens lands gebracht werden: *om dat meer als de helft der gemelde waaren hier te lande werden geconſumeerd*, ofte *verarbeid*, blijkende hier uit dat de Hollanders wel met *de helfte meer* ſcheepen naa *Ooſten* als naa *Weſten* pleegen te vaaren.

VVaar toe helpen de Conqueſten der Ooſt-Indiſche Compagnie;

Ten *derden*, is nu zeer conſiderabel, om de negotie aan Holland te koppelen, de *Ooſt-Indiſche Compagnie*, waar door alle ſpeceryen en Indiſche waaren genoegzaam aan Holland vaſt zijn.

Ten

Ten *vierden*, is een zeer groot voordeel voor de Hollandse negotie, *dat de penningen aldaar teegen vierd' half, jaa zelfs wel tegens drie ten hondert in 't jaar, zonder eenig pand, ook aan koopluiden werden gegeeven*; en vermits in andere Landen zelfs van penningen daar vaste goederen voor verbonden zijn, merkelik meer gegeven word, zoo ontstaat hier uit, dat de Hollanders overalle met *gereed geld* koopende, en *te borg* verkoopende (welk van geen andere natien kan werden naar gedaan) een van de meeste oorzaaken is, waar door de Hollanders meest alle negotien anderen hebben ontrokken.

en de lage interesten *van penningen.*

Ten *vijfden*, *om dat in Holland zeer veel impósten en schattingen moeten werden betaalt*, en datmen van vaste goederen en penningen op renten gegeven, zeer weinig trekt; als mede om dat hier geen *Kloosters* en weinig leengoederen zijn; en dat daarenboven de vrouwen zeer vruchtbaar zijn, soo ontstaan onder die veel kinderen, smalle en gelijke deelingen, die hier gansch geen bequaamheid om te rentieren, maar zeer groote noodzakelikheid om te koopmanschappen veroorzaken.

En de kostelikheid van Holland, *dwingd de Ingezetenen tot de koopmanschap,*

CAP,

CAP. VII.

Dat Holland door de Vissery de Negotie, en door die twee de Manufacturen verkregen heeft.

Van de Visserye en Negotie, schijnen de Handwerken *voor een groot deel te dependeeren.*

IN een land daar *visserye* en *negotie* is, konnen ook zeer lichtelik alle *handwerken* gedaan werden; want noodzakelik moet daar uit ontstaan een zeer groote bequaamheid tot alle rouwe stoffen ofte materialen, om daar omtrent te arbeiden, te bekomen; en de gemaakte waren door de zelfde gelegentheid over zee, ofte langs de rivieren te versenden.

Dus zietmen *dat in Holland het grof zout gezoden: van zijde, vlas, en wolle allerley Manufacturen gemaakt: van hennip, gaaren, touwen en kabels gedraaid en netten gebreid: als mede van buitenlands hout veel scheepen getimmert werden*; want het is klaar, dat de scheeps-timmery in Holland niet moet werden geconsidereerd als *een pure consumtie*, maar als *een zeer gewichtige koopmanschap*; vermits meest alle de groote scheepen, voor de vremde volkeren van Europen door de Hollanders werden getimmerd, behalven welke handwerken, noch zeer

veele

veele anderen tot noodig gebruik, vermaak ofte cieraad dienende, zoodaanig zijn dat tot de zelve meest waater van nooden is, 't zy om die te pleegen, 't zy om die op het onkostelikste, niet te lande, maar te waater, af en aan te voeren. En daar de vallende wateren ons schijnen te ontbreeken, werd dat gebrek in ons laag, vlak en aan zee geleegen land, door de *gedurige winden* vervuld.

Daarenboven *legt Holland in zoo een koud climaat, dat de menschen door de warmte niet werden belet te arbeiden.* En vermits men hier doorgaands grove lucht heeft, harde kost eet, en gering bier drinkt, zijn de menschen veel bequamer om gedurig te arbeiden; en door de groote imposten werden zy genoodzaakt het zelve te doen.

En Hollands climaat is zeer bequaam voor de handwerken.

CAP. VIII.

Dat alle Ingezeetenen van Holland in vryheid zijnde, door een gemeen wel- en qualik-vaaren wonderlik aan een zijn gekoppeld.

DAarenboven diend men zeer wel te considereren dat de *vissery*, niet

Dat alle verhaalde middelen van subsistentie, als meede alle Ingezetenen van de hoogste tot de laagste aan een geschakeld zijn.

alleen de *negotie*, en die twee de *handwerken* veroorzaken; maar dat de *vissery hier veel meer bloeid om dat hier negotie en handtwerken zijn*, door de welke de vis en olie kan werden vervoert en geconsumeerd ofte gesleten. Als mede *dat de negotie meer als voor de helft zoude weezen vernietigd, indien men daar af naame de negotie in vis en allerley andere waren omtrent de welke hier werd gearbeid*; behalven dat by gevolge *de binnenlandse consumtien van allerley uitheemse waren ook meer als voor de helft vermindert zouden wezen*. En zoo is ook waarachtig, dat noodzakelik *alderley handwerken, meer als voor de helft zouden verminderen*, indien niet geheel vernietigt werden, *zoo haast als men dit land zoude berooven van de visseryen en negotie in waaren die buiten deeze Provintien werden gesleeten.* Eindelik is ook klaar dat de *landluiden* nu genoegzaam alle hare vruchten, suivel, vee, brand, &c. binnens lands slijtende, *een groot voordeel hebben boven andere boeren, die alles buiten 's lands moeten vertieren*: zulks dit groot getal menschen, *onboeren*, mijns bedunkens, de eenigste oorzaak is dat die in Holland zoo grouwelik belaste landluiden noch konnen subsisteren.

En hoe merkelik dat *alle Regenten*, of

die

die in eenigen dienst van haar dependeeren, door die groote meenigte menschen werden gebeneficieerd, is, om zijn klaarheid, onnodig gezegt.

Doen hier weinig menschen woonden, noch geen hondert jaaren geleeden, waren de uitstekenste bedieningen van *Burgermeester* en *Scheepen*, zelf in de principaalste Steeden, groote lasten, die men op groote boeten moest op zich laaden; nu is het een groot beneficie daar *stee-boden*, ja *veerschippers-knecht* te zijn, en daar van alleen met een huisgezin te moeten leeven.

Wijders geneegen zijnde een overslag te maken van het getal der menschen in Holland, *fixum domicilium*, haar vaste woonplaats hebbende, ofte te huize hoorende; en zoo veel my doenlik is met eenen ook na te reekenen, met wat *proportie* voorzeide menschen, door onze gemelde middelen van subsistentie hier werden gevoed: zoo zal ik aan de eene zijde considereren, dat *Sir Walter Raleig*, willende den Koning *Iacob van Engeland* beweegen tot voortzetting der visseryen, *Manufacturen* en negotiatie ter zee, waarschijnelik de voordeelen der zelve op het breedste zal hebben uitgemeeten, en het getal der menschen daar

door leevende, wat booven de waarheid vergroot.

En aan de andere zijde zal ik considereren dat *in den jaare* 1622, ingewilligd zijnde het *hoofdgeld* over alle Inwoonders geen uitgezonderd, als gevangenen, landtloopers, en die *aan de andere zijde van de linie* waren gereist, als mede alle *Forenses*, de zelve nochtans in het geheel over *Zuydholland*, niet meer wierden bevonden als 481934. Hoewel de *instructie*, *voor de Commissarissen* ten zelven einde, zeer scherp ingesteld was, om alle *fraude* en bedrog voor te koomen. Doch op dat men moge gissen of in het aangeven van dit getal oprechtelik gegaan zy, zal ik het zelve in het particulier uitdrukken, gelijk het ter Reekenkamer is geregistreerd.

Dordrecht met de dorpen - -	40523
Haarlem met de dorpen - - -	69648
Delf met de dorpen - - - - -	41744
Leyden en Rynland - - - - -	94285
Amsterdam met de dorpen - -	115022
Gouda met de dorpen - - - -	24662
Rotterdam met de dorpen - -	28339
Gornichem met de dorpen - -	7585
Schiedam met de dorpen - - -	10393
Schoonhoven met de dorpen - -	10703
	442904

d'ander

d'ander zijde beloopt - - - -	442904
Briel met de dorpen - - - - -	20156
's Graven-Hage - - - - - - - -	17430
Heuſden - - - - - - - - - - - -	1444
- - - - - - - - - - - -	481934

En genomen dat *Weſt-Vrieſland* het vierdendeel van de Inwoonders van *Zuid-Holland* uitleverde, zoude het zijn - - 120483

In alles - - - - - - - - - - - 602417

Maar vermits ik meen klarelik te konnen werden gezien, *dat in dit aangeven uitneemend groot bedrog is omgegaan*; en dat deeze landen ſedert dien tijd merkelik in Inwoonders zijn toegenomen; zoo zal ik giſſen dat hier in het geheel zonder iemand ter wereld uit te zonderen, te Huize hooren het getal van 2400000 menſchen. En dat zy leeven als volgd, namentlik

Door de viſſeryen op zee en die viſſers uit te ruſten voor zoo veel zy viſſers zijn, met ſcheepen, want, tonnen, zout, en andere materialen, of inſtrumenten - - - - - - - - - - 450000

Door den land-bow, binnenlandſe viſſery, duinmeyen, en turven, als meede alle deezen tot hun neering uit te ruſten,

d'ander zijde is - - 450000
tuig en want, voor zoo veel zy boeren zijn, te verschaffen - - 200000

Door het maaken van eenigerley manufacturen, scheepen, konst- ofte hand-werken, die buitens lands werden vertierd, 450000

Door de negotie, waar by ik nu verstaa het vervoeren en buiten-lands te verkoopen alle gewassen en werken onzer Inwoonders, 't zy vis, land-vruchten, handwerken &c. En wederom van buitens lands te halen allerley koopmanschap, hoedanig die zy, om de zelve, 't zy hier, 't zy buytens lands te verkoopen, mits dat het niet zy hier ter sleet, en alle die den negotianten, voor zoo veel zy negotianten zijn, ten dienste zijn - - - - - - - - 450000

Door alle deeze Inwoonders voor zoo veel zy menschen zijn te voorzien met, en te arbeiden omtrent alle 't gunt hier te lande werd gesleeten, als spijze, drank, kleeding, wooning, konst, noodige, gemakkelike ofte vermakelike huisraad te verkoopen of maken - - - - 650000

Door

Door den arbeid en zorge van alle deze voorgemelde, de ledich-gaande Edelluiden, Regeerders en Officianten in politie, justitie, finantie, militie, renteniers, soldaten, inwoonders van Godts-huyzen, bedelaars, &c. - - - - - - 200000

- - - - - - - - 2400000

En *hoewel deze gissing, 't zy wegens de menichte der Inwoonders, 't zy wegens de onderlinge proportie der levens-middelen, zeer row en onzeker is*, zo meen ik nochtans zeer klaar te wezen, *dat niet het achtste gedeelte der Inwoonderen van Holland, haren nooddruft zouden konnen vinden in haar eigen boezem, als het overschot der getrokke vruchten zoude moeten uitleveren alle andere behoeftigheden*; zulks *Homo homini Deus in statu Politico*, d'een mensch den anderen onder een goede Regeringe, een God zijnde, het voor dit Land een onuitsprekelik groote zegen is, dat hier zoo veel menschen door eerlike middelen werden gevoed, en voornementlik dat het welvaren aller Ingezetenen (ledich-gaande Edelluiden en soldaten uitgezondert) van de minste tot de meeste, zo naw aan een is verbonden: en boven alle, *dat niemand*

warelik aan 's lands welvaren meer is gelegen, als den Regeerders dezer Aristokrative regeringe.

Want *vissers*, *boeren*, *koop-* en *handwerks-luiden* hare goederen en konsten lichtelik in andere landen zouden konnen overdragen, om daar wederom vissers, boeren, koop- en handwerksluiden te werden. Maar *den bezitters van onroerende goederen* is dat by 's lands qualik-varen niet doenlik, en genomen dat, de *on*, tot *roerende goederen* gemaakt zijnde, zy zich in andere landen metter woon begaven, zo zouden zy daar geen levens-middelen vinden; en *noch veel min zouden zy, in vremde landen tot de regering werden gebruikt*, ofte *eenig officie* en *beneficie daar van dependerende, verkrijgen.*

Dat voorzeider aller Ingezetenen welvaren kan werden geruïneerd door eene misslag.

Nochtans zoude deze *loffelike harmonie*, en overeenstemming konnen werden gebroken, tot ruine van alle Ingezetenen, geen uitgezonderd, dan hovelingen en soldaten, met een eenige misslag; namentlik met te kiezen *een Opperhoofd*; want vermits de Heeren, hovelingen, edelluiden en soldaten noodwendig op de arbeidende Ingezetenen azen, zouden zy alle hare macht gebruiken *tot eigen voordeel, en tot nadeel van 't gemeen*; en op dat zy, door de

groote

groote machtige Steden daar in niet zouden werden gesteuit;zouden zy kennelik alle Steden klein, en de Ingezetenen arm maken, om zich zonder tegenspreken te konnen doen gehoorzamen. Zulks men hier te recht altijds God behoorde te bidden, *à furore Monarcharum libera nos Domine*, ô God, *bewaar doch Holland voor een Hoofd.*

CAP. IX.

Werd gevraagd waarom de zware Oorlogs-lasten niet hebben de Visfery, Negotie, en Manufacturen buiten Holland gekeerd?

MAar het is niet genoeg te weten hoe bequaam in 't generaal dit land is om zoo vele menschen bezich te houden: want om het interest wel te vervolgen, diend men in het particulier wel te weten de oorzaken *waarom de groote onbequaamheid, lasten en oorlogen aan de andere zijde niet hebben veroorzaakt dat de vissery, koopmanschap en hand-werken zich hebben nedergezet in andere landen.* By exempel *Engeland*, het welk alles geconsidereerd, oneindelike groote voordelen *van situatie, havens, zuivere kust,* *Waarom de koopmanschap zich niet heeft in andere Landen nedergezet.*

voordeelige winden, *veel rouwe waaren dit te leveren*, *gedurige vrede*, *vryheid van alle impoſten*, boven ons heeft gehad.

CAP. X.

Alvooren te antwoorden, word verhaald den ouden ſtand der negotie in Europa.

Oover 700 jaaren *waaren genoeg-zaam geen koopluiden in* Europa.

OM hier af eenig licht te konnen geven, zal ik in het korte voor laaten gaan een verhaal van 't gunt zich in oude tijden deezen aangaande heeft toegedraagen.

Het is kennelik dat over *zes ofte zeeven honderd jaaren*, in ganſch Europen ieder land voor zijn' eyge inwoonders zaajen, bouwen, en weeven moeſt, zulks genoegzaam geen koopluiden waaren; dan eenige weinige in de Republiken van *Italien*, die binnen de *Midlandſe zee* bleeven: of wel in andere landen, koopluiden weinig in getaale die binnen 's lands handelden; maar vermits na het *noorden* en *ooſten* noch buiten noch binnen-landſe koopluiden waaren, moeſte by overvloed van menſchen en gebrek van nooddruft, meerder land door geweld van waapenen geſocht worden. En dit zijn geweeſt die overvallingen

der

der Cimbren, Schieten, Gotten, Quaden, Wandelen, Hunnen, Franken, Burgonjers, Noormannen, &c. die tot omtrent *den jare duizend* in hare meeste kracht zijn geweest. Alle welke volkeren, en met een woord alle die Duits spraken, haren overvloed ruilden niet tegen geld, maar, gelijk men zegt, aldus: twee hoendren voor een gans: twee ganzen voor een verken: drie lammeren voor een schaap: drie kalveren voor een koe. Het ruilen met kooren had ook zijn zeker gebruik, 't welk buiten eetwaaren niet en ging. Sie *los Annales de Flandes del Eman. Sueyro.*

De *Vlamingen*, naast geleegen aan *Vrankrijk*, *waren de eerste die zich met weeveryen begonnen te erneeren*, en de zelve aldaar verkoften, het welk *de jonge Boudewijn van Vlaanderen* omtrent den jare 960 merkelik vorderde met daar toe jaarmarkten in verscheide plaatsen op te rechten; en *vryheid*, zonder eenigen *tol*, voor alle *inkomende* en *uitgaande waaren* te verleenen. Waar door die koopmanschap omtrent *drie honderd jaren* naar een gedurig aangroeide; hoewel die waaren niet wierden gesleeten dan in *Vrankrijk* en *Duitsland*: tot dat vele *schadelike keuren der Hallen* de Weveryen uit de Steden ten deele na de

De Vlamingen *zijn hier* de eerste kooplui-den in Manufacturen *geweest*,

daar na de Brabanders,

dorpen gejaagt hebbende; *de oorlogen tusschen Vrankrijk en Vlaanderen*, de zelve van het platte land na *Loven* in *Braband* verdreven. Het welke die Brabanders nochtans niet voorzichtiger maakte. Want de zelve oorzaken, namentlik *keuren van Hallen* en *impost op de neering*, ook gedurende *het oorlog teegen Vrankrijk*, oorzaak waren van vele oproeren der Weevers, omtrent honderd jaren daar na niet alleen in *Vlaanderen*, (alwaar onder andere te *Ypre*, in het jaar 1303, op de Hallen wierden dood gesmeten de *Voogd* met de *tien Schepenen*, zijnde de geheele Magistrature der stad. Te *Gent*, twee Schepenen en elf anderen, in 't jaar 1301. Te *Brugge* meer als 1500 menschen in 't jaar 1302) maar ook in *Braband*, sulks onder anderen te *Loven* door een groot oproer verscheide Magistraats-persoonen op het Raad-huis wierden dood gesmeeten; en veele handdadigen na Engeland vluchteden, aldaar de eerste kennisse der *Drapperyen* brengende: maar vele anderen verspreideden zich na de *landen van Overmaze* en na *Holland*, zich onder anderen vele te *Leyden* nederzettende. Ondertusschen hadden *de Duitse Kruis-heeren* zedert den jare 1200, in schijn van de *Heidenen* tot het *Chri-*

eindelik de Leidenaars *en* Engelanders,

sten

ſten geloove te bekeeren, zich door het zwaard meeſter gemaakt niet van het ſchrale *Pomeren* en *d'Oder*, dat zy den bekeerden Vorſte lieten bezitten; maar wel van het vette *Pruiſſen* en *Lijfland*, en de rivieren *Weiſſel*, *Pregel*, en *Duin*, en by gevolg van alles dat uit *Poolen*, *Littauwen*, ofte *Rusland* in zee moet dalen: by welke gelegentheid de naaſt aan zee gelegen *Ooſterſe* ſteden hebben begonnen die groove waaren te *halen*, en na de Nederlanden, Engeland en Vrankrijk te voeren, als mede daar van daan heen en weder te brengen, alle overvloed en gebrek.

die door de Ooſterlingen *oover zee wierden verhandeld en gevoerd.*

En vermits zy omtrent den jare 1360 door de oorlogen tuſſchen *Denemarken* en *Sweeden* zeer ter zee beſchadigd, onder anderen het vermaarde *Wisbuy* ware geplonderd geweeſt; zoo rechteden 66 Steden het verbond op tot handhaving der vrye zee-vaart en koopmanſchap. En dus wierden zy door dien *Ooſterſen handel* genoegzaam de eenige *voer-* en *veer-luiden der zee*, alle andere *Natien* uit den *Oceaan* varende; tot dat na den jare 1400 de konſt van *haring te zouten* in *Vlaanderen* gevonden zijnde, de viſſerye meer en meer toe-nam met den zee-handel te *Brugge*; het welke duurde tot den jare

VVanneer en hoe het Hanſiſche verbond *is opgerecht.*

1482,

Van de Brugse, Antwerpse en Amsterdamse negotie daar na.

1482, als wanneer *Vlaanderen* in oorlog quam tegen den *Ertz-Hertog Maximiliaan*, wegens de *voogdye over zijn zoon en landen*; het welk tien jaren duurde, zijnde ondertusschen *Sluis*, de zee-haven van Brugge, den meesten tijd bekommerd geweest; zulks die van *Antwerpen* en *Amsterdam*, om den koophandel tot zich te trekken, den Ertz-Hertoge gonstig geweest zijnde, hun oogwit bequamen. En vermits de *Italianen*, door den Levantsen handel, het zaad der *zijde-wormen* uit *China* en *Persien* gekregen hebbende, hare *zijde-weeveryen* over alle bekend hadden gemaakt, en die veel *t' Antwerpen* begonden te venten; en dat daarenboven zoo *West-* als *Oost-Indien* ter zee wierd ontdekt, en de *Spanjaarden* en *Portugeesen* hare waaren en speceryen ook te *Antwerpen* venteden, als mede dat de *Nederlandse Drapperye* meest zijnde verloopen na *Engeland*, en de Engelsen haren *Stapel der Court* ook tot Antwerpen nedersettende, soo veroorsaakten dat verscheide andere nieuwigheden.

Hoe machtige koopstad Antwerpen *geweest zy.*

Ten *eersten*, dat *Antwerpen wierd de vermaardste koopstadt die ooit in de wereld was geweest*, zelfs vele schepen na Vrankrijk, Engeland, Spanjen en Italien affendende.

Ten

Ten *tweeden*, hoewel de Ooſterlingen *t' Antwerpen* het Ooſtershuis en Stapel bouwden, zoo en hadden zy nochtans de bequaamheid niet om op eenen bodem het kooren van Ooſten, in gevolge van die nieuwe correſpondentie met de Spanjaarden en *Italianen*, zoo wijt af te voeren; maar moeſte het zelve verſtapelt werden om niet te verderven: voornementlik als daar noch by quam dat die verre afgelege landen niet bequamelik geheele ſcheeps-ladingen van grove rouwe waaren konden vertieren; maar wel vele anderen hier te lande gefatſoeneert, als mede gezoute vis.

Ten *derden*, de Hollandſe *Viſſery* in *Kabbeljau* en *Haring*, en de goede gelegentheid om ook binnen 's lands alles te verkoopen en te vervoeren, was oorſaak *dat de Ooſterſe handel* zich allengs meeſt *te Amſterdam ſettede*, en ten deele na Engeland getransporteert wierd.

CAP.

CAP. XI.

Werd voor antwoord aangewezen in het particulier, dat noodzakelik de Vissery en Negotie in het geheel, en de Manufacturen voor het grootste deel zich moesten in Holland nederzetten.

Hoe de Negotie t'Amsterdam *gekomen zy;*

DEze stand der negotie duurde tot *het jaar* 1585, als wanneer de stad *Antwerpen door den Prince van Parma wierd ingenomen.* Want die Stad dus van de zee in't geheel afgesloten zijnde, en de Koning van Spanjen zeer leelik verzuimende het *Scheld* voort te openen; maar alle zijn kracht elders, als op de *Geldersse frontieren*, *Engeland*, en *Vrankrijk* aanwendende, *zoo wierden* alle *Antwerpse kooplniden genoodzaakt haar Stad te verlaten, en by gevolge Amsterdam te verkiezen, 't welk al voor den troebel, naast Antwerpen, de grootste koopstadt der Nederlanden was.*

en waarom op geen andere plaatse.

Want noch in *Vrankrijk*, noch in *Engeland* vryheid van Religie was; maar in beyde een *Monarchale regeering*, met groote beswaring voor alle in- en uitgaande koopmanschappen; en hoewel de onroomse kooplniden, om de groo-

te

te rust en goede situatie, wel meest genegen zouden zijn geweest, zich in *Engeland* te transporteren, zoo moesten zy blijven buiten een Land daar noch stads excijsen, noch lands imposten zijn, maar wel schattingen en gemelde groote beswaringen der in- en uitgaande waaren. In alle welke lasten der *vremdelingen* kinderen en kinds-kinderen, volgens lands-wetten, omtrent tweemaal meer als *naturele Engelanders* moeten dragen; ja in die *subsidien* ofte omslagen des *Parlaments*, duuren die dubbelde-lasten in der eeuwigheid. En daarenboven werden de vremden gesloten buiten alle *Gildens* en *Hallen* der *Manufacturen*, zulks niemand aldaar de vryheid heeft voor gezel ofte baas te werken, dan in ietwes dat aldaar den Engelsen onbekend is. En meest alle dese beletselen waren ook in *de Oosterse steden*. Ia in Engeland zoo wel als in de Oosterse steden, is den vremden ingezetenen verboden, waaren ter sleet te verkoopen.

Hier by quam noch in de zelfde tijden, dat de Koning van Spanjen de beveiling der zee in 't geheel abandonnerende, de *Vissery* en noch overige koopmanschap der *Vlaamse steden*, die zy over zee plegen te doen, in 't geheel ook moest ophouden. Zulks de Vissery in 't

geheel

geheel verviel tot *Holland*: maar de *Manufacturen* wierden aldus verdeelt, na *Engeland* een derdedeel by der gis, der Saay, Damaſt, Kouſſen, &c. handelers en wevers; vermits die neering daar onbekend was. Een ander groot gedeelte der zelve quam te *Leiden*; en de lindewaat-handelers meeſt te *Haarlem* woonen. Maar noch een groot gedeelte der handelers in Manufacturen *bleef in Vlaanderen en Braband*: want vermits die koopmanſchap t'allen tijden naar *Vrankrijk* en *Duitsland* met karren ten deele plegen gevoerd te werden; zoo was het onmogelik, haar dat zelve te beletten.

VVaarom Vlaanderen *en* Braband *niet alle koophandel in Manufacturen verlooren hebben.*

Ten anderen, vermits men in *Vlaanderen* en *Braband*, voornementlik op de dorpen daar de meeſte manufacturen wierden gemaakt, *zeer weinige*, en in Holland *zeer vele impoſten gaf*, zoo zouden zy hebben konnen de onkoſten dragen, van die goederen te lande te vervoeren na eenige *Franſe zee-haven*: waar van daan de zelve door de geheele wereld konden werden vervoert; en dienvolgende zoo is men hier te Lande wel beraden geweeſt, de vyandelike manufacturen hier toe te laten, mits de zelve wegens licenten een weinig min beſwarende, als met dien omweg. En dus heb-

hebben die *Manufacturen* der vremde landen *door die vryheid van impôsten en hallen, op de dorpen zeer gebloeit*, konnende nevens ofte met meer profijts als de onsen gemaakt en verkoft werden, tot omtrent den jare 1634, als wanneer door de Franse en Duitse oorlogen en winter-quartieren, alle de welvarenste dorpen van *Vlaanderen, Braband* en *landen van Overmase* zijn geplonderd, en de kooprijkste Steden in 't versenden der goederen zijn belet geworden; sulks de Hollandse steden des te meer met inwoonders vervuld, en hare manufacturen verkoft zijn geworden.

CAP. XII.

Dat Amsterdam met meer middelen van subsistentie voorsien, en grooter koopstad is, en Holland een kooprijker land als ooit in de wereld was.

MAar boven alle is *Amsterdam in alle koopmanschap en middelen van subsistentie en vermeerdering toegenomen.* Want *de Antwerpse negotie* is niet alleen gekomen by haren *Oostersen handel* en *Visseryen*; maer door het zwaard hebben

VVaarom Amsterdam de machtigste koopstad is, die ooit in Europa was.

zy verkregen genoegsaam den geheelen *Oost-Indischen handel*, immers het *Monopolium* aller kostelikste specerYen, en ook veel handels op *West Indien*; en daar op is gevolgd die considerable *Walvisvangst*, als mede meest door den Duitsen oorlog het vertier der *Italiaanse zijde stoffen*, die aldaar te lande pleegen gevoerd te werden. Ia dat meer is, de rouwe zijden hebben haar gelegentheid verschaft, *vele zijde stoffen te maken*, gelijk de Leidse Hallen, en quade maxime van een geheel beboude stad niet tijdelik uit te leggen, ofte buiten gebouwen toe te laten, de eenige oorsaak is geweest dat de *wol-weveryen* niet alleen in vele andere Provintien en Steden, maar ook door geheel Holland, en *voornementlik t'Amsterdam werden geoeffend*; en daar op is eindelik gevolgd de verwerring in Engeland, onsen ruineusen, doch korten oorlog tegen haar, en de haren tegen den Koning van Spanjen, als mede die ons zoo schadelike oorlogen der Noordse Koningen onder malkanderen, door welke leste achtjarige troublen onser negotien, de Ingesetenen van Holland waarschijnelik meer goeds hebben verlooren, als zy binnen de leste twintig jaren hebben konnen winnen; nochtans is het klaar, *dat de Hollanders by*

naast alle Natien, zo uit den grooten Oceaan, Middellandse, Indische, als Belt-zee gevaren hebbende, genoegzaam door de geheele wereld, alleen op vracht aanleggen en ter zee koopmanschappen. Het welk zoo groot een zegen is voor *alle Ingesetenen*, en voornementlik *voor de Regeerders des Lands*, en die van haar werden gebeneficieerd, dat geen grooter kan werden bedacht: en dienvolgende meen ik dat het der pijne waardig is zijne gedachten te laten gaan om dien kostelike zegen te conserveeren.

De Hollanders zijn nu genoegzaam de eenige voer- en veer-luiden ter zee.

CAP. XIII.

Onder de middelen om dese kostelike Godes zegen te behouden, is het eerste Vryheid van alle Religien.

NAmentlik voor eerst komt in consideratie dese generale maxime: *res facile iisdem artibus retinentur quibus initio partæ sunt.* het sekerste middel om ietwes te bewaren, is *te gebruiken de selve middelen door de welke men dat heeft verkregen.*

Door wat middelen dese zegen kan werden behouden.

En onder die middelen komt eerst in consideratie *de Vryheid van allerley Religien* van de Gereformeerde verscheelende; want vermits de menschen bevinden dat

Namentlik door Vryheid van Religien.

zy buiten, ofte zonder publiken Godsdienst, vervallen tot een rouw leven; en willen zy niet blijven, veel min gaan woonen daar hun dat niet toegelaten is. Ten anderen zijn alle die *de Gereformeerde Religie* belijden, in zoo kleinen getale, dat zy het hondertste gedeelte der menschen op verre na niet zouden konnen maken, ja misschien is de twintigste Europer niet Gereformeerd; en dat meer is, nauweliks zijn de Hollandse ingesetenen voor de helft Gereformeerd. sulks met die contrarie maxime alle die andere menschen buiten gesloten, en de helft der Ingesetenen verjaagd werden zouden. En gelijk aan de eene zijde *de Roomsche Religie* heeft hare *Geestelike hoofden*, en de Koning van *Spanjen* voor desen Hollands *Graaf*, tot een nabuur, om by tijden van inlandse twist, de Roomsgezinden te helpen; zoo is aan de andere zijde ook waarachtig, dat men met die te vervolgen, de meeste vreemden zoude buiten 't land sluiten, en de meeste dissentierende *oude Landsaten*, *Boeren*, *Rentiers*, en *Edelluiden* zoude verdrijven; welke wreedheid niet alleen zeer schadelik, maar ook gansch onredelik zoude wezen voor *Regeerders* en *Gereformeerden*, die altijds plegen te roemen *dat zy voor de vryheid vochten*; dat

ver-

verſcheide publike Religien in een Land vreedzamig konden werden geoeffend; dat *alle waarachtige Religien voordeels genoeg hadden, als zy mochten ſpreken. Errantis pœna ſit doceri*, en datter *geen grooter kenteken van een valſche Religie*, immers dat men zich op de waarheid van dien niet derfde verlaten, *konde zijn, dan de diſſentierende te vervolgen*: En dat *de menſchen door harde middelen van de onderwijſinge af keerig, en in hare eige Religie halſterrig wierden gemaakt. Perſecutio eſt ſemen Eccleſiæ*: de vervolging is altijds het zaad der kerke die vervolgd werd; maar gemeenelik veranderd daar na de zoete toon der menſchen, om de Religie vervolgd werdende, in kracht en geweld, zoo haaſt zy meeſter werden: *Bonum eſt mihi Domine quod humiliaſti me, ut diſcam vias tuas.* Het is goed, Heer, dat gy my vernederd hebt, op dat ik uwe wegen leere, is niet waarachtiger in tegenals in voorſpoed, *Nulla eos premit moleſtia: Malorum quibus alii homines afficiuntur immunes ſunt. Hinc fit ut ſuperbia eos totos poſſideat, & ceu veſte involvantur violenta, &c.* Nietwes drukt haar, en zy zijn vry van de ongemakken die andere menſchen plagen; zulks zy van hovaardy bezeten, en van geweld, gelijk als met een kleed omwonden werden. *Pſal.* 73.

CAP. XIV.

Het tweede middel is, volkome vryheid om sich te erneeren voor allen die hier begeeren te woonen.

Vryheid *voor alle ingesetenen* om sich allesins te erneeren.

NAast de vryheid om God te dienen, volgd *de vryheid om de kost te mogen winnen*, voor alle inwoonders. Het welk hier zeer noodsakelik is om *vremdelingen* te konnen aanlokken; want men ziet dat by gebrek van vremdelingen te land, de boeren zoo groote jarelikſche huuren en dagloon aan hare dieners moeten geven, dat zy niet dan zeer bekommerlik, en de dienſtboden zeer weeldrig leven konnen. En de ſelfde ongemakken voeld men in de ſteden, ook onder de ambachts-luiden en dienſtboden, die hier ondrageliker als in eenig ander land zijn.

In de Steden is 't waarachtig dat over alle, als men daar veel vremde inwoonders kan trekken, *de oude ingeſetenen voordeels genoeg beſitten*, met de Regeering en alles wat daar van hangd, als mede door de wijde maagſchap, calanten en kenniſſe, de meeſte oude handwerken, en de binnenlandſe groote conſumtie. Alle welke dingen ſekere winſten geven.

Maar

Maar de menschen door eenig geval des werelds haar land verlatende, en nevens hare roerende goederen, kennisse van 't gunt daar overvloedig ofte noodig is, als mede van allerley handwerken medebrengende; en konnen in Holland van geld op renten te geven niet leven, noch van vaste goederen; waar door zy genoodsaakt werden alle hare kennisse en goederen te besteden om nieuwe handwerken, koopmanschap en negotie te bedenken en te formeeren, ook met gevaar van alles te verliesen; want *die waagt kan winnen*: maar die stil sit heeft hier niets als haastige en gewisse armoede te verwachten, en dan konnen de andere inwoonders daar ook deel aan krijgen; het welk ook zeer noodsakelik is, om dat alle *oude neeringen* van tijd tot tijd meer bedongen zijnde, *min profijts geven*: En dienvolgende is het dienstig dat ook alle vremdelingen, *gesel, werkbaas, slyter, koopman, negotiant, &c.* hier zonder bekroon van iemand mogen zijn; en haar eige goed en kennisse gebruiken zoo zy te rade werden.

En hoewel dit altijds eenige oude ingesetenen nadeelig is, die garen de winsten alleen doende, voorwenden, dat een borger boven een vremde voordeel behoorde te hebben; zoo is en blijft

waarachtig, *dat een Staat die uit zijn eigen zelven niet bestaan kan, gedurig nieuwe inwoonders tot zich trekken ofte geruïneert werden moet.* Want *die onuitsprekelike periculen* van iets nieus op te doen, de zeë te bevaren, daar berooft te werden, zijn goederen door Factoors aan onbekende menschen op een jaar dag te verkoopen, en ondertusschen alle revolutien der oorlogen en Monarchale regeringen tegen dezen Staat, als onder malkanderen, te verwachten; *zijn zo groot, dat altijdts zeer veel Ingezetenen daar uit zullen scheiden als het haar wel gelukt is, om een zekerder manier van leven ofte hier, ofte buiten Holland te zoeken.* Ten anderen zullen hier altijds zeer vele *banqueroeten* en dezolate boedels moeten vallen; zo door die gevareliken buiten-landsen handel als binnen-landse ondragelike lasten; zulks het in alle manieren noodzakelik is *datmen alle wegen van hier te subsisteren voor een yder open stelle.* Ja dat meer is, hoewel in 't generaal niet dienstig is, dat vremdelingen hier in Regeringe werden gebruikt; zo is evenwel zeer dienstig, om die hier te lokken, *dat men haar met wetten daar niet buiten en sluite.*

Ja zelfs door vryheid tot de Regeringe.

CAP.

CAP. XV.

Dat beslote Compagnien en Gildens voor Holland zeer schadelik zijn.

EN veel min behoorde men den Inboorlingen hare *natureelijke vryheid*, van 's levens middelen in haar *vaderlandt* te zoeken, te besnoeyen met *Geoctroyeerde ofte geslote Compagnien en Gildens*: want het is kennelik, dat dit land niet kan welvaren, dan met die best roeit; en dat de Octrojen de bequaamste niet verschaffen, ter contrarie, de zekere profijten maken de menschen dom en traag; en armoede zoekt list. Ten anderen, zekerlik sluiten de Octrojen en Gildens veel bequame Ingezetenen buiten; maar die deze voorrechten met genoegzame kennisse en bequaamheid bezitten, en werden niet gedwongen, om de zelve in het werk te stellen; ja ook konnen de zelve door een klein getal menschen zo overvloediglik ten gemene welvaren des Lands niet in 't werk gesteld werden als wel door oneindelik veel menschen.

Hoe schadelik Octrojen *en* Gildens *zijn.*

CAP. XVI.

Dat deze volkome Vryheid niet genoeg is, 't en zy de lasten verminderd werden.

Nochtans is deze volkome vryheid, zonder afschaffing van lasten, niet genoeg.

MAar *alle deze Vryheid zal den Inwoonderen onnut zijn*, indien men het leven ofte de koopmanschappen zo veel bezwaard, dat wy meer als andere volkeren moeten winnen om te leven, en nochtans onze koopmanschappen niet beter koop, als zy, en konnen geven. Met een woord gezegt: *als de groote belastingen der uit- en ingaande goederen, en de hooge Interesten der andere Landen, niet zoo zeer en bezwaren als onze eendurende Convoy-gelden, schattingen en imposten, zoo zullen wy zeer lichtelik onzen handel verliezen en ruineeren.*

CAP. XVII.

Dat men in Holland tegen alle reden de vryheid van Religie bekommerd.

De vryheid van Religie werd in Holland meer en meer bekommerd.

DE *vryheid van Religie* aangaande, is waarachtig dat die tot nu toe in Holland grooter geweest zijnde als ergens

ergens anders, ook zeer vele Inwoonders heeft aangelokt, en geen verjaagt. Maar is nochtans ook waarachtig, dat men ſedert *het jaar* 1618 van die loffelike maxime meer en meer heeft beginnen af te wijken.

Ootmoedig waren de gedachten,
Als 't onder 't kruis lag zonder krachten:
Maar naw'liks heeft het kracht gekregen,
Of 't toont zijn krachten wel ter degen.

Eerſt met de *Remonſtranten* te vervolgen, en na andere Landen te verjagen. Daar na met de *Rooms-geſinden* meer en meer in hare vergaderingen te bekommeren, zulks den zelven nu om die vryheid te genieten, *een zware jaarlikse ſchatting, ten voordeele der Bailjouwen en Schouten*; ſchijnt opgelegt te wezen: het welk niet min onredelik als den Lande ſchadelik is; want indien wy de voordeelen van hare inwooning en koopmanſchap niet mogen derven, waarom zullen wy verbieden 't geen, zonder het welk zy hier niet woonen konnen. Indien men in de Steden niet dan *kleine vergaderingen* ten huize van *bekende Borgers*, onder *Prieſters, den Regeerders aangenaam*, toeliet, zo zouden die vexatien ophouden, en onder de goede Ingezetenen vrede en vriendſchap, ja zelfs *de ware Religie meer en meer toenemen.*

C A P.

CAP. XVIII.

Datmen ook eenighsins ten onrecht in Holland de vryheyd van Visserye en Negotie besnoeit.

De vryheid van de Vissery *werd zomtijds ook bekommerd.*

DE *vryheyd van Visseryen en Negotie aangaande is noch grooter als ergens.* En nochtans zijn voor dezen vele placcaten op de Haring-vangst en Zee-Visserye gemaakt, die alle strekken ten voordeele der vreemde vissers die niet gehouden zijn te gehoorzamen. Ook heeft men de *Walvis-vangst* met uitsluiting van anderen onder een *beslote Compagnie* gebracht; als mede de negotien op *Oost-* en *West-Indien*, het welk een noodzakelik quaad heeft schijnen te wezen, om datmen wilde handelen daar onze vyanden voor particulieren te sterk zouden zijn geweest. Evenwel zijn wy *die voor deze considerable handel op Guinea*, en *de zout-handel* op *West-Indien*, daar door quyt geworden; en het quaad den Koning van Spanjen in West-Indien aangedaan, is ons wederom te huis gekomen, zulks wy geen lof-zangen zullen zingen over de Compagnie die de handen van particulieren heeft gesloten, en geoorlogt in plaatse

plaatse van te negotieren: ter contrarie heeft men daar door zeer vele goede Ingezetenen verarmd, en oorzaak tot dit rijmtjen gegeven:

Tweemaal vijf is tien,
Ik zet nul en houw ien.
I *voor de quanten,*
En o *voor de participanten.*

CAP. XIX.

Datmen de Hand-werken niet min onvoorzichtiglik benaawt.

De vryheid van Hand-werken bekommert men meer en meer.

WEgens de *vryheid der consumtien* en *hand-werken*, is waarachtig dat wy daar door hier ook oneindelik vele menschen hebben getrokken: want meest in alle Steden genoegzame vryheid is geweest, maar men is echter! in vele Steden daar van afgeweken door de boosaardigheid der menschen, liever een eigen haastig profijt met een volgende gemene schade begerende, als een langzaam eigen voordeel met een gedurige aanwas der Republike. Want dit *eigen voordeel* is het voornaamste fondament, hoewel altijdt opgepronkt met *het gemeen*, van alle die restrictien en bezwaringen over het *Bergerschap*;

gerschap; van alle die *Gildens*, nergens toe dienende als om de goede luiden buiten de steden te houden, en onder-en-tusschen den Gilde-broeders gelegentheid te geven hare waren en handwerken den ingezetenen en omleggende boeren dierder te konnen verkoopen; en dienvolgende van den zelven een *impost* te trekken.

Hallen op te rechten, en door gestelde gemeene *Gouverneurs* te willen bepalen, ofte wel ook door *placcaten van Staten*, hoe de waren zullen moeten werden gemaakt die wy buiten 's lands verkoopen moeten, is alzo schadelik als bespottelik; want het presupponeert een zeer belachelike zaak, namentlik; dat de vremde koopers van ons zullen moeten koopen zodanige Manufacturen als het ons zal lusten te maken. Daar ter contrarie zeer waarachtig is, *dat de makers het rechte doel hebben getroffen, als zy den koopers met hare Manufacturen behagen konnende, het meeste profijt doen.*

CAP. XX.

Dat de zware Imposten, en inzonderheid de zware Convoy-gelden, 's Lands welvaren eindelik zullen verjagen.

WEgens den *Impost 't zy van in- en uitgaande goederen*, als mede *schattingen, imposten op de consumtien*, en *belastingen der vaste goederen*, meen ik dat hier te lande genoegzaam gants gene in vredens-tijden zijn geweest, nu zijn de zelve, door de langdurige oorlogen, zoo hooge gerezen, dat noit diergeliken in eenige Republijk ter wereld, veel minder in een land, op koopmanschap en nergens anders op bestaande, is gehoord ofte gezien geweest: zulks dit het grootste wonder van de wereld zal wezen, indien wy noch lange met die onverdragelike lasten beladen zijnde, nevens andere volken konnen koopmanschappen. Nochtans bekenne ik ook zeer garen, indien men zo veel gelds, als jareliks *twaalf millioenen*, uit dit Land heeft moeten trekken; dat men de zelve byna op het bequaamste heeft gevonden. Namentlik, *de oudste Ingezetenen*, als

Dat de lasten op het leven, als mede op de koopmanschap, te zwaar zijn.

Hoewel die met zeer groot overleg gegeven werden.

als meest aan het land door beneficien der Regeringen en vaste goederen verknocht zijnde, heeftmen ook meest bezwaard: want over die gaan meestendeel *de verpondingen*, *veertichste penning van 't verkopen*, *en twintichste penning der successie Collateraal*, *van onroerende goederen*; *als mede de schatting des twee-hondertsten pennings op het scharpste*; die veelvoudige, ja ontellike andere imposten op de consumtien, en *raken de koopmanschap en hand-werken niet*, *dan voor zoo veel die zich daar mede erneeren*, *menschen zijn*, *en leven moeten.* Daarenboven is kennelik, niet alleen dat in de consumtien zeer grote keur kan wezen, maar ook dat merkelik het meeste deel werd geconsumeerd door *pracht*, *overdaad*, *weelde* en *vermaak*: zulks die imposten voor zo veel vrywillig schijnen betaald te werden.

Maar in *reële lasten* en *schattingen*, heeft de gonst en afgonst der eerste *Taxeerders*, niet alleen plaats; maar die de zelve onderworpen worden, en konnen zich met goed overleg en spaarzaamheid daar gansch niet van ontlasten. Daarenboven, die zijn' goederen door naarstigheid en spaarzaamheid vermeerderd, werd meest, en die door leuyheid en quisting zijn goederen ver-

min-

minderd, werd in ſchatting minſt bezwaard; zulks de deugd ten onrechte belaſt, en de ondeugd verſchoond werd; maar door impoſten op de conſumtien werd de deugd alleſins opgequeekt.

CAP. XXI.

Waar op men in het ſtellen der Convoy-gelden meeſt acht moet nemen.

Eenige uit- en ingaande waren konnen ten voordeele van Holland werden belaſt, en hoe.

MAar met den *impoſt op de inkomende en uitgaande waren* heeft het een geheel ander aanzien; want vele konnen werden geſteld ten voordeele van 't land; eenige zonder nadeel, en eenige niet dan met zeer grote ſchade voor Holland. Waar over ik nu mijne gedachten in 't byzonder moet laaten gaan.

Ten *eerſten*, alle ſchepen komende uit landen daar onze Inwoonders ganſch niet, of wel niet dan met bezwaring mogen laden, behoorden naar proportie zo veel als onze goede ſituatie en groote conſumtie lijden mach, hier te lande met eenigen impoſt te werden belaſt; en daar den onzen eenige meerder impoſt als den inwoonenden ſchippers werd afgenomen,

behoordemen die vremde ſchippers hier te lande ook zo vele af te nemen, als den onzen afgenomen werd. En dus zouden wy, de zee-vaart inhebbende, de zelve konnen behouden; als ook de vaart op de rivieren.

Ten *tweeden*, alle gemaakte waren die wy hier te lande zouden konnen maken, behoorde men, inkomende, zo veel te bezwaren, als de negotie lijden mach; en dan moeſte daar ook noch bykomen, dat alle uitheemſe gemaakte waren, meer als onze inlandſe in de conſumtien wierden bezwaard; als mede dat de zelve langs de rivieren buiten ons land gaande, dan noch wierden bezwaard zoo veel, dat de zelve met geen minder onkoſten door andere landen na die rivieren konden werden gevoerd: en daarenboven moet men zeer wel conſidereren, dat wy alle overzeeſche waren die wederom over zee uitgaan, 't zy rouwe 't zy gemaakte, zo zeer niet bezwaren mogen dat onze *Negotianten* voordeel vinden met onze havens voorby te doen varen, en die goederen liever van het een vreemd land na het ander te doen voeren, het welk voornementlik plaatſe zoude vinden in zeer grove waren die veel arbeids van laden en loſſen koſten; maar

de

de waren die langs de rivieren inkomen ofte uitgaan, mogen wy veel meer belaſten, voornementlik alle grove waren die te lande niet konnen werden gevoerd. Want de rivieren hebben wy in ons geweld. Ten anderen, met die belaſting der inkomende goederen werd onze zee-vaart en negotie in diergelijke waren gefavoriſeerd; en *de bovenlandſe ſteden hebben* al van over veel jaren af, *het bevaren der rivieren den Nederlandſche ſchippers benomen.*

Ten *derden*, alle *inkomende rouwe waren*, aan de welke onze Ingezetenen moeten arbeiden, en mogen ganſch niet werden belaſt: maar *ruwe uitgaande* behoren, als gezegt is, zo veel doenelik is belaſt te werden.

Ten *vierden*, *waren hier te lande gemaakt*, en behoren uitgaande, ofte daar na wederom in het land komende, ganſch niet te werden bezwaard. Maar ter contrarie, als te voren gezegt, behoord al alle vreemde gemaakte waren, zo inkomende als uitgaande, te werden belaſt, zo veel als 't doenlik is.

Wat de belaſting der vreemde ſchepen en ſchippers belangd, hoewel het zelve zeer conſiderabel is, en weet ik niet dat tot nu toe daar in ietwes is gedaan.

CAP. XXII.

Dat men tegen deze fondamneten in velen heeft gedwaald.

De onbelasting der Visserye, en des Oostersen handels *is tamelik wel waargenomen.*

MAar wat de vrydom en interessen der Visseryen en Oostersen handel, als mede der andere ruwe inkomende waren aangaat, zijn de zelve tamelik wel waargenomen; want alle *zout* over zee inkomende ofte uitgaande, ganseh niet is belast. Alle eige *vis*, *haring*, *hout*, *as*, *pik*, *teer*, *hennip*, geeft niet van inkomen, en zeer weinig van uitgaan: *vide* correctie der lijste anno 1655. Daarentegen is het *koren*, het een meer het ander min, ietwes belast in 't inkomen tegen alle reden, en te veel bezwaard over het uitgaan.

De Manufacturen *zijn zeer belast.*

Ook is zeer te beklagen *dat de Manufacturen onredelik zijn belast*, die nochtans het meeste door de imposten van convoyen en de consumtien werden gedrukt; zulks *het interest der handwerken zeer qualik is waargenomen*; want hoewel de ruwe *wollen* ganseh niet en geven van inkomen, zo is nochtans waarachtig dat de zelve al te weinig geven van uitgaan. Het *vlas* en *garen* is ook ietwes in 't inkomen bezwaard, en niet

niet meer tegen alle reden, over het uitgaan. En wat belangd de *weveryen*, is zeer verwonderens-waardig, waarom men de inlandsen, 't zy inkoomende 't zy uitgaande over zee en rivieren doorgaande, alzo veel heeft belast als de vremden, ja dat schandelik is, *de ruwe Engelse lakenen zijn in het inkomen gansch niet bezwaard.*

Het interest onzer boeren is ook zeer verzuimt; want wat goede reden zoude men konnen geven; *dat de Hollandse boter uitgaande, de helfte meer is bezwaart als de Vriessche*: als mede dat alle vreemd zuivel onbelast mach inkomen, maar *dat alle vreemde kaas uitgaande, niet meer als Hollandse is belast.* Ook is zeer te beklagen, *dat die van Holland zich ooit hebben laten opleggen het last- en veil- als mede opleg-geld van granen.* *Als mede de boeren.*

Want als men alle deze belastingen over de Hollandse koopmanschap en hand-werken considereerd, en zijne gedachten laat gaan dat Holland zonder de zelve in geenen deele kan subsisteren; zo en kan ik my over die dwaasheid niet genoeg verwonderen. Voorwaar, het is een altekittelachtige zake, *te beleggen eenige banden om de kele*, door de welke al het voedsel in het lichaam moet komen; alles moet ons suspect

 zijn,

zijn, dat maar eenigen schijn heeft van ons het leven te benauwen; voornementlik als men maar een male magh missen, en Raders geen Gelders zijn, ten zy men zeggen wil, *dat de nood alle actien rechtvaardigt*, en dat de oorlogen ons deden vrezen, het land en de koopmanschap te gelijk te zullen verliezen. Voorwaar, die van water ofte brand wert benawd, springt wel door het vier, ofte grijpt wel een toegereikt zwaard, met zijn blote handen aan, om zijn leven te salveeren; maar het zijn dwazen, die buiten zodanige nood haar lichaam door yzer en vier laten beschadigen.

Het welk kan werden ge-excuseerd om dat nood breekt wet.

Die voor deze zo machtige en vyandige nabuur is (Gode zy lof voor zijne genade) ons beoorlogende, zo verzwakt dat hy wel 18 jaren na een ons die wederzijds alzo heilzaame, als voor hem schandelike en voor ons glorieuse vrede, heeft moeten aanbieden, eer wy die hem hebben willen laten genieten.

Maar het is een grote dwaasheid die nu te continueren als de nood over is.

En die voor deze zo weereloze Provincien, als *Groeningen*, *Vriesland*, *Over-Yssel*, *Gelderland* en *Uitrecht*, hebben zich altijds tegen uitheemsch geweld konnen beschermen, en hebben nauweliks door onderlinge twist, voor die machtige Keizer *Karel de* V gebogen: zulks

zulks daar nu geen schijn is van reden, om te geloven dat de zelve, door Hollands geld met bolwercken, geschut, wapenen en ammonitie-huizen voorzien, zich nu in vollen vrede niet en zouden konnen beschermen tegen een overval hunner veel onsterker nabuuren met haar eige macht en Ingezetenen. Ter contrarie is waarachtig, dat zy, haar eige macht voelende, zich over der Hollanderen ongemakken ter zee niet en bekommeren, noch daar toe eenen penning contribueren willen. Zulks het meer dan tijd is, *dat Holland zijn eigen interest waarneme*, met zich aller onkosten in die Provintien te ontlasten, en de zelve te besteden tot zijn eigen defentie zoo te lande, als voornamentlik te water; want voorwaar, indien die maxime der andere Provintien, dat de zee zich zelven moet bedropen, waarachtig is; zoo moet noodzakelik Holland te gronde gaan, aangezien door de constitutie der negotie ter zee, en der veelerley omleggende landen, niet alleen in de *Sond* en het *Canaal*, maar ook *door de fondamentale regeering van Tunis, Tripoly en Algiers, altijds op zee zal werden gerooft.* (zie *le voyage du Levant par le Sr. des Hayes.*) Want dan zoude daar uit volgen, dat Holland

altijd zijn eigen, en der andere Provintien ongemakken, alleen moet dragen; en dat zy ter contrarie in vrede zich met Hollandts-geld in luyheit en overdaad behoorden te mesten.

CAP. XXIII.

Dat na de Vryheid, de beveiling der zee, in vrede, zeer nodig is.

Zonder beveiling der Zeen kan Holland niet bestaan.

MAar dus zoud ik ongevoelig nederdalen tot een ander point, zonder welk Holland gansch niet bestaan kan, namentlik *de beveiling der Zeen*: want zeer waarachtig zijnde dat de *Vissery* en *Oostersen handel* in grove waren bestaande, niet toe en laat de kosten van de schepen met mannen en geschut te voorzien; als mede dat de *Turken* met gehele vlooten de weerbare schepen omtrent de Middelandse zee bevechten; zo volcht van zelfs dat de zee door den Staat gedurig moet werden gezuiverd. Welke beveiling der zee van ouds in deze landen *zo noodzakelik is geacht geweest*, dat de particuliere Steden het zelve, als zijnde *de ziele van dezen Staat*, noit hebben willen overgeven, zelfs niet ten tijde *der Graven uit den huize van Bourgondien* en *Oosten-*

Hoe noodsakelik die hier in voortijden is geacht geweest.

Oostenrijk, nochte ook daar na. Want *Keiser Karel in het jaar* 1531, zijn' suster *Koninginne Maria* van *Hongaryen* de regeering deser Landen met een bygevoegde *Raad van Staten* aanbevelende, wierd uitdrukkelik in de instructie gesteld: *Sullen de Steden laten by hun gebruik om in tijde van nood, en als de saken geen uitstel mogen lijden, hun te water te wapenen, en schepen van oorloge uit te rusten, tot laste van den Lande, om uit de voorschreve middelen betaalt te werden, en tegens alle piraten en andere diergelijke vyanden van 't gemeene beste, de selve te resisteren en in handen te krijgen; behoudentlik dat de straffe sal staan ter decisie van de Admiraliteit.* En ten tijde *des Graven van Leycester* is de selve ook gevolgd; en hoewel de instructie voor de Admiraliteit in 't jaar 1597 gemaakt, verbied, *dat niemand in zee ter oorloge sal gaan sonder commissie des Admiraal Generaals*, en dat tegen dese heilsame fondamenten; *soo schijnt nochtans met de vernieuwing der instructie voor den Rade van Staten in 't jaar* 1651, *dat noodsakelik recht aan den Steden weder gekomen te zijn*: nademaal het 23 artikul alle het voorgemelde met volle woorden uitdrukt. Maar echter! indien de selve dat recht quamen te gebruiken, en de onkosten der equipaadje op hare

consenten te korten, hoe qualik zoude dat werden genomen? Daarenboven heeft Holland zoo veel van zijn recht overgegeven, *dat de goederen* te lande, ofte langs de stroomen *inkomende ofte uitgaande, geen convoy-gelden betalen, daar zy in Hollandt komen ofte uitgaan:* maar wel in de *andere Provintien* ofte *uiterste frontieren*, sulks de selve der Hollandsche penningen en negotie, voor soo veel, meesters zijn. Ia dat meer is, hoewel die andere Provintien aan de zee gansch niet en is gelegen, soo hebben sy evenwel in alle de *Admiraliteiten hare Gecommitteerde Raden*, die zeer wel vigileren om alle officien en beneficien daar van dependerende, aan hare gonstelingen te begeven.

Alles dat de Hollanders van 't gunt haar in 't geheel toequam, hebben behouden, is, dat de convoy-gelden niet dan tot de beveyling der zee mogen werden gebruikt; en dat van vijf Admiraliteits-collegien, een resideerd in Vriesland te *Harlingen*; een in Zeeland te *Middelburg:* en drie in Holland, een te *Rotterdam*, een t' *Amsterdam*, en een by beurten de *Hoorn* ofte te *Enkhuysen*, in ieder der welken drie Holland . . . Gecommitteerden heeft, en noch . . . in de twee buitenlandsche Admiraliteiten.

ten. Sulks Holland van . . . .
Admiraliteits-Heeren de . . . .
uitleverd : en werd in ieder Collegie met de meeste stemmen geconcludeert. Maar nochtans moeten alle de Admiraliteiten hare commissie en instructie, als mede d'ordre tot de beveiling der zeen, ontfangen van *de Staten Generaal*; sulks *Holland* daar over nu niet alleen meester is, het welk dese Provintie zeer nadeelig kan zijn; want *niemand hinkt van een ander mans zeer*: en als men zijn eigen selfs, ook konnende, niet genesen mach, sonder vreemde hulp, is men by onwilligheid der zelve daar zeer qualik aan. Immers is Holland daar door in veel arger stand als voor desen. Want men leest dat de Provintien van Holland en Zeeland groote schade hebbende geleden van de Oosterlingen in 't jaar 1438 op zee, daar door tegens haar in openbare oorlog quamen, blijvende Hertog Philips van Bourgondien, en de andere Provintien, met de selve *Oosterlingen* in vrede.

De *Oosterse steden* in 't jaar 1510, in oorlog zijnde tegen den Koning van *Denemarken*, verboden den *Hollanders*, *Zeelanders* en *Vriesen* op zijn onderhoorige landen te handelen. Die van Holland zich daar na niet gedragende,

zoo namen de Oosterlingen acht van hare Schepen; en daar over quam Holland alleen in openbaren oorelog tegen de Oosterlingen: het welk zoo verre ging, dat de Oosterlingen 50 Hollandse schepen hebbende genomen gedurende het oorelog, met eenige der zelve quamen in Zeeland en in Vlaanderen. Wel is waar dat zy aldaar by de Hollanders, eigenaars, vervolgd zijnde, door de Admiraliteit wierden als quade prijsen den Hollanders wedergegeven; maar is te gelooven het zelve meer door gunst als door recht geschiede. Sie van dit en het volgende *I. F. le Petit Chronique des Païs-bas.*

In 't jaar 1532. gebeurde desen-aangaande oock ietwes aanmerkens-waardig. *Die van Lubek* met hare bondgenoten t'onvreden zijnde, dat die van Holland, hoewel door ordre des Keisers Karel de V. aan den Koning *Christiernus van Denemarken* eenige schepen hadden geleverd, om daar mede wederom in zijn land, daar hy uytgedreven was, te komen, en wilden niet een Hollands schip door de *Sond* laten passeeren, het welk een groote armoede t'*Amsterdam* en in het *Noorder-quartier* veroorsaakte, sonder dat van wegen den Keyser ofte de andere Provintien daar

tegen

tegen ietwes gedaan wierd : tot dat in het volgende jaar de *Lubekkers* een *Edams* ſchip op de kuſten van Zeeland genomen hebbende, *d'Amſterdammers*, die de lading toequam, te Hoof klachtig vielen; en daar op quam ordre van *Bruſſel, alle de goederen der Lubekkers en Hamborgers*, door *alle deſe Nederlanden, aan te ſlaan*: het welk een vrede veroorſaakte, op conditie onder anderen, dat de Hollanders niet en zouden vermogen Koning *Chriſtiernus* te helpen, nochte te handelen op zijn' havens van *Noorwegen*, gedurende het oorlog.

Maar eer ik een einde make van de *beveilinge der zeen* in vrede, moet ik noch ſeggen dat men, ſoo als de ſaken des werelds nu leggen, in deſen met een zeer groot onderſcheit moet gaan; want vermits wy het *Kanaal*, *Noord-* en *Beld-zee*, met een oneindelik getal weereloose ſchepen en viſſers bevaren, is in alle manieren noodſakelik, dat die zeen in 't geheel van roovers door ons werden geſuiverd; maar vermits de *Spaanſe* en *Middellandſe zee* door weinige en koſtelike, als mede weerbare Hollandſe ſchepen werd bevaren, is het eenigſins doenelik de ſelve door oorlog-ſchepen te convoyeren, en die negotie, door dat middel, privativelik aan Holland te koppelen.

Dach is zeer nut voor Holland, dat de Middellandſche zee *zo onveil blijve, dat ſy ſonder* Convoy*ſchepen niet te bevaren zy.*

Daar

Daar wy ter contrarie de Zee-roovers uit der zee drijvende, daar door niet meer voordeels zouden genieten, als de Oosterlingen, Engelſen, Franſen, Spanjaarden en Italianen, die nu door gebrek van Convoy-ſchepen, dappere en ſoo groote ſchade komen te lijden, dat ſy met alle hare voordeelen, daar zy anderſins ons in zouden overtreffen, nu nevens ons niet wel negotieren konnen; *om dat den meeſten Ooſterſen handel van de conſumtie der Ooſterſe waaren in het Weſten dependeerd*. Sulks zy genoegſaam in alle hare negotie werden geincommodeert, als men haar den doorn der Turkſe zee-roovers in den voet laat.

Eindelik is aanmerkens-waardig het gunt de Raad van Staten in haar petitien voor den jare 1642 ſeggen en aanwijſen, dat aan de beveiling der zeen *den gantſchen Staat der Geunieerde Provintien hangt*; ſulks alle de ſelve ſonder die, ſouden weſen een geraamte, een ligbaam ſonder ziel, een land ſonder inwoonders, &c.

CAP.

CAP. XXIV.

Boven alle is oorlog, en voornemelik ter zee, voor Holland zeer ſchadelik.

MAar indien *de beveiling der zeen* voor Holland zoo noodſakelik is, noch veel meer *de vrede*: want behalven dat het oorlog den Ingeſetenen dadelik beneemt den handel op vyanden landen, en den ſelven *Neutralen* toejaagd; ſoo werden noch daarenboven alle de *goederen* en *uitſchulden der Hollanderen aangeſlagen*, het welk aan dit Land een ongeloovelik grooten ſlag geven kan: want is zeer wel te noteren, dat de Hollanders niet en wachten, gelijk als andere volken, tot dat men de goederen komt koopen, en met gereed geld betaalt; maar zy zenden hare goederen door de gehele wereld, en houden die in de pakhuiſen, op koopluiden wachtende; en dat noch het beſwarelikſte is, verkoopende geſchied het meeſtendeel in Europa *op een jaar dag*, ſulks de vyandige volkeren ſeer lichtelik hare handen op vele Hollandſche, en wy ter contrarie niet wel op eenige vyandige goederen konnen leggen. Waar by dan noch gemee-

Vrede *is Holland ſeer noodſakelik*, *en waarom.*

gemeenelik komt, dat onse vyanden ofte met geheele Vlooten *onzen handel ter zee in 't geheel beletten*; ofte *met zee-roovcryen ongelovelik groote beuiten op ons maken konnen.* Want om dat onse *Visseryen* en *overzeeschen handel* so wijt verspreit zijn, is Holland niet machtig de selve over al te beschermen, en meester ter zee te wezen, schoon genomen dat Holland geen andere last had te dragen, als de eenige beveiling der zeen. Wy daarentegen en vinden op zee gantsch geen beuit, alsoo wy genoegsaam alleen op zee handelen. En *het oorelog te lande aangaande*, moet kennelik een groote last zijn, zoo machtige en kostelike uitgeruste heiren te velde te brengen, en daar mede gefortificeerde Steden door lange belegeringen op onse nabuuren te winnen; maar voorwaar *wel dubbeld bespottelik is het, soo kosteliken offensiven oorlog te voeren om conquesten en victorien te verkrijgen, die niet alleen onnut, maar zeer lastig vallen moeten, den lande van Holland, wiens frontieren door zee en stroomen meest over al zeer lichtelik zoodanig zijn te fortificeeren en te bewaken, dat het selve parelik op zijne defentie staande, gewisselik alle uitheemsche macht zoude te schande maken konnen*; daar het ter contrarie waarachtig is, dat meest alle Republiken, voornementlik die

die door koopmanschap bestaan hebben, zijn vernietigd geworden, door hare offensive oorlogen en conquesten.

Het welk de *Staten van Holland* zeer wel hebben vertoond aan den Prince Hendrik *in den jare* 1640, seggende zeer bedenkelik te wesen, of niet beter ware *geen conquesten meer te doen*, of *eenigen te verliesen*, als *door de groote besetting en consequentlik belasting van den Staat, den selven eens plotselik als een uitgeholden berg te doen invallen*: waar op van des Princen wegen niet wierd geantwoord, dan met zeggen, *niet garen te zien dat men de conquesten, die aan 't Land soo veel goeds en bloeds hadden gekost, soo weinig achtede.* L. V. Aisma pag. 104.

CAP. XXV.

Dat men dese maximen van beveilinge der zeen en vrede, van ouds in Holland heeft gehad.

EN dat men voor desen in de Nederlandsche Provintien ook over al dese maximen heeft gevolgd, blijkt klarelik uyt *de oude historien*: want men *den Lands-Heeren* nooit heeft willen toelaten, oorlogen te maken ofte eenigen impost tot onderhoud van krijgsknechten

De maxime tot vrede is in Holland van ouds bekend geweest.

ten op te stellen: ja zelfs niet, dat de mogen doen, *Staatswijse met de meeste stemmen concluderende*: want men in dese al te perniciëuse saken *noit overstemming heeft willen toelaten*: waar van men in dat kooprijk *Vlaanderen* niet alleen zeer vele exempelen heeft gehad, maar ook in *Holland* ter zee, voornemelik met *Engeland*, daar tegen de Nederlanden voor desen zeer wel mochten schaal houden: want eer de Hallen en beroerten onse weveryen aldaar hadden gebracht, waren *de Engelsche schaapharders, wolhandelers*; en by gevolge *de Koning* byna geen ander impost trekkende als van de uitgaande wolle, niet min dependent van de Nederlanders, eenigste wevers van Europe, als de wevers van haar; maar nu zy haar eige wollen verweven, is Engeland gantsch independent en zeer bequaam geworden om alle hare nabuuren te quellen, en op die te rooven, sulks men te rechte soude mogen zeggen, *dat de Drappier-hallen niet alleen onse neeringen geruineerd, maar ook de balancen der Potentaten van Europa in 't geheel gebroken hebben.* Want onder anderen leest men op het jaar 1389, dat *Hertog Albert van Beyeren &c.* dese Landen hebbende gebracht, buiten consent van *Dordrecht*, en *Zierikzee*, in oorloge tegen de Engel-

gelschen, en die, vele wijnschepen van *Rochelle* komende genomen hebbende, alle die van *Dordrecht* en *Zierikzee* niet alleen lieten varen, maar ook *dat de Engelsche hare Hollandsche en Zeeuwsche geroofde schepen quamen verkoopen te Dordrecht en te Zierikzee, die buiten den oorlog gebleven waren.* En op den selven grond is gebouwd het *intercursus magnus* tusschen Engeland en de Nederlanden, inhoudende uitdrukkelik: *Dat het selve verbondt niet alleen wierd gemaakt tusschen de Heeren wederzijds, maar ook tusschen de Vassalen, Steden en Onderdanen, in voegen dat de gene die de schade gedaan hadden, en niet de anderen, souden werden gestraft; blijvende de vrede en het verbond in wesen voor allen anderen die in den oorlog ofte schade niet hadden geconsenteert.* Suiks *indien een schip met des Princen commissie was uitgevaren, de selve, indien met eeniger Stads commissie, die Stad moest boeten de schade door dat schip gedaan.* En wierd *dit Tractaat*, dat wel aan te merken is, *niet alleen ondertekent door Gedeputeerden van wegen des Konings van Engeland en des Arts-hertogen, als Prince deser Landen, maar ook bezegeld en ondertekent door de Burgermeesters der steden Gent, Brugge, Ypre, Duinkerken, Nieupoort, Antwerpen, Bergen, Dordrecht, Delft, Leyden, Amsterdam,*

Middelborg, *Zierikzee*, *Veere*, *Mechelen*, *Bruſſel en Brale*, *in het jaar* 1495, het welke alles zy wederzijds ſeggen te doen *tot meerder verſeekering der koophandel en vriendſchap*. Want *de Raden der ſteden niet plegen te zijn in eede des Lands-heere ofte Princen alhier; en de ſelve en hebben niet als door queſtien op de Steden geuſurpeert en verkregen het ſtellen der Magiſtraats-perſoonen*: maar de Steden mochten van oude tijden, ſonder goedvinden der *Graven*, krijgs-volk in haren eigen dienſt aannemen. *Borre p.* 50. *de anno* 1587. Daarentegen de *Graven* en plegen niet te hebben eenige garniſoenen, krijgs-knechten, magaſijns, ofte finantien, het welk, als mede de tweeſpalt der twee verpande ſteden *S. Quintijn*, en *Amiens*, oorſaak was, dat de ſelve *in 't jaar* 1470 afvielen van *Bourgondien*, tot den Koning van *Vrankrijk* haren ouden Heere; waar van *Philips van Comines* dus ſpreeckt: *Hertog Karel van Bourgondien vergadering van Staten in zijn land houdende, vertoonde haar de groote ſchade die hy had geleden, om dat hy geen beſoldigde krijgs-knechten op de grenſen had, gelijk de Koning, en dat de ſelve met vijf hondert* hommes d'armes,*meeſter-Ruiters, wel ſoodanig hadden konnen werden bewaart, dat zy in vrede zouden zijn gebleven*: *Wijders*

ſtelde

ſtelde hy haar voor oogen de groote ſchade die haar noch over 't hoofd hing, en drong zeer om gedurige betalinge voor acht honderd lanciers: eindelik ſtonden de Staten hem honderd en twintig duiſend kroonen jareliks toe, boven 't gunt hy van zijn Domainen trok, ſonder daar onder te rekenen Bourgondien. Maar zijn onderſaten ſchroomden zeer dien laſt op zich te laden, waar mede Vrankrijk door zijn Ruiters gedrukt wierd. Want Lowys de XI. Koning van Vrankrijk, was de eerſte in Europa, die ook in vrede een gedurige krijgsmacht aanhield. En voorwaar de Nederlandſche Staten ſchroomden niet zonder reden: want naauweliks zag hy de vijf ofte ſes honderd Ruiters, of zijn begeerte van 'er meer te hebben, en alle zijne naburen aan te ranſen, groeide zulks aan, dat hy haar in 't korte bracht tot de betaling van vijf honderd duiſend kroonen, onderhoudende zeer vele Ruiters; en hebben zijn' onderſaten daar door zeer veel moeten lijden, &c. Dus verre Philips van Comines.

En met de *Unie van Utrecht* heeft Holland zijn intereſt in dit deel niet geheel verſuimt: want volgens *het negende artikel*, valt in ſaken van nieuwe oorlog, contributien en vrede *geen overſtemming.* Welke *vryheid* de particuliere leden van Holland, ook in hare Vergaderinge van Staten, hebben behouden. En niet ſonder

der reden; want *dewyl het tegen de wet der nature ſtrydt*, dat men iemand de macht zal geven ons het leven te benemen op conditie en beloſte, dat hy die macht wel zal gebruiken; maar ſoo nochtans dat indien hy ons het leven wil benemen, wy daar tegen onſe naturelike kracht niet ſullen gebruiken: ſoo ſullen ook alle verbonden, die ſoo krachtiglik tegen 's Lands ofte Steden welvaren ſtrijden, altijds krachteloos werden bevonden ſoo lange als ſy hunner eige regeeringe meeſter zijn.

CAP. XXVI.

Te vervallen tot een Monarchale ofte eenhoofdige Regeeringe, is voor Holland een onwederopſtandelike dood.

Een Monarchale ofte Hoofdige regeering is voor Holland het grootſte quaad van alle;

MAar indien de oorlogen voor Holland ſoo ſchadelick zijn, wat ſal men ſeggen. *indien de forme van regeeringe van een Ariſtokratike vervald tot een Monarchale, quod ſi Regum atque Imperatorum animi virtus in pace ita ut in bello valeret, æquabilius atque conſtantius ſeſe res humanæ haberent, neque aliud alio ferri, mutari & miſceri omnia cerneres: Salluſt.* want vermits de *Koningen* en *Kapitanen Generals*

raa's in vrede soo noodsakelik niet zijn, en dat hare deugd meest in den oorlog uitsteekt, *soo verwarren zy gedurig de geheele wereld.* Maar daarenboven is klaar, dat niemand iets als eigen in sekerheid kan besitten in een land daar maar *een groot Heer is*, met *een gedurige krijgsmacht*; men geve hem zoodanige naam, en men limitere zijn autoriteit over de krijgsluiden zoodanig als men wil. Alle *de soldaten* en sallen niet alleen hem gehoorsamen in spijt der betaalds-Heeren, en politike limiteerders; maar *het* over alle *onwetende volk* sal sich altijds op de zijde van een milddadig, beleeft en couragieus tyran voegen: *sulks de klockste* en *eerlikste Regenten gedwongen*, en *de andere vrywillig*; de eersten *om niet lijf en eere te verliesen*, de anderen *om meer gelds en machts te bekomen, alle palen en banden des gekooren hoofds laten overtreden, ofte zelfs breken zullen.* En vermits alle zoodanige Heeren koninglik Hof houden, 't zy de selve Koning, Prins, Hertog, Graaf, Gouverneur, Protecteur, Stadhouder, Kapitain Generaal, &c. werden genoemd (*aan de naam is niet gelegen*) soo drukken zy en door *haar krijgsmacht* en door *de Hof-houding* alle onderdanen, voornementlik *de Koopluiden*, ondragelik; want *die Heeren*, haar *faveriten*, en *soldaten*,

en waarom.

alle *quade huishouders* zijnde, soeken gedurig geld; weinig om sich te verrijken, meest om 't selve in overdaad en dolle oorlogen te quisten: en *nergens konnen zy dat gemakkeliker vinden*, *als by de koopluiden*, die veel roerend goed hebben en buiten regeringe zijn, sulks men dat gemeenlik te leen eischt, ofte by weygeringe aanslaat, en in beyde gevallen is den koopman gewisselik zijn goed quijt.

En daarenboven steldmen gemenelik *ondragelike tollen op die selve wereloose koopluiden*, en uitgaande ofte inkomende goederen; gelijk blijkt aan *Vrankrijk*, *Spanjen*, *Engeland*, *Denemarken*, *Sweden*, *Poolen*, *&c.* zonder daar vooren de zaken der zee te behertigen: alzoo gemelde groote Heeren zelfs de Scheepsvlooten niet wilende gebieden, de zelve anderen moeten vertrouwen; waar toe noch zy, nochte hare *favoriten*, konnen genegen zijn, behalven dat alle equipaadje en oorlog ter zee moet geschieden met baar geld; en *alzoo de favoriten liever de kassen der Monarchen plonderen om zich te verrijken*, als om *die ten dienste des lands te gebruiken*; zoo werden de zelve kassen altijds onvoorzien van gelde bevonden: en daaromme accordeeren zy altijds zeer wel om de geheele zee te verzuimen; *zulks het klaar is dat voor Holland*

land geen groter quaad kan werden bedacht, *dan dat een enkel menſch*, *onder wat titul het ook moge zijn*, *meeſter werde over de wapenen deſer Landen*, voornementlik *als daar gedurige bezoldigde en vremde krijgs-knechten zijn.* Want voorwaar het is *peccatum permanens*, *originale*, *imputatum & inhærens*, een zonde die niet kan gebeterd ofte geboed worden, maar die van vader op kind ervende, eeuwig-durende quade vruchten voortbrengt. Zulks die de ſelve begaan met zodanige regering in te voeren, zich ſchuldig maken aan, *Crimen Majeſtatis & perduellionis non tranſitorium ſed permanens*, een grouwelik eeuwigdurend en niet vergankelik land-verraad. Dit heeft voor dezen zeer klaar gebleecken *ten tijde der Graven*, als die machtig begonden te werden; want door de oorlogen der zelven tegen hare eigen ſteden, zijn de Manufacturen, te vooren alleen gemaakt werdende in *Braband* en *Vlaanderen*, verſpreid over andere landen. En, gelijk hier boven vermeld, *Hertog Karel van Bourgondien* drukte de deze landen door zijn gedurige krijgs-macht onverdraaghelik. En *Hertog Maximiliaan*, willende voogdt over zijn zoon Philips en Vlaanderen zijn, beoorlogde 't zelve, en benaawde *de stad van*

Het welk met exempelen bewezen werd.

Brugge zoo zeer, dat daar door alleen de koophandel sich na *Antwerpen* transporteerde, dat den Hertoge Maximiliaan gonstig was. En dus heeft ook *Antwerpen* zijn negotie verloren, om dat haar Heer machtigh geweest zijnde haar te overweldigen, of geen macht had ofte *verzuimt heeft het Schelde ook den vyanden te ontneemen.* En vermits *Famianus Strada pag.* 416, dezen loop der zaken in Nederland schijnd aan eenig particulier naturel der Nederlanders toe te schrijven, seggende: *Vieriger zijn zy om hun vryheid te bewaren als het betaamt, wanneer men die met geweld wil nemen; maar nooit was eenig volk zoo mild om die van zelfs byna in 't geheel over te geven: zulks Kaizer Karel plegt te zeggen, dat geen volk kon werden gevonden afkeeriger van de dienstbaarheid, en dat nochtans het jok zich zeer gewillig liet opleggen, als men het zelve zacht handelde:* En ik meene het zelve een groote dwaaling te zijn, indien men dat aan eenig particulier humeur der menschen wil toeschrijven; Zo zal ik dan noch zeggen, dat in alle kostelike landen, daar de Magistraatspersoonen onbeloond, weinig in getaale en jarig zijn, en de Regering daarenboven aan geene familien geaffecteert is; *een groot Heer*, aldaar eenige

ge macht bekomende, *alle Magistraaten en Regenten zeer lichtelik met officien, beneficien, en penningen kan zodanig omkoopen, dat zy hem de vryheid des Lands van zelfs overgeven.* Maar als de Vorst ter contrarie zich met geweld Heer wil maken, komen de Magistraats persoonen nietwes te ontfangen, zulks zy als dan, in plaatse van zwijgen, *hoog uit roepen dat deze Luiden haare vryheid verliezende, noodzakelik alle koopmanschap en welvaren verliezen zullen; welke klaare waarheid terstond ook alle andere Ingezetenen de wapenen tegen den Vorst doet aannemen.*

CAP. XXVII.

Wetten en Train van Justitie naar de Koopmanschap geformeerd.

NA *openbaar geweld buiten 's lands*, bestaande in zee-rovery, ofte oorlog, den koopluiden af te weeren, volgd het afweeren van *openbaar geweld binnen 's lands*, het welk vermits het ook alle andere Ingezetenen en voornementlik den Regeerders zoude schadelik wezen; sulks geen menschelike societeit hoedanig die zy, zonder het zelve af te weeren, bestaan kan; zo is daar

Hoe schadelik moedwillige Bankeroetiers zijn.

daar toe, hier te lande genoegzame ordre van justitie gesteld. Maar hoewel *bedrog*, waar door men iemand anders goed even zoo wel kan ontdragen, als door *geweld*, ook niet min behoorde te werden gestraft, en dat de Koopmanschap inzonderheidt steunende op (*bona fides*) gheloof, door (*dolus malus*) valsch bedrog, in het geheel kan werden geruineerd; zoo is aller verwonderinge waardig, *dat Holland de Koopmanschap, in voegen als zy hier gepleegd moet werden, heeft konnen behouden, met zoo vele wetten ofte beneficien van Rechten, uit die kryghevende Roomsche Republik afdalende, en hier den Koopluiden dienende, purelik om meer profijts met bedrog, als met eerlike Koophandel te konnen doen.* En aan de andere zijde is hier zoo weinig zorgs gedragen, om door contrarie goede ordre en wetten de eerlike koopluiden, tegen die valsche bedriegers, naam van Koopluiden dragende, te protegeeren en aan het hare te helpen; dat men groote reden heeft om te vragen, *Waarom niet alle boos-aardige menschen uit verre Landen naar Holland komen, om onder den dekmantel van Koopmanschap, hier openbaarelik te leeren steelen, en dezen weg, die men met zo excessif groot profijt veilig en straffeloos kan inslaan, in te gaan?*

En hoe weinig men daar tegen gezorgd heeft.

gaan? Want *oderunt peccare mali (quales omnes naturâ sumus) formidine pœnæ.* Dank heb' de roed', zy maakt de kinderen goed. Dienvolgende om hier in eenige beter ordre te stellen, dunkt my dienstig zoude wezen, dat niemand binnen dezen lande van Holland wierde toegelaten eenige koopmanschap te drijven, *ten ware hy te zijner maalstede, daar toe zich hadde in een publik regîster laten aantekenen.* Welk zoude wezen van zodanige kracht, voor eerst, dat de ouders en bloedvrienden des gemelden koopmans, binnen het jaar in het zelve regîster geen contrarie aantekeninge hebbende gedaan; niet souden vermogen met eenige *testamentaire dispositie*, gemelden koopman min erf, als *ab intestato*, tot nadeel zijner Crediteuren, te laten toekomen. Daarenboven behoorde het in allen gevalle een koopman, wie hy ware, voornementlik een gefaljeerden, ongeoorlofd te zijn eenige profitable erffenisse te repudieren. Want het niet kan werden gepresumeerd te geschieden dan (*in fraudem Creditorum*) om den schuld-eisschers te bestelen; gelijk ten zelven einde hem ook behoorde verboden te zijn eenige goederen krachtelik te vervremden, dan *titulo lucrativo*, daar voren de

VVat ordre men daar tegen zoude konnen stellen.

Met te weeren den Crediteuren schadelike Testamenten, transporten, repudiatien.

de waarde van dien ontfangen hebbende; in zulken verstande, dat hy komende daar na bank-breukig te werden, alle zijn giften, getransporteerde, ten houwelik gegeven ofte aan zijn' kinderen bewezen goederen behoorden te werden besteed ten voordeele der Crediteuren: want men hier nu al te dikwils ziet de waarheid van dit Engelsch spreekwoord: *Happy is that son whoos father goos to the Divel.* Die zoon is gelukkig wiens vader voor den Duivel vaard.

En Houwelikse voorwaarden. En gelijk het een Koopman ongeoorlofd behoorde te wezen door *houwelikse voorwaarden zijn wif te begunstigen* ten nadeele der Crediteuren, zo behoorde ook den vrouwluiden verboden te zijn, te bedingen by scheiding des huwliks de keure van deel aan winst en verlies, ofte niet; want daar niet billiker is als *quem commoda cum incommoda sequantur*, die de baat wil genieten, behoorde ook de schade te dragen. Ja de ouders en bloedvrienden van zodanig vrouw-mensch behoorden zich wegens de erffenissen in alles te moeten dragen, gelijk die van den man zelfs. En gemeenschap van goed buiten sluitende, ofte verbonde goederen aanbrengende, behoorde het zelve in de publike registers te worden aangeteikend.

Het

Het ordinaris regiſter van zoodanig koopman, ſtaande ter goeder naam, en met eede geſterkt zijnde, behoorde in alles met *notariale ſchriften*, gelijk te werden geſteld: en ten nadeele des zelven behoorde nietwes te werden *gepreferneerd*, dan *ſpeciael hypotheek*; alzo het *legaal* van 't *gemeene land*, *Weeskinderen*, *huisbuur*, *huwelikſe voorwaarden*, *&c.* warelik den Koopluiden, en dienvolgende het gemene land, zeer ſchadelik is. Maar indien een Koopman t'eenigen tijde wierd bevonden zijn regiſter vervalſcht, ofte meinediglik te hebben geſterkt, zo behoorde de zelve, als een valſche munter, in alle manieren aan lijf en leven te werden geſtraft; op dat een yder door die rigoreuſe ſtraffe wierde afgeſchrikt van zich door die vals en trouwloosheid met een ander mans goed, ten nadeele van den gemeenen welſtand, te verrijken.

Als mede Preferentien.

Het is ook zeer ſchadelik dat eenige koop werd gerekend op *gereed geld* geſchied te zijn, als na de gedane levering niet promt en daadelik de penningen ofte het verkofte goed, werd vervolgt. Want voorwaar als de verkoper dus van zijn recht afgaat met warelik den koper te borgen, zo geeft hy van de eene zijde den quaadwilligen zeer groote gele-

Vindicatien ofte evictien.

gelegentheid om groote banqueroeten te konnen doen: en hy die aan de andere zijdè meest *in culpa* onvoorzichtig is, ontneemt daar na met zijn onbillike vindicatie, ofte vervolginge zijns goeds, den anderen Crediteuren het haren.

Een schuldboek behoorde recht te geven tot parate executien.

Ja dunkt my aan de koopmanschap en *het register eens eerliken koopmans* zo veel gelegen te zijn, vermits de constitutie der koopmanschap hier zodanig is, dat zy geen ander bewijs ofte securiteit toelaat: datmen dienvolgende op het register alleen zo wel parate executie behoorde te doen, als in des Gemene lands penningen. Want indien de koopmanschap hier is *salus Populi*, 's lands welvaren, wat rede kan hier dan zijn, om niet met het land *pari passu* den selven trant te gaan?

Promte justitie door Vierschare over koopluiden.

Ten minsten behoorde in yder koopstad te wezen een *particuliere Vierschare*, recht sprekende tusschen verkooper en kooper; op dat niet alleen gemelde processen vaardigiik mochten werden afgedaan, maar ook, op dat de Rechters den stijl van koopmanschap beter doorgrondende, rechtvaardiger en den Lande heylzamer vonnissen mochten wijzen.

Dat in den boedel van een afgestor-

ven

ven werd toegelaten, het *beneficium inventarii*, als de ghemeene Crediteuren sich erfgename willen dragen, is seer onredelik en den koopluiden schadelik.

Maar seer schadelik is beneficium inventarii.

En niet min schadelik sijn de *brieven van cessie* ofte *atterminatie*. Want vermits niemandt om particulire schulden door het publik werd vervolgd, is in alle manieren te presumeren, niet dat de Crediteuren sich selven door al te scherpe maning, schade sullen willen aan doen, met iemand die warelik niet betalen kan, en andersins goedwillig is, sijn credit te benemen op den dijk te jagen; maer wel dat een boosaardigh mensch sijn goed naar sijn welgevallen verborgen en getransporteerd hebbende, sich selven door een valschen eed tot meer rijkdoms en gemaks sal willen brengen.

Brieven van cessie *ofte* atterminatie.

Ter contrarie soude den Gemeene lande seer voordeeligh wesen, indien men op de minste aenklagt over eenighe kennelike wanbetaling, *den debiteur* dadelik *met zijne boeken apprehendeerde*. Want ingevalle hy als dan konde bewijsen *solvendo*, betalens machtig te sijn, soude hy seer lichtelik op borgtoght konnen werden gestaakt; en niet konnende betalen, soude men die vuile dieveryen, transporten, verbergingh

Hoedanige rigoreuse straffen noodzakelik zijn.

van boek en goederen, als mede het ontvluchten en het valſch aangeven der ſchulden ten wederzijden, voorkomen. In alle gevallen *behoorden quaadwillige Debiteurs met vrouw en mondige kinderen, door publike autoriteit, by den kop te grijpen, en te houden in eenig publijk werkhuis, om hun aldaar den koſt te doen verdienen.* Ja ſelfs indien de boosheid des principalen Debiteurs gequalificeerd ware, behoordemen den zelven, niet min als een huysbrakigen dief, *aan een galge te hangen*, zonder in eenigerley wijze toe te laten dat dezelve bankeroetiers hier blijven wonen, en op een anderen naam haar koopmanſchap continueren; volgens het ſpreekwoort, *qui non habet in ære, luat in pelle.* Betaal' uw ſchuld met gelletje, of boetſe aan u velletje: en 't placcaat van Keizer Karel des jaars 1540. articul 2.

Doch indien gemelde bankeroetiers met hare goederen en boeken gevlucht zijnde, buiten de Iuriſdictie van Holland, aldaar door de politike macht wierden geprotegeerd, dunkt my het den gemeene lande van Holland oorbaar ware dezen weg in te gaan: voor eerſt uit kracht van een generale wet, alle zodanige houdende als *læſæ Majeſtatis reos*, publike land-verraders, behoor

hoordemen die ook zodanig te vervolgen. Te meer, dewijl een ſchelmſe bankeroet niet min hulp van nooden heeft om die uyt te voeren, als landverradery. Ten minſten kan de zelve niet werden zo beſteken, dat niet de *boekhouders* en *caſſiers, dienſtknechten* en *maagden daar van eenige kenniſſe krijgen*; en dienvolgens behoordemen *alle dezelven by den kop te grijpen*, en *rigoreuzelik met de pijnbank ofte onder eede, naar gelegentheid van zaken, te ondervragen*. Want voorwaar, indien de pijnbank eenig goed gebruik heeft, zo is het in zaken daar 's lands welvaren aan hangd, en daar kennelik meplichtingen van het ſchelmſtuk moeten zijn.

Ondertuſſchen moeſt men ook op de heete daad door het geheele land afkondigen, *dat alle die eenige goederen ofte in ſchulden des voldvluchtigen onder zich hadden, het ſelve promptelik hadden bekend te maken, op pene van geſtraft te zullen werden als landverraders en deelders van dat ſchelmſtukke*: en op de verſſe daad behoordemen *onder eede te examineren alle degene daar eenige preſumtie op viel*, met belofte en verklaring dat alle die oprechtelik depoſeerden, zouden werden gehouden *voor eerlike luiden*, al hadden zy te vorē iets wes tot het ſchelmſtuk *Als mede Publicatien.*

F 2 geron-

gecontribueerd, en dat zy ter contrarie, *als meineedige land-verraders t'allen tyden zouden werden gestraft, als men door een derde daar van kennisse bequame.*

En aangevingen van alle pretensien ten laste, ofte ten voordeele des delolaten boedels.

En alle die op den boedel ietwes pretendeerde, behoorden ook gehouden te zijn het selve *dadelik bekend te maken, op groote straffen.* Waar door twee zeer quade dingen zouden werden belet, want vermits, *nemo repente fit pessimus,* niemand al te gelijk boos werd, zo zouden alle, die onlangs meesters van des gevluchten goed waren geworden, en dienvolgende het zelve noch niet als eigen gebruikt hadden, *het zelve daadelik aanbrengen, te meer,* dewijl op de versse daad by haar soo nauwe kennisse niet soude konnen wesen van 't gunt men door het afterhalen des delinquants, zijner meeplichtigen, goederen en boeken, ofte door het examen der justitie, soude mogen komen te verstaan.

En ten anderen souden alle die ietwes *pretenderen,* ook onkundig sijnde van 't gunt men soude mogen komen van des veld-vluchtigen geleegentheid te verstaan; en of daar eenige apparentie soude mogen wesen, t'eeniger tijd met den fugitiven *te accorderen,* genoodzaakt wesen hare schulden oprechtelik

lik aan te geven, daarmen nu dageliks ziet, dat alle zodanige inſolvente boedels *door boos-aard gemenſchen in vlegen werden geplonderd, datter zeer zelden voor de eerelikſte ietwes overſchiet*, om dat men zo *ſecure* alle ſchulden verzwijgen en aan de andere zijde alle pretenſien vergrooten kan, naar dat men de zaken ziet een uitſlag nemen.

Dit ghedaan zijnde, behoorde de veld-vluchtige by klokkeſlag op ſeekere termijnen, te werden ingedaagd, binnen welken het den crediteuren behoorde geoorlofd te weſen met hem abſolutelik te *accorderen*, en alle proceduren te doen ophouden; maar indien de fugitive niet verſcheen nochte *accordeerde*, behoorde *hy in een ſchildery aan een galge gehangen, en alle zijn kinderen zo mondige als onmondige infaam verklaard te werden.* *Indagingen des Fugitiven, en by gebrek van accoord ſtraffe in ſchilderye.*

Alle welke dingen, indien geſchieden op de verſſe daad, eer de menſchen in ſodanig nieuw ſchelm-ſtuck de ſchaamte konnen afgelegt hebben, ik meen van zeer groot gewicht ſouden weſen, om de menſchen beeter te maken, daar zy nu ter contrarie allengs leeren, dat het beeter is een ander mans goed, als geen, te hebben; *& qu'il n'y a chose que des gens à l'arriere*, en dat

men met veel meer vermaaks een andermans goed, als zijn eigen verteeren kan: als mede, dat men de schaamte eenmaal te boven gekomen zijnde, veel gemakkeliker en geruster leven kan *eerloos*, als *met zich over het point van eere te ontstellen*, en die met groote kosten te houden. Doch vermits in alle deze proceduren moet werden gedoeld naar *het meeste voordeel der Crediteuren*, voor wien het purelik is *res nummi*, questie om het meeste profijt, zoo behoorden zy, noch altijds daar na te mogen met haren debiteur accorderen en de sententie doen vernietigen. Want het *fiat justitia & pereat mundus*, spreekwoord, men moet recht doen al zoude de weereld vergaan, past seer wel in den mond der Recheers; alzoo die niet Souverain wezende, eer, eed en ampts-halven verplicht zijn *te oordeelen niet van*, maar *naar de wetten*, en het zelve niet doende, werden zy in alle welgestelde Republiken *gesindikeerd* en gestraft: maar niet in de mond van wijse Politiken dat *salus populi*, en niet des volks verderf, de hoogste wet moet zijn.

En vermits men aan de eene zijde de *fugitiven* ofte *quaadwillige bedriegers* behoorde te vergelijken by die woelende en dief-achtige *hommelen*, die men in alle

alle manieren behoorde buiten dit land te houden, ofte te vervolgen en te doden; zoo behoordemen ter contrarie alle *eerlike koopluiden*, die door menschelike onvoorzichtigheid ofte geweld van buiten, als bankeroeten, stormwinden, ongelukken, zee-rovery en oorlog als goede *honig-byen*, medogende aan te zien, met belofte en verklaringe dat alle de zelve hare schade aanwijzende, en zich der Iustitie niet ontrekkende, zouden vermogen te behouden *het tiende deel der goederen waar mede zy de koopmanschap eerstmaals hadden begonnen*, zonder dat zy daar na eenigsins van hun Crediteurs zouden mogen werden gemoeit. En blijvende zy met hare kinderen, schoon genomen de zelve veel houweliks-goed ofte andere gaven hadden genoten, ter goeder naam en faam, als zijnde het zelve *een rechtvaardige vrucht van hare oprechtigheid*, en *troost in hare tegenspoet*. En vermits tusschen dese schadelike dieven als mede hare kinderen, en die beklagelike ongelukkige geen onderscheid in eerloosheid en straffe werd gemaakt, slaan veele, andersins eerliken door noot, den boozen weg in. Want, *ne nos inducas in tentationem*, de occasie maakt een dief, en de noot noch meer.

En voor ongelukkige insolvente eerlike koopluiden behoorde een tamelike belonning, ten laste der Crediteuren, te wezen.

Hier mede laat ik my voorſtaan genoeg gezegt te hebben van *Hollands Politie, Religie, Finantie, Militie,* en *Iuſtitie*, om te konnen oordeelen wat voor dit Land oorbair zy. Zulks hier nietwes zoude reſteeren als te konnen beantwoorden eenige *objecten* die hier tegen zouden mogen werden gebracht.

CAP. XXVIII.

Waarom de ingezeetenen van Holland, door de regeeringe der Princen van Oranjen, niet meer zijn geruineerd geworden.

Of Holland door het beleid der Stadhouders niet is ſeer welgevaren:

WAnt iemand zoude lichtelik zeggen *dat alle deſe redenen gantſch niet konnen opwegen, een contrary exempel in't cas ſubject.* Namentlik, Holland hebbende een Gouverneur, een groot Heer *ad vitam*, en een groote bezoldigde krijgsmacht, heeft de Antwerpſe verloopende koopmanſchap konnen verkrijgen en behouden tot nu toe: waar op diſtinctelik te antwoorden ſtaat.

Werd beantwoord.

Voor *eerſt*, ſtaat zeer wel te conſidereeren, dat ten tijde van dat verloop, in alle de omleggende landen noch veel

grooter

grooter beletsels tegen de koopmanschap waren, als in Holland. Namentlik onder alle *Monarchen die ondragelike lasten,* hier voren genoemt, *sonder vryheid van Religie,* behalven in *Poolen.* En in alle *Oostersche Steden* werden, door *de Monopolië der Borgerschap* en *Gildens,* alle vremdelingen buiten de negotie en handwerken gesloten; en geen Religie toegelaten als eene: sulks, voornemelik *in den beginne der troublen* hier noch geen *soo kinnelike Monarchale regeeringe* sijnde, maar wel *vryheid van Relige, Borgerschap* en *Gildens,* met *kleine tolln,* alleen tot beveiling der zee strekkende; niet wonder is, indien de selve sich hier heeft nedergeset.

Ten *tweeden,* vermits dese Landen moesten oorloogen tegen haar eigen machtigen Heer, en dat de selve minst versoenelik was tegen *de Capitain Generaal,* so en konde ook deselve sijn eigen land-goederen en leven niet behouden, dan met dese kleine landen naar sijn vermogen te doen wel varen, en daar in ook te subsisteeren: want by soo verre den gemelden Kapitain Generaal in die tijden niet seer sorgvuldiglik de gunst en liefde van de Regeerders, en Ingesetenen, door 'tbesorgen van haar algemeen welvaren, geconserveert, en meer en *Wanneer de Stadhouders goed ofte quaad gedaan hebben.*

meer getracht hadde tot sich te trekken, soo soude hy waarlik pericul geloopen hebben, van *dat men wederom tot eenige versoeninge met den Grave hadde mogen verstaan.* Welke versoeninge, hoe voordeelige besprekken die ook, tot gerustheid van den Kapitain, Generaal, hadde mogen inhouden, noodsakelik de ruine van den selven Kapitain Generaal soude hebben moeten naar sich slepen, en in het korte of in 't lange veroorzaken.

Immers, soo haast en is *die vreeze* des Kapitains Generaal *niet voorby geweest*, of hy heeft het welvaren van 't Land versuimt, *om zijn eigen te vergroten.* Dus stelde hy sich in alle manieren *tegen den Treves* En daar na heeft men gesien, dat men niet alleen alle de macht van het Land, maar ook ongeloovelike sommen van penningen op renten gelicht heeft, om te doen alzoo glorieuse en voordeelighe conquesten voor den Kapitain Generaal, als schadelike en altijd lastige voor Holland, terwijle de goede Ingesetenen van Holland schandelik op zee zijn berooft en geplonderd geworden. En hoe weinig de Kapitain Generaal, ofte die doen regeerde, tot deze jegenwoordige *vrede met Spanjen* genegen was, blijkt daar uit, dat de Koning hem in het particulier daar toe moeste bewegen,

gen, met hem te vereeren *het Marquiſat van Bergen*, *Turnhout*, *Sevenbergen* en het *Graafſchap van Montfoort*, als mede nog jareliks een ſomme van penningen. Ia dat meer is, *de Capitain Generaal is* eenmaal in volle Vrede ofte Treves, *met gewapender hand door de Hollandſche Steden omgetrokken*, om de *Regeerders naar zijn eigen ſinnelikheid, af en aan te ſetten:* en *eenmaal is het hem mislukt*, *de voornamſte koopſtad door verraſſing en krijgs-macht in te neme.* Sulks, indien de ſelve omtrent drie maanden daar na niet was komen te ſterven, men in korte jaren zoude hebben geſien, of niet alſoo gewiſſelik *Holland*, en voor eerſt *Amſterdam*, alle den koophandel zoude hebben verlooren, *door een twiſt tegen haar eigen Gouverneur en Kapitain Generaal*, als wel eertijts *Vlaanderen* en *Brugge* van hare negotie zijn berooft geworden door den twiſt tegen den Erts-Hertog *Maximiliaan.*

CAP. XXIX.

Waarom de vryheid in Holland meer goets heeft veroorſaakt ſedert de dood des Princen van Oranjen.

Dat Holland weinige goede vruchten door de vrye Regeeringe heeft genoten, werd beantwoord.

MAar ſal iemand miſſchien wijders ſeggen, God de Heere heeft ons gegeven vrede met Spanjen; en weechgerukt onſen Kapitain Generaal, zonder een bejaarde zoon ofte bequaam Succeſſeur na te laten; *het welke de twee gewenſte ſaken ſcheinen te zijn die ooit de Hollandſche ingeſetenen van God de Heere konden bidden*; vermits zy dienvolgende purelik naar het intereſt van hare eigen Provintien en Steden konnen werden geregeert; en nochtans kan men geen verandering zien, dan hier in, *dat lijf, goed en eere, nu niet hangt van een menſch, of te van een die het oore deſſelven beſit.* En dat de Steden nu door hare krijgs-knechten niet konnen ſchielik overvallen werden; ſulks de Regeerders van de Provintie, ſoo wel als die van de particuliere Steden, nu abſolutelik hare eige meeſter zijnde, niet meer behoeven te vreſen, door wel te regeeren, een Opper-hoofd te offenſeeren, en dienvolgende lijf, goed, en macht te verlieſen.

Waar op ik moet bekennen dat het voor-

voorschreve gewenste voorval noch sodanige heylsame vruchten niet voortgebracht heeft, als wel uitterlik scheen dat daar van met reden albereids verwacht konde werden, insonderheid *vermids tot noch toe geene verlichtinge van so swaare schattingen en impositien daar op is gevolgd*; maar als de reden van dien en 't gepasseerde te rechte ondersocht en aangemerkt word, soo sal men bevinden dat de oorsake daar van *niet de tegenwoordige vrye Regeerders*, maar wel *de voorige verkrachte Regeeringe*, met *de Stadhouders*, *Gouverneurs* en *Capitains Generaal*, *mitsgaders de overgeblevene swakheden daer uit voort-gekomen*, *te imputeeren zy*: ja *dat selfs verwonderingswaardig is*, *dat de sake ten goede van 't gemeene beste*, *in de tegenwoordighe conjuncture van tijden*, *albereidts so verre zy gebracht*; want als de bekende en uiterlik blijkende oorsakẽ van 't gene voorschreven is ingesien en opgetelt worden, soo sullen eenen iegelik sulks nadenkende, aanstonts voor oogen komen dese vier navolgende:

Waarom geen verlichting van impoften is gevolgd.

In den *eersten*, dat ten tijde van het voorschreve overlijden van de laatst-gewesene Stadhouder en Kapitain Generaal, de Provintie van Holland, wesende van soo kleinen begrip, en van soo slech-

ſlechten bodem, als hier boven ſtaat verhaalt, belaſt is gebleven met ſoo vervaarliken Capitaal op intereſſe genegotieert, en ſoo excellijf veel loopende ſchulden, dat het in andere Landen, en mogelik ook voor de poſteriteit in Holland, ſelfs ongelooflik ſal ſchijnen, dat ſoo geringen Provintie, met ſoo grooten laſt en beſwaarniſſe noch heeft konnen beſtaan: en dat de Ingeſetenen van dien, niet alleenlik de jarelikſe intereſſen van ſoo onuitſprekeliken capitaal: maar noch daarenboven ſó vele laſten, tot hare en harer laſtige bond-genooten defenſie, hebben konnen dragen, zijnde by de Heeren Staten van de zelve Provintie, korts voor 't overlijden van den voorſchreve Stadhouder en Kapitain Generaal, *Prins Willem, vader van den tegenwoordigen Prince van Oranje*, aan de zelve geremonſtreert, en ook naderhand tot verdediginge van hare proceduren, in den jare 1650 gehouden, publikelik bekent gemaakt, dat 't et gemeene land van Holland doenmaal belaſt was, met penningen op intereſt gelicht, ter ſomme van *hondert en veertig millioenen guldens*, en noch daarenboven met loopende ſchulden ter ſomme van ontrent *dertien millioenen.*

Dat het Land van Holland doenmaal belaſt was met hondert en veertig millioenen guldens op Intereſt, en daarenboven dertien millioenen loopende ſchulden

Ten *tweeden*, dat de goede Ingeſetenen

nen van de voorſchreve Provintie, hare koopmanſchap drijvende op de Levanten, ontrent de ſelve tijd, en voornamentlik in den *jare* 1650 en 1651. door *de Franſche Rovers op de Middellanſche zee*, uittermaten zijn beſchadigt geworden, ſoo verre, dat een gedeelte alleenlik van de voorſchreve ſchade, te weten, voor ſoo veel de koopluiden tot *Amſterdam*, door publijk bevel, hebben aangebracht, en willen bekent ſtaan, gemonteert heeft ter ſomme van verre over de hondert tonnen gouts. *Met de Franſche zeeroveryen.*

Ten *derden*, dat deſen Staat in den jare 1652. is vervallen, en tot den jare 1654 toe verbleven in openbaren oorlog met de *Engelſchen*, daar door een merkelike verſparringe in de Commercie, en ook notable verlieſen aan vele Traffijcquanten der voorſchreve Provintie veroorzaakt. *Met den Engelſchen oorlog.*

En ten *vierden* de *Ooſterſche oorlogen* korts daar aan opgekomen, voornamentlik voor ſoo veel de ſelve tuſſchen de Koningen van *Sweden* en *Denemarken* zijn gevoert; en deſen Staat by forme van aſſiſtentie ſich daar inne vermengt heeft gehad. Alle welke publijke ſaken nademaal by eenen iegelik wel voor redenen, van 't gene voorſchreven is erkent; maar de rechte gronden en *Met de Ooſterſche oorlogen.*

innerlike oorsaken van de selve by weinigen curieuselikē nagespeurt, en oversulks by velen, als *effecten van de tegenwoordige Regeeringe*, aangesien worden: so heeft het my noodig geacht, naar mijne beste wetenschap, aan te wijsen, van waar de selve saken, menscheliker wijse gesproken, eigentlik hergekomen zijn.

En *eerstelik*, wat belangt de voorschreve genegotieerde hondert en veertig millioenen guldens met de loopende schulden, hier voren aangeroert, so is wel bekend, en ook lichtelik te begrijpen, dat de selve last door den *Kapitain Generaal* en zijne *flatteurs*, de goede Regeerders van Holland over den halse gedrongen is *aangesien de voorschreve Capitalen verspilt zijn tot uitvoeringe van de ambitie en glorie van den gemelden Kapitain Generaal*, om groote legers te velde te brengen, en door verwonderens-waardige belegeringen te conquesteren die steden, die noch heden ten dage, als voorsegt is, een sware ballast voor Holland zijn strekkende; en 't gene in desen noch meest stonde te beklagen, was, dat de voorschreve Frontier-steden t'eenemaal over-gegeven geweest zijnde aan de dispositie van den Capitain Generaal, soo ten aansien van 't stellen van *Gouverneurs*, ofte *Commandeurs*, en *'t leggen*

van

van garnisoenen in de selve, als anderssins alleenlik waren dienende *tot so vele citadellen, om het arme Holland daer mede als in boeyen te houden*: en dat men dikmaals met jammer heeft moeten aansien, dat, terwijle te Lande soo veel millioenen aan de ambitie van den Kapitain Generaal wierden opgeofferd, ter Zee *de noodige defensie* van de Commercie en Navigatie, wesende de ziele van Holland, moeste aankomen op de middelen van de Convoyen en Licenten, die uit de Koopluiden alleen wierden getrokken; ja dat meer is, *dat ook somwijlen noch een gedeelte van de voorsz. middelen tot het oorlog te lande wierde gediverteert*: ik wete wel, dat by velen die manier van huishoudinge echter niet misprijselik geacht wert; om redenen, dat de goede Ingesetenen doenmaals immers so wel, ja beter varende waren als tegenwoordig, en dat'er doenmaals wel een goede stuiver viel te verdienẽ: maar ik wenschte, dat die arme menschen wat verder sagen als haar neus lang is, en *dan souden sy bevroeden, dat het doenmaals in 't gemeene land toeging, even als my voor staat gebeurt te wesen in een sekere familie, van God de Heer met tijdelike middelen wel gesegent, daar de ouders overledẽ zijnde, de kinderen geraakt warẽ onder d'opsigt van*

Werd met een aardige gelijkenisse verklaart, hoe veel de Staat van het Land onder dese Vrye Regeeringe beter vaart, als voor dese onder de Stadhouders, Gouverneurs en Kapitains Generaal.

een quiſtige voogd, *die gantſch geen rekeninge makende, van den hogẽ boom afteerde; en als'er geen geld in Caſſa was, terſtond een goede ſomme, tot laſte van de arme weeſen, op intereſt lichtede: in die familie waren te dier tijd de voorſchreve kinderen in hare domme jeugd, ook de buur-kinderen en de dienſtboden, haar ten hoogſtẽ verheugende, als alles hebbende en doende daar haar hert en luſt naar was ſtrekkende; naderhand gebeurt zijnde*, dat de voorſchreve quiſtige voogd deſer wereld was komen te overlijden, *raakten de voorſz. kinderen onder d' opſicht van een wel-gereguleerde* weeskamer, *die continuelik ſelfs het ooge daar op houdende, en voorts haar beſtelt hebbẽde onder de dagelikſche ſorge van* een vroom naarſtig en nuchteren man, *de voorſz. huishoudinge op een geheel andere wijſe gereguleert wierde, onder* behoorlike menagie, *ſonder eenige quiſtinge, ja ſoodanig, dat in plaatſe, ten tijde van de voorgaande voogd*, jareliks veel ten achteren geteert, en t'elkens geld op intereſt genomen was, *als doen ieder jaar* de Caſſa merkelikẽ te bovẽ quam; *welk overſchot ook t'elkens geëmployeert wierde tot afleggingе van een gedeelte der Capitalen, daer mede de vorige voogd den boedel van de arme weſen beſwaert hadde; maer in deſelve tijd* murmureerden de voorſz. kinderen,

ſeg-

seggende, *dat sy alsdoen van conditie merkelik waren verargert, dat het levẽ een lust had onder de voorgaende voogd; insgelijks klaagden de buur-kinderen en dienstboden,* seggende, *dat men onder de voorgaande voogd in dat huys somwijlen sijn hert eens mochte ophalẽ; maar dat het aldaar nu een dorren stroom was: doch die arme onnoosele wees-kinderẽ dachtẽ weinig dat, in gevalle die eerste huishoudinge langer gecontinueert hadde, het voor haar naderhand, in hare meerderjarigheid, een droevige tijdt zoude hebben geworden:* en wy onnosele arme Hollanders, die met recht wel domme Hollanders mogen genoemt werden, *hoe lange sullẽ wy noch blijvẽ in onse kintsheit, en in onse domme jeugd, sonder te bemerken dat die weelde, die wy doenmaals voelden, voortquam uit die quade mesnagie van dien quistigen voogd, die dat Capitaal van hondert en veertigh millioenen t'onsen laste heeft doen negotieren?* Immers behoorden wy te begrijpen, *dat wy nu noch geschat en geschooren moeten werden, om de interesten van dat Capitaal op te brengen en te betalen: uit welke schattinge alleen onse tegenwoordige opsienders de geheele huishoudinge andersins wel souden konnen vervallen:* sulks dat al't gene wy jegenwoordigh tot ons onderhoud en beschermighe hebben op te brengen

en te betalen, en 't gunt ons ſoo ſuur valt, waarliken geſeyt moet werden *de bittere vrucht te weſen van dien boom van weelde, die ons die ſchoone voogd geplant hadde; en daerom wy als jonge domme kuikens in vreugde gedanſt hebben:* dat onſe buurkinderen de *Gelderſche, Stichtſche, Over-Yſſelſche*, en andere *Ionkeren*, die weelde niet verveelde; en dat oock *onſe gebuurde knechten; met geheele Regimenten Franſchen, Engelſchen, Schotten en Walen*, dat leven in ons huys wel behaagde, en dat haar hert noch vry wat jeukerig is, om die tijd eens weer te herhalen, dat kan ik noch inſchicken, *Het is goed riemen te ſnijden uit een ander mans leer*; maar dat wy Hollanders ſoo dom ſouden weſen, dat wy niet zouden konnen ſien *dat de jegenwoordige huys-houdinge is onſe behoudeniſſe, en de voorgaande onſe ſekere ruine eindlick hadde moeten na ſich ſlepen*, dat is voorwaar onbegrijpelik.

Wat de voorſchreve *tweede* oorſake belangt, namentlik de *pyraterye in de Middellantſche-zee*, en daar omtrent gepleegd, ſoo is voor eerſt evident, dat, nademaal alle de middelen van Holland, ſoo wel de voorſchreve genegotieerde Capitalen, als 't gunt uit het ſweet en bloed der goede Ingeſetenen van de ſelve Provintie wierden geperſt, aan de

am-

ambitie van den Kapitain Generael, als boven gesacrifieert wierde, daar door by defect van vigoureuse bescherminge ter zee, een open veld wierde gegeven aan alle roof-gierige natien, om op de rijk-geladene Hollandsche schepen te equiperen, en op vrybuit te gaan, *quis nescit maximam peccandi illecebram, esse impunitatis spem.*

Die altijds 't schaap wil wesen,
Heeft eindlik de wolf te vreesen.

Daar by dan noch gekomen is, dat men onder pretext van de gesloten vrede met Spanjen; even als of geen quade menschen meer in de wereld waren geweest, en of alle begeerlikheit tot het goed van zijn even-naasten daar mede hadde opgehouden, door zijne creaturen en flatteurs, het werk met groote drift daer toe beleyt heeft gehad, dat verscheide Oorlog-schepen van desen Staat verkoft, en dese Landen daar door van hare noodige bescherminge te water ontbloot zijn; daar tegens de vrome, en verre-ziende Regeerders sich doenmaels des te minder hebben mogen opposeren, om dat haar daarentegens door den Capitain Generaal noch een ander quaat boven 't hooft hing, namentlik, dat soo haast hy (die doenmaals zijn tijd noch meest met *jagen, vliegen, kaetsen, danssen*

Met de overblijfselen *van een langdurige* Eenhoofdige regeeringe.

comedien, en andere *infamer debauchen*, doorbrachte) sich tot saken van Staat zoude beginnen te appliceren, alle de overblijvende *navale macht* van't Land zoude gebruikt hebben *tegen de Regeringe van Engeland*, tot *voortsettinge van de interessen van zijne familie*, edoch tot zeer beswaarlike ongemakken van alle, en voornementlik van de trafficquerende ingesetenen van Holland; waer op dan ook is gevolgd, dat eenighe van de voorschreve verkofte schepen van desen Staat, de principaalste der voorschreve roof-schepen zijn geworden; 't welk my wederom in gedachte brenght 't gene in den jare 1651. publijkelik en seer waarschijnelik aangewesen is; namentlik lik, dat *de voorschreve, en meer andere roveryē uyt de Sorles en elders, door onsen Kapitain Generael selfs, by heimelike correspondentie, besteld soudē sijn geweest*; en dat *eenige oorblasers van dien Iongē Vorst hem gepersuadeert haddē, dat het selve 't sekerste, ja 't eenige middel was om die van Amsterdam*, daar mede hy eenigen tijd voor zijn dood in groote twist is geweest, *gedwee te maken, en tot zijn devotie te krijgen*; zijnde by de *groote Hoofden* een vaste maxime, *alle groote en sterke Steden, die haar in hare desseinen tegenstand konnen doen, by alle wegen en middelen*, ja als de be-

bedekte wegen haar ontbreken, ſelfs door openbaar geweld *klein te maken* en te *ruineren*; gelijck't ſelve ons alle hiſtorien, en d' exempelen van alle, ſoo jegenwoordige als voorgaande tijden, klaarlik beveſtigen; en die overdenkinge alleen behoorde voor ons *Hollanders*, welkers welvaren geheelik beſtaet *in floriſante koop-en volkrijke Steden*, genoeg te weſen, om een ſtantvaſtige reſolutie te nemen, *van nooit tot verkieſinge van eenig permanent Hooft, onder wat naam ſulks ook zoude mogen weſen, te vervallen, en daar by onveranderlik te perſiſteren.*

Wat wijders de voorſz. *derde* oorſake belangt, namentlik *dẽ oorlog jegens d'Engelſchen*; dien-aangaande meine ik met waarheit te mogen ſeggen, en ook ſekerlik te konnen aanwijſen, *dat wy die ſmerte om, en ter liefde van den Huyſe van Oranjen geleden hebben*; zijnde ſulks dat die van 't Parlement in Engeland, haar eigen goeden Koning het hooft afgeſlagen hebbende, en daar door by alle de Monarchen van de wereld ſeer gehaad weſende, ook naar alle menſchelike apparentie, by de naaſt-gelegen Koningen, moetende vervolgd, en, ſoo veel in haar was, daar over geſtraft worden; op dat zoodanigen feit ongewroken blijvende, haar eigen onderdanen niet tot gelijke

Het Engelſch oorlog is om, en ter liefde van den Huiſe van Oranjen, by den Hollanders geleden.

lijke daad tegens haar opgewekt mochten werden; overſulks haar genoodſaakt vonden de vriendſchap van deſen Staat aan te ſoeken; *gelijk ſy dan ook,* kort naar 't overlijden van den Prince van Oranje *een ſeer aanſienlijke Ambaſſade herwaarts afgeſonden, ſonder eenig ander Potentaat ofte Staat in de wereld gelijke eere te bewijſen.* Ik en ſal my nu niet inlaten, om alhier particulierlikē te verhalē, al 't gene deſelve tot beveſtiginge van de vriendſchap, tuſſchē beide de Natien, hebben aangeboden; maar het ſal my genoeg zijn, dat men wete en aanmerke, dat ſy by Commiſſariſſen van de Heeren Staten Generaal *ernſtig aangehouden hebben, om de vernieuwinge van het bekende tractaat van entrecours, in den jare* 1495. *tuſſchen beide de Natien gemaakt,* aangeſien ik van gevoelen ben, en hier naar ook breeder aanwijſen ſal, *dat het deſen Staat gantſch ongeraden is, ſich met Engeland in verder verbinteniſſen in te laten;* en alhoewel wy, door de vernieuwinge van 't voorſchreve tractaat, niet alleen de vriendſchap, maar ook onſe Commercie en Viſſerye t'eenemaal ſeker geſtelt zouden hebben, daar toe de artikulen van 't voorſchreve tractaat, en voornamentlik ten reguarde van de Viſſerye, in gewenſte termen zijn leggende;

de; *zo hebben nochtans die gene die haar als ſlaven aan den huize van Orangie verbonden hielden, niet alleen het beſluit van't voorſz. gewenſchte Tractaat wederhoudẽ, maar ook de voorſz. afgeſondene Ambaſſadeurs alle hoon en ſmaatheid doen wedervaaren*, eerſtelik haar in de publike deliberatien van Staat tegens de voortgang van 't ſelve Tractaat by alle bedenkelijke middelen ' oppoſeerende, voornamentlik door 't ſoeken van uitſtel op allegatie dat men alvoorens behoorde te ſien *den uitval van de deſſeinen van den jegenwoordigen Konink van Groot-Brittanien*, doenmaals Konink van *Schotland*, en ten anderen mede *het domme graauw* tegens de perſoonen van de gemelde Ambaſſadeurs ophitſende, ook ſo verre dat *de Heeren Staaten van Holland*, ziende de weder-waardigheden, en dagelikſe dreygementen die aan haar perſoonen geſchieden, genoodſaakt zijn geworden om ſwaarder onheilen te voorkoomen, een *Corps de guardes* te doen leggen voor haar Logement, en haar in dier voegen door geduurige wacht, te bevryden van gelijke onheil als onlangs te vooren de perſoon van *Dr. Doreſlaar*, afgeſondene Miniſter van 't voorſz. Parlement, binnen *'s Graven-Hage* in de herberge

De waarachtige oorſaken van het Engels oorlog.

van de zwaan was wedervaren; en *wat afkeerigheid zodanige proceduren in de voorsz. Heeren Ambassadeurs, en vervolgens mede in haere meesters veroorzaakt hebben, is lichtelik te begrijpen*; gelijk dan ook daar op is gevolgt, dat zy naar een geruymen tijd vertoevens, bespeurt hebbende, dat den yver van *de vroome en oprechte Regenten*, die zich te dier tijd voornamentlik in de Provintie van *Holland* en *Zeeland* vertoonde, *den tegenstant van de factie van Orangie niet konde te boven komen*, haar zeer gemiscontenteert wederom naar *Engeland* begeven hebben, zeggende eene van de selve, te weten *de Heer Sint Iohn*, op zijn afscheid tegens Commissarissẽ van haar Hog. Mog. *Mijn Heeren, gy hebt het ooge op den uitval van de zaaken van den Conink van Schotland, en daarom hebt gy onse aangebode vrunt'schap versmaad, dog ik verzeekere u dat veele in 't Parlement mede van opinie zijn geweest, dat wy herwaarts niet en behoorden te koomen, ofte eenige Ambassade te zenden, maar eerst onze zaaken met den Conink van Schotland te booven te wesen, en als dan uwe Ambassadeurs zelfs tot onzent te verwachten; ik bemerke nu mijne faulte, en zie wel dat die Leden van 't Parlement die van die opinie zijn geweest, gelijk hebben*

ben gehad, gy zult in weinig tijds onze zaken tegens den Conink van Schotland sien gereddet, en dan door uwe Gezanten koomen aanzoeken, 't gene wy u nu zo cordialik hebben koomen aanbieden; maar geloeft vry dat het u dan zal berouwen, onze aanbiedinge te hebben verworpen. En Godt gave dat de *ervaarentheid* de waerheid van 't voorsz. discours tot onzen grooten naadeele niet hadde doen blijcken; maar de zaaken van den *Coninck van Schotland*, door eene bataille ten einde geloopen, en den oorlog met dezen Staat daar op gevolgt zijnde, hebben de zwaare slaagen en bekommernissen van den zelven oorlog het voorzeide berouw by veelen wel degelik te weege gebracht; doch *fronte capillata post est occasio calva.* Het is te laat de put te vullen als 't kalf verdroncken is.

En dit is *de waare oorzaak van den voorsz. droevigen oorlog*, waer by komende *het insupportabel humeur van die natie*, haare geduurige *jalousie over onze florisante commercie*, en den *ingebooren haat* van *Cromwel tegens den Prince van Oranje, als een zusters zoone van dien Conink, die hy van de gansche weereld het aldermeeste hadde te vreezen*, zo kan een iegelik lichtelik afneemen wat moeyte en zorge het aan de oprechte Regeerders

ders gekoſt heeft, om met de ſelve natie wederom in vreede te mogen geraaken.

Oorzaaken van de Ooſterſe oorloren voor zoo veel die Holland aangaan.

Wat nu eindelik het voorſz. *vierde poinčt*, te weten den *Ooſterſchen oorlog*, belangt, zo is 't ſeker dat ingevalle deſen Staat het geluck gehadt hadde, van daar ontrent hare deliberatien alleenlik te mogen beſchikken *naer zijn ware Intereſt*, ſonder dat men in zijn eigen boezem gehadt hadde *'t ſelve quaet dat ons den Engelſchen oorlog veroorſaeckt heeft*, het opgaande vuur, menſchelijker wijſe geſproken, ſeer lichtelik in den beginne gebluſt, immers en in allen gevalle *den oorlog tuſſchen Sweden en Denemarken* ſekerlik geprevenieert ſoude ſijn geweeſt; maar het is te erbarmen en te beklagen, dat alle de deliberatien, daar over in de Regeringe gevallen, getraverſeert, en getrokken geweeſt ſijn, *naer het fluctuerende en veranderlijk humeur en intereſt van den Cheurvorſt van Brandenburg*, om dat juiſt *die Prins door zijn huwelik aen den huize van Orangie is geattacheert*, en in die *tragedie* een conſiderable, doch *een zeer vremde rolle geſpeelt heeft*; want in den beginne ſoo wanneer den *Coning van Zweeden* preparatie makende was, om den optocht in *Poolen* te doen, heeft *zijne Cheurvorſtelike*

stelike Deurluchtigheit zich daer tegens met eene zonderlinge animeusheit geopposeert, en dienvolgende sich in die gelegentheit met vrunden en alliancien soekende te sterken, zo hebben de *geaffectionneerden tot dē huize van Orangie*, alhier zo veel weten uit te werken, dat haar Hoog: Moog: haar by tractaat van den 27. Julij des jaers 1655. in eene sterke verbintenisse ingelaten hebben *om zijn Cheurvorstelike Deurluchtigheit tegens den voorsz. Conink van Zweeden te defendeeren*, hebbende naar eene deliberatie van weinig dagen, op haar genomen *de guarantie van het Cheurvorstelik Pruissen*, een point dat voor dato van dien, als het zelfs noch onzeker was, of daar ontrent in langen tijt wel eenige attacque soude wesen te vresen, voor so beswaarlik ingesien was, dat men op die reeden alleen veele jaren aan den anderen de alliancie by zijne Cheurvorstelike Deurluchtigheit aangebooden, met insertie van sodanige guarantie, noit hadde willen aangaan, en desen Staat daar door kennelik buiten de Neutraliteit gestelt sijnde, *hebben haar Hog. Mog. geen bequame mediateurs konnē wezen tot nederlegginge van den oorlog tusschē Poolen en Zweden*, die voor heenen altijts voornamentlik

door

door hare interpositie en directie was geassopieert; maar het heeft binnen weinig tijds gebleeken, *dat men zich daar in e niet weinig hadde misgrepen*; want naar dat zijne Cheurvorstelike Doorluchtigheit *het effect van 't voorsz. tractaat van deze zijde badde beginnen te genieten, en specialik mede een goede somme van de belofde subsidie penningen getou beert, zo heeft dezelve zich ploi selik, en zo oder eenige voorgaande kennisse van dezen Staat, t' eenemaal in de partye van Zweeden geworpen, afiredende den eedt van vasallagie aan den Konink van Poolē gedaan*, en in plaatse van dien *den Conink van Zweeden tot zijnen Leen-heere aannemende*, ook uitdrukkeliken *renuncierende van de voorsz. alliancie met desen Staat als boven gemaakt*, ja selfs korts daer aan *zijne Troupes met die van Zweeden conjungeerende, en gezaamentlijk het Poolsche leger by Warschauw betaille leverende*; wel is waar dat die actie, als wezende in zich selfs zeer verfoeyelik, en tegens den aart van deze *natie* ten hoogsten strijdig, alhier generaalijken een groote afkeerigheid van den zelven Cheurvorst veroorzaakt heeft, zodanig dat selfs *d' aldergeaffectioneersten tot den huize van Orangie* haar een geruymē tijd daar naar geschaamt hebben *het Interesse*

tereſſe van zijne Cheurvorſtelike Doorlugtigheid opentlik te patrocineren; daar door dan ook gebeurt is, dat de *oprechte Regeerders* het waare Intereſt van dezen Staat, buiten alle andere reflectie behertigende, hare heilzame advijſen hebben konnen doen gelden, en is dien volgende het werk met groote wijsheid daar toe beleit, dat men op de rechte gronden voor een landt van commercie geraakt is in onderhandelinge met *Zweeden*, en dat op *den* 11 *September des jaers* 1656. *tot Elbing in Pruyſſen tuſſchen Ambaſſadeurs van dezen Staat en Commiſſariſen van den Konink van Zweeden is geſlooten een zeer loffelik tractaet, gemeinlik geheten het Elbingſche tractaet*, daar by in den *eerſten* vaſt geſteld was, dat nademaal de Zweeden gedurende eenige jaren voor date van dien, in alle hare Landen de tollen ſeer exceſſivelik hadden verhooght, en voornamentlik mede de Ingezetenen van deze Nederlanden boven haar eigen ſubjecten zeer hadden bezwaart, overzulks tot redres van dien, de tollen en andere belaſtingen onder 't Zweedſch gebied, zoo buiten al binnen 't Rijk, zouden werden gebracht op den voet, als de zelve ontrent den *jare* 1640. waren geweeſt.

Ten

Ten *tweeden*, dat in 't reguardt van alle verhoogingen van tollen en nieuwe belaſtingen, de Ingezeetenen van deze Vereenigde Nederlanden, niet hooger ofte verder ſouden mogen werden beſwaard als de Zweeden ſelfs, ſulks dat dien aangaande tuſſchen beide de natien eene volkomene gelijkheid in alles ſoude moeten werden geobſerveert. Ten *derden*, dat d' Ingezeetenen van deſe Nederlanden al omme in 't Zweedſche gebied, ſoo ten reguarde van tollen, als in alle andere voordeelen geene uitgeſondert, getracteert ſouden werden als die natie, die by de Zweeden alderfavorabelſt getracteert wierden, of namaals getracteert zoude mogen werden: en ten *vierden*, dat alle die geene aan welkers conſervatie en ruſte deſen Staat, en de commercie van de goede Ingezetenen van dien, zonderlinge was gelegen, als onder anderen voornamentlik den *Conink van Denemarken* en ſijne Rijken, den *Cheurvorſt van Brandenburg* en ſijne Landen, mitsgaders de Stad van *Dantzik*, en alle hare aanhorige plaatſen, in 't voorſz. tractaat wierden inbegrepen, met een vaſt beding, van dat den Konink van Zweeden de ſelve noch haare Onderdanen en Ingeſetenen, directelijk noch indirecte-

rectelijk eenige moeyeniſſe, of verhinderinge in de commercie, veel min eenige oorlog zoude mogen aandoen ; en och of die goede en welbegonnen zaake hadde mogen hebben haar vervolg en haare uiterſte perfectie, zoo zoude den Koning van Denemarken noch heden ten daage *meeſter zijn van de Provintien van Schoonen, en meer andere Landen hem by den jongſten oorlog afgenomen, en de goede Ingezeetenen van Holland zouden noch bezitten vele millioenen die nu in den voorſz. oorlog van wegen 't Publijk geſpilt, en by particulieren* op zee verlooren zijn: maar alhoewel een geſlooten tractaat, als die geene die daar over gebruikt zijn geweeſt tot het ſluyten van dien, behoorlike procuratie en volmacht gehadt hebben, noodzakelik *moet werden geratificeert* by die gene die zodanige volmachten onder haar hand en zegel uitgegeven hebben; zoo heeft men nochtans alhier, naar 't ſluyten van 't voorſz. tractaat, zoodanige veranderinge in de humeuren beſpeurt, dat men het voorſz. Elbingſche Tractaat van dezer zijde niet heeft konnen doen ratificeeren: ik zoude alhier met waarheyd niet konnen affirmeeren, *dat de Provintie van Holland daar omtrent t'eenemaal buiten ſchult is geweeſt*, maar wat reſſorten

daar inne onder de hand moeten gespeelt hebben, heeft het vervolg van zaken klaarlik ontdekt, want als den goeden Koning van Denemarken onder de hand opgemaakt zijnde, het verroeste harnas aangeschooren, en den Koning van Zweeden derwaarts aangelokt hadde, zoo heeft den Cheurvorst van Brandenburg metter daad betoont, wat hem die occasie waardig was; hebbende zijne Cheurvorstelike Deurluchtigheid, zoo haast den Koning van Zweeden uit Poolen en Pruissen de rugge gekeert hadde, geen meer religie gemaakt, uit het voorsz. sterke verbant van vasallagie met Zweeden aangegaan weederom uit te springen, als hy te vooren consideratie gemaakt hadde van de aliantie met dezen Staat als boven gesloten, solemnelik te renuncieren; en heeft hy dien-volgende by die gelegentheid zich op nieuws met den Koning van Polen in handelinge ingelaten hebbende, van de zelve bedongen *de Souveraniteit van 't Vorstelik Pruissen*, 't welk hy daar te vooren van dien Koning *te leen gehouden hadde*, met meer andere advantagien die ik onnoodig achte alhier alle op te tellen; maar dat wy, door het niet ratificeeren van 't voorsz. *Elbingsche*

sche Tractaat, en daar door den Koning van Denemarken zoo qualik ten propooste in 't harnasch helpende, zijne Cheurvorstelike Deurluchtigheid van Brandenburg de voorsz. notable advantagie toegebracht hebben; heeft ons en ook het Rijk van Denemarken, God betert, dier genoeg gestaan, en 't gunt in desen meest gedrukt heeft, was, dat den zelven Cheurvorst van Brandenburg zich nu wederom tegens Zweeden in de waapenen gestelt, en dezen Staat op de voorgeroerde wijze in den voorsz. oorlog tusschen Zweeden en Denemarken meede ingewikkelt geworden zijnde, *het Interest van Brandenburg voorsz. alhier zoo veel geopereert heeft, dat het onmogelik is geweest naderhand daar uit te geraaken, ofte den zelven oorlog needer te leggen, voor en aleer Brandenburg niet alleen, maar ook Poolen en 't gantsche Huis van Oostenrijk (daar meede zich Brandenburgh verbonden hadde, zonder de zelve geen vreede te zullen maken,) voor af haar tractaat geslooten, en door 't effort van de waapenen van deezen Staat, haar reekening gevonden hadden*; zoo dat wy om *'t Interesse van Brandenburg* in de uiterste extremiteit gestaan hebben, omme te gelijk met *Vrankrijk*, *Engeland*, en *Zweeden* in oorlog te

vervallen, en by gevolg in 't gedivideerde *Europa*, tot ons uiterste verderf, aan de partye van *Oostenrijk* en *Spaanje* vast te raaken, daar uit wy Godt de Heere wel hooghlik moogen danken, door de cordate directie van de vroome Regeerders in Holland, niet zonder merkelik gevaar voor haar zelven in 't particulier, noch eindlik te wezen gereddet.

CAP. XXX.

Wat goede vruchten de beginselen van een vrye Regeeringe albereits gebaart hebben.

EN om nu wijders aan te wijzen, dat niet tegenstaande zoo zwaare en droevige effecten van de overblijfsels der voorige *Stadthouders*, *Gouverneurs* en *Kapiteins Generaals*, de zake echter, gelijk vooren gezegt is, sedert het overlijden van de laatste, in zoo korten tijd, door 't beleid en den yver van onze vroome Regeerders, noch zeer verre ten goede van den Staat deezer Landen is gebracht; zoo is *voor eerst*, als een voornaam teeken en effect van dien, zonderlinge opmerking waardig, *dat niet alleen met vigeur*

tegen-

tegen-gebouden en geſtuit is, dien ruineuſen cours van door continuele negotiatien van exceſſive capitalen op intereſſe, de Provintie van Holland tot haren totalen ondergang toe te drukken, en eindlik als een heerlik gebouw çierlik van buiten, door 't ondergraven van zijne fondamenten, ſubitelik te doen ter nederſtorten; maar *dat ook* zelfs al in den jaare 1655, door den yver van de goede Regeerders, *uitgevonden is een middel, om de voorſz. Provincie van de voorgeroerde opgelichte honderd en veertigh millioenen* metter tijdt wederom *geheelik te ontlaſten*, te weten, *reducerende de jaarlikſche intereſſen der voorſz. opgenoome capitalen van den penning twintigh, tot den penning vijf-en-twintigh*, ofte van vijf tot vier ten hondert, en *gebruikende het jaarlikſe avance tot afloſſinge van capitalen ter concurrenter ſomme*; welke avance van jaar tot jaar vermeerderende, de boven-genoemde vervaarlike ſomme van hondert en veertigh millioenen, daar door in den tijd van *een-en-veertigh jaren*, waar van nu al omtrent *een zeſte-part* voorby is, onder Godes genadigen zeegen, geheel en al zal wezen afgeloſt: maar gelijk het ten hoogſten is te roemen, dat alhoewel *meeſt alle de Regenten van de voorſz. Provincie*,

De genoote vruchten der vrye Regeeringe zijn het ſtuiten van penningen op intereſt te nemen.

Het reduceeren van vijf op vier, om daar mede de Capitalen te loſſen.

vincie , een merkelik gedeelte van haare middelen op de Comptoiren van Holland en Weſt-Vrieſland beleid hebben , echter de conſideratie van hun eigen voordeel , haar niet heeft belet , hun zelven een geheel vijfdepart van 't inkomen der voorzeide hare middelen af te ſnijden , om daar mede het gemeen , en onder anderen mede zoo veel duizend koopluiden, arbeits-gezellen en andere ingezetenen , die geen capitaal op 't Land hebben loopende , zoo conſiderablen en zoo noodzaakeliken dienſt te doen ; zoo is het ook ten hoogſten te beklagen , *datter noch zelfs Ingezeetenen van Holland bevonden werden , die de nuttigheyd* en *noodwendigheid van dien , niet konnen ofte niet willen vatten* ; zy behoorden voorwaar te conſidereren , *dat het Land een Wees-kind is* , en dat de Regeerders zijnde *de Voogden van dat Wees-kind*, het haar dienvolgende in goede conſcientie niet geoorloft is , penningen tot laſte van 't zelve te laaten loopen tegens een zwaaren intereſt , van *vijf ten honderd* , als het credit van 't wees-kind zoo groot is , dat het geld genoeg tegens *vier ten honderd* kan bekoomen, en dat het boven al *voor die Voogden niet excuſabel zoude wezen, haar eigen capitaal tot laſten van 't Wees-kind te houden , en daar van intereſt tegen vijf ten honderd te genie-*

genieten, als anderen, ja zelfs de meerderjarige broederen en zuſteren van't Weeskind, bereid zijn, haare capitaalen aan't zelve tegens vier ten honderd te laaten volgen; maar voor al behoorden zy te begrijpen, dat het inkoomen van Holland by zich zelven, als voorzeid is, gantſch nietigh zijnde voor zo veel het zelve jegenwoordig zeer important is, puurlik en alleenlik hangt aan den zeegen van de commercie en traffijcq, en dat by eenige notable diverſie ofte verminderinge van dien, uit het zelve inkoomen op verre na niet zoude konnen werden vervallen de zeven millioenen, die voor date van de voorſz. reductie, jaarliks tot betalinge der voorſz. hondert en veertigh millioenen waren vereiſcht, en die by continuatie van zoodanige huishoudinge als ten tijde van de Stadthouders en Kapiteins Generaals in zwang ging, metter tijdt dier wijze zoude hebben vermeerdert, dat de zelve eindelik al het inkomen, zelfs by continuatie en ook by vermeerderinge van den voorſz. zeegen, zouden hebben te boven gegaan, en dat mits dien *het zuiver innekomen van Holland min als niet weſende*, en daar mede ook alle *credit* noodzakeliken moetende ſtuiten, de zelve Provintie als met

Werd met een aardige vergelijkeniſſe verklaart hoe groot die vruchten zijn.

eenen ſlag zoude hebben moeten ten ondergaen; ik wete die menſchen niet beter te vergelijken *als by zekere krankzinnige zoon van een naarſtigh huisman, welke krankzinnige zoon op een tijd ziende dat zijn vader een goed gedeelte van het koren uit de ſchure genomen, en naar het land gevoert hebbende, 't zelve aldaar op der aarde was verſpreydende, en dat de vader zulks noch meermaels poogde te doen, daar over naar zijn krankzinnig verſtand zeer begonde te murmureeren, zeggende dat men uit de volle ſchuur het koorn met een volle hand placht te nemen, om brood en koekken te bakken, daar by en zijne broederen dageliks van moeſten eten, dat het zoo doende bekrompen zoude omkomen, en dat zijn vader haar die ruimte behoorde te laten behouden; maar die krankzinnigen bloed en begreep niet, dat het koorn uit de ſchure genomeu en over de aarde verſpreid, geenzins verquiſt ofte wechgeworpen, maar in de aarde gezaid wierde, om tegens het naaſte jaar daar van meerder, en in volgende jaren daar van by vermenigvuldiginge overvloediger en overvloediger vruchten te trekken; dat het ook maar 't overſchot was, en dat de vader genoeg gezorgt hadde dat zoo veel in de ſchure was gebleven dat zy zonder gebrek dat jaar zouden konnen doorbrengen, ja dat als men van die volle*

ſchuur

schuur zo al naar sijne phantasie van tijd tot tijd brood en koekken gebakken hadde zonder ook te zayen, het alsdan wel voor een tijd lang een vrolik leven zoude hebben geweest; maar dat het op 't einde subitelik in een sware ellende en hongers-nood zoude hebben moeten uitloopen; even alzoo sien de krankzinnige menschen niet, dat 'et gene *haar* ofte *hare nagebuuren*, door de voorschreve reductie, schijnt onthouden te werden, geensins verspilt ofte verquist, maar tot haren besten, als een goed zaat, in de Comptoiren gelegt ofte gelaten werd, om goede, en van jaar tot jaar meer en meer vruchten voort te brengen; dat het ook door Godes zegen waarlik gezegt kan werden, maar ons overschot te wezen, en dat by zo verre zulks nagelaten, en naar de phantasyen van de voorschreve menschen, soo al voort van tijd tot tijd meer en meer genegotieert wierde, het alsdan noch wel voor een tijd goeden doen zoude wezen; maar dat het einde, als boven, tot onzer aller verderf, de last zoude hebben te dragen. En om het verschil tusschen de jegenwoordige wel-gereguleerde, en de voorgaende quistige Regeeringe in dezen nader te ontdekken, zo dient men sich in de memorië te brengen, dat by onze tijden voor dezen noch eene re-

ductie van renten, en interessen van den penning sestien, tot den penning twintig, of van ses en een quart tot op vijf ten honderd, is gedaan; maar dat het profijt van dien, of 't gene daar door wierde geadvanceert, terstond *door de vingeren gedroopen*, ja *tot aenneminge van meerder ruiters en knechten, meest in weerwil van de goede Regeerders in Holland, geëmployeert, en doorgaans tot nadeel van de selve Provintie, aan de ambitie van de Kapitain Generaal, als boven, opgeoffert is*; sulks dat de voorschreve reductie met waarheid geseid kan werden, niet tot ontlastinge van 't Land, maar tot eene nieuwe sware schattinge voor de gemeente gestrekt te hebben; en indien wy nu dat geluk hadden, dat de goede Regeerders in die tijd machtig geweest hadden; d'avance van de voorschreve reductie (gelijk jegenwoordig geschied) tot aflossinge van Capitalen te gebruiken, en die aflossinge jaarliks met den interest van den interest (gelijk nu gedaan werd) te augmenteeren, sonder zich wederom in nieuwe negotiatien, tot nadeel van Holland, in te laten, soo zoude men jegenwoordig, in plaatse van de meer-geroerde vervaarlike belastinge, genoegsaam *op een effen bodem wesen*, en mitsdien voor *seven millioenen* jaar-

Welk groot voordeel door de reductie ten tijde der Stadhouders ofte Kapitains Generaal voorgevallen, ten nadeele van Holland is geconverteert geworden.

jaarliks aan impoſten ; en ſulks *alle de middelen van conſumptie* , *die de gemeene man zoo laſtig vallen*, en de vermeerderinge van onſe neeringen en commercien merkeliken verhinderen , neffens *een goed gedeelte van de verpondingen* op de landen en huiſen, als mede van de *Convoyen en Licenten konnen afſchaffen* , *en echter noch meerder aan zuiver inkomen behouden*, *als men jegenwoordig heeft* ; behalven dat alsdan, onder beneficie van de voorſchreve afſchaffinge van de impoſten, alle hand-werken, neeringen en commercien uit andere Landen, herwaarts zouden toevloeyen, en dat by gevolge *deſen Staat*, menſcheliker-wijſe geſproken, ofte al-bereids ſoude zijn, ofte in korte jaren *ſoude ſtaan te worden*, *de conſiderabelſte*, *machtigſte*, *en redoutabelſte van de geheele weereld* : en gelijk wy dat geluk en dien voorſpoed jegenwoordig gewiſſelik zouden gehad en geſmaakt hebben, *in cas de Regeeringe voor deſen de vryheid gehad hadde*, *om 't ware intereſt van Holland te konnen doen gelden*, zoo zullen wy het zelve naar menſchelike apparentie, noch *in onſe perſoonen*, ofte immers *in die van onſe kinderen*, *genieten en gevoelen*; indien wy ons die *gulde vryheid*, die ons *als uit den hoogen Hemel in handen gegeven is*, niet ſchandelik laten ontrukken, en

met

met de gewaſſene Zeuge wederkeeren tot het vuile ſlijk ; 't welk voorwaar *geen genereuſe Hollandſche ziele* te rechte kan overdenken , zonder ontſteeken te werden met een brandende yver , *om lijf, goed, en bloed voor de conſervatie van de jegenwoordige Regeeringe , en handhavinge van de rechte vryheid op te zetten* ; en alzoo ten minſten aan onze kinderen over te laten dat geluk , en dien voorſpoed , die wy , in cas onze ouders hadden konnen uitwerken 't gunt by onze tijd , als boven , zoo loffelik in train gebracht is , jegenwoordig al met 'er daad en in volle mate zouden genieten ; zonder dat iemand zich behoeft te imagineeren , *dat het , mits den oorlog tegens den Koning van Spaanje* , ondoenlik zoude zijn geweeſt d'avance van de voorſchreve voorgaande reductie , tot afloſſinge van opgenome penningen , als boven , te employeren , en daar inne tot de volle quijtinge van 't Capitaal , doenmaals tot laſte van den Lande geloopen hebbende , te continueren ; aangezien het ter contrarie met 'er daad heeft gebleken , *dat gedurende den voorſchreven Ooſterſchen oorlog* , in de welke , naar advenant van tijdt , meer dan tweemaal zoo veel extraordinaris petitien by de Provintie van Holland geconſenteert en voldaan zijn , als ſedert de

En dat het gedurende het oorlog, nochtans wel doenelik was, door de reductie, de Capitalen, die zo mal à propos *genegotieert waren, af te leggen.*

de voorſchreve eerſte reductie ooit of ooit in den Spaanſchen oorlog is geſchied; echter *de jongſt-gedane reductie, van vijf tot vier ten honderd, door de vigilantie en goede voorſorge van de jegenwoordige Regeerders heeft gecontinueert, en het jaarlikſe avance van de ſelve, ſonder eenige intermiſſie ofte diverſie tot afloſſinge van Capitalen gebruikt is geworden.*

Ten *anderen*, zoo dient by die gelegentheit mede, als een ſingulier effect van de jegenwoordige vrye Regeeringe aangemerkt, dat door de voorſorge en goede directie van de ſelve, onlangs te wege gebracht is, dat een goed gedeelte van de overtollige en onnutte Land-militie, en voornamentlik van de uitheemſche gehuurde knechten, afgedankt ofte gereduceert is, ſtrekkende tot ontlaſting van de Provintie van Holland in het particulier ter ſomme van by de *vijfmaal hondert duizend Car. guldens 's jaars.* Welken aangaande, ſonderlinge opmerkinge waardig is dat de voorſchreve caſſatie en reductie door 't goed beleid van Holland uitgewrocht is, *met eenparig contentement en goedvinden van alle de andere Provintien:* daar uit dan, by comparatie van 't gepaſſeerde in den jare 1650, af te nemen is, het geluk van de jegenwoordige tijd, boven die gene,

De derde goede vrucht deſer vrye Regeeringe is, dat een groot gedeelte van de onnutte Land-militie, en uitheemſche gehuurde knechten afgedankt zijn; ſulks by Holland jaeliks daar by werd geprofiteert 500000 guldens.

die

die 't ſwaard van onſe eigene Kapitain Generaal in onſen boeſem heeft zien drukken, om dat de oprechte Regeerders van Holland, volgens haar recht, en hunnen plicht, maar een gedeelte van de voorſchreve als nu gecaſſeerde en gereduceerde militie, tot ontlaſtinge van 't Land, en tot een voorbereidinge van de noodige ontlaſtinge der arme Gemeinte, van haren halſe geſchoven hadden; zijnde ook jegenwoordig noch daarenboven, t'onſen goede, vaſt geſteld, dat het voorſchreve profijt van de meer-geroerde gedane caſſatie en reductie, als mede nevens d'avance van de gedane reductie der renten en intereſſen, tot afloſſinge van de verſchrikkelike laſt die de ambitie van onſe Kapitain Generaal ons op de rugge geſteld heeft, geëmployeert ſal werden: waar door dan het voorſchreve opgelichte Capitaal veel eerder, en op de notabelſte comptoiren omtrent geheele *ſes jaren* vroeger, tot den laatſten penning toe, afgeloſt en gequeten ſal zijn; zulks dat ten dien reguarde nu al omtrent een geheel *vijfde-part* van de tijd, tot de voorſchreve totale ontlaſtinge vereiſcht, omgekomen is; behalven dat ook een gedeelte van de boven-gementioneerde honderd en veertig millioenen al over

vele

vele jaren op *Lijf-renten* zijn genegotieert, die ook dienvolgende al dageliks verminderen, en ontwijffelik binnen korte jaren in 't geheel afgestorven zullen zijn; *zulks dat wy het land van belofte al merkelik beginnen te naderen; en in gevalle wy door onse ondankbaarheyd en murmureren tegen Godt de Heere, en over onsen Moses, ons niet wederom komen te werpen in de slavernye van Egipten, de overige reyse door de woestijne baast zullen volbracht hebben.*

Ten *derden*, is mede als een sonderling effect van de jegenwoordige vrye Regeeringe aan te merken, dat alhoewel voor desen by sommige geoordeelt, immers by veelen gesustineert is, *dat het onmogelik zoude wesen, zonder Stadthouders ofte Gouverneurs van de Provintien, te beslissen en ter neder te leggen de geschillen en questien, die by Provintien tegens Provintien, Quartieren tegens Quartieren, Steden tegens Steden, en Regenten in de Steden onderlinge tegens den anderen, onfeilbaarlik van tijd tot tijd staan gemoveert te worden, en dat mits dien den Staat, by defect van zoodanige Stadhouders en Gouverneurs, eer lange, in swaare dissentien, en inlandsche oorlogen, ja met 'er tijd in de uiterste ruïne, zoude moeten vervallen*; echter nochtans de experientie geleerd heeft, *dat, ter contrarie, alle que-*

De vierde goede vrucht *deser vrye Regeeringe is, dat nu alle opkomende twisten onder de Steden of Provintien, tot contentement van beide partyen, doorgaans zijn ter neder-gelegt geworden.*

queſtien en geſchillen, die meeſt door aanhitzinge van de begeerige na de ſlavernye, ſedert het afſterven van den jongſt-overleden Prince van Oranje, allenthalve in grooten getale zijn opgeborſten, met veel beter ordre en effect als voor henen geaſſopieert en ter nedergeleit zijn; ja, 't gene verwonderenswaardig is, dat meeſt alle de voorſchreve queſtien en geſchillen, door de authoriteit en 't goed beleid van de wettige Regeeringe zoodanig zijn geaſſopieert, *dat t' elkens beide de verſchillende partyen daar inne gevonden hebben haar contentement en ſatisfactie*; daar men in tegendeel voor deſen geſien heeft, *dat den Stadhouder zoodanige geſchillen dikmaals verwekt*, immers *geſoveert heeft*, *om zijn intereſt en zijn rekening daar door te vinden*; en dat hy eindlik noch die gene van de verſchillende deelen, *die 't meeſte gelijk hadde, door 't ſwaard heeft doen buigen* en *cederen*, om dat hy doorgaans by die gene, die minſt op de gerechtigheit paſten, en zulks ook weinig conſcientie maakten, om t'zijnen gevalle 's Lands recht en welvaren te verkorten, en te vernadeelen, beſt wiſt tot zijn wille te geraken; zijnde de maxime van alle Grooten, *divide & impera*, deild en maakt ſcheuringe, zo zult gy regeeren; want voor die Grooten is 't in troubel

water

water goed viſſen. Indien ooit eenig Gouverneur ofte Stadhouder met zijne adherenten, zich zoodanig geledeert gevonden hadde, *als was de Provintie van Holland in den jare* 1650, en indien de zelve Stadhouder met de zijne, zoo wel in hun vermogen gehad hadden, om haar daar over te wreeken, als gehad hebben de Heeren Staten van Holland in 't zelve jaar, naar 't overlijden van de voorſchreve jongſt-afgeſtorvene Prince van Oranje; wie zoude daar aan konnen twijffelen, *of de wraak-luſt zoude den gantſchen Staat hebben doen beven, en veel Chriſten bloeds aan die paſſie opofferen*; maar nademaal *by de Regeerders van een vrye Republijk* meerder beoogt en naargejaagt word *het gemeene beſte*, als de voldoeninge van eenige menſchelijke kittelende paſſien, en dat het gemeene beſte door de uitvoeringe van die wraake, of wel liever rechtvaardige ſtraffe, notoirlik ſchipbreuke zoude hebben geleden; zoo is de voorſchreve openſtaande actie zeer wijſelik en voorzichtelik, door een *generale amniſtie*, t'eenemaal *gemortificeert*, en zulks ook daar door die groote breuke, die geſchapen was den gantſchen Staat langen tijd in zwaaren allarm te houden, van ſtonden aan geheelt geworden. *De notabelſte diſſentie en ſcheuringe*,

by menschen geheugenisse in dese Vereenigde Nederlanden voorgevallen, *is geweest de droevige divisie van de Provintie van Over-Yssel*, in twee considerable partyen, omtrent den beginne van den jare 1654. geschied, die zoodanig is geweest, dat beide de verschillende deelen haar hebben gedragen als *Staten*, en zulks als de wettige Souveraine Overigheid van de zelve Provintie; datse den anderen in die qualiteit hebben beoorlogt, in zulker voegen, dat de Stad van Hasseld by de eene partye, naar eene formeele belegeringe, ingenomen is: in de voorschreve dissentie hadde sich, volgens de voorverhaalde *maxime der Grooten*, gemengt den *Heere Stadhouder van Vriesland*, en was hy by het eene deel tot *Stadhouder*, *Gouverneur*, en *Kapitain Generaal* van *Over-Yssel* aangenomen, waar door de voorschreve dissentie en scheuringe tot de voor-geroerde extremiteiten is uitgeborsten, en den tijd van tusschen de drie en vier jaren lange geduurt heeft: maar eindlik die Heeren bemerkende, dat zy een *twist verwekker* tot *een scheidsman* ingehaalt hadden, en dat hare questien daar door oneindelik waren vermenigvuldigt, ja dat het quaad als ongeneeslik geworden was, hebben sy haar, door tusschen-spreken van den *Heere Raad-*

Raad-Pensionaris van Holland, laten bewegen, om alle hare differenten te verblijven aan de uitsprake en decisie van *twee Heeren, by de Staten van dezelve Provintie daar toe te committeren*; welken volgende by haar Ed. Gr. Mog. daar toe geauthoriseert wesende *den Heere van Polsbroek, Borgermeester der Stad Amstelredam*, en de voorschreve Heere *Raad-Pensionaris*, hebben die beide Heeren de voorschreve verschillende deelen van de welgemelde Provintie van *Over-Yssel*, op meest alle hare differentiale pointen, *in der minne veraccordeert*; en voorts by haare alle noodige reglementen, ordres, instructien, en eeden, op 't stuk van de Regeeringe der zelver Provintie beraamt en op 't Papier gebracht zijnde, is op den 20 *Augusti des jaars* 1657, over alle de voorschreve differenten, op den name van de Heeren Staten van Holland en West-Vriesland gepronuncieert, en onder 't groote Zegel van haar Ed. Gr. Mog. uitgegeven *eene solemnele uitsprake* en *decisie* op alles, met insertie van de voorschreve Reglementen, ordres, instructien, en eeden, tot voorkominge van diergelijke inconvenienten voor het toekomende; en dat met die voorsichtigheid en rechtmatigheid, *dat beide de voorschreve dissentierende deelen daar mede*

genomen hebben contentement en *satisfactie*; in der voegen, dat daar op aanstondt de voorschreve gescheurde Regeeringe geconsolideert, de vereischte ruste en vrede in de voorschreve Provintie wederom herstelt, en tot dezen huidigen dage toe gecontinueert is.

In de *Provintie van Groeningen* en *Ommelanden* is eerst *in den beginne van het jaar* 1655, en naderhand noch in 't einde van den *jaare* 1656, mede *een zeer notable dissentie ontstaan geweest*, zoodanig, dat het lichaam van de voorschreve *Ommelanden*, en zulks de halve Provintie in zich zelven gescheurt zijnde, alle regeeringe en administratie van *Justitie* aldaar heeft stille gestaan; in welke occasie notabelik heeft gebleeken, of zoodanige dissentien best door *Stadhouders* en *Gouverneurs*, of wel door de authoriteit en het beleit van de *Regeerders* konnen geassopieert werden; zijnde zulks, dat haar Ho. Mog. van de voorschreve geschillen kennisse bekomen hebbende, zoo d'eene als d'andere reize, aanstonds den *Heere Stadhouder vande meer-gemelde Provintie* verzocht hebben, om zich in persoon ten spoedigsten derwaarts te vervoegen, en de voor-geroerde opgerezen oneenigheden, was 't doenlik, ter neder te leggen; doch d'experientie heeft

heeft geleert, dat zulks maar *olie in het vuur is geweest*, zoo verre dat de voorschreve Stadhouder beide de reizen genoodzaakt is geworden, aan haar Ho. Mog. te rescriberen, *dat hy die zake voor hem ondoenlik vond*, met verzoek, *dat het haar Ho. Mog. gelieven mogt ten dien fine Gedeputeerden uit den haren derwaarts te zenden*, 't welk zoo d'eene als d'andere reize geschied zijnde, *de voorschreve opgerezene onlusten*, door intercessie van de gemelde Gedeputeerden, t'elkens, tot contentement van beiden de dissentierende deelen, geassopieert, en de regeeringe der voorschreve Ommelanden *met bondige reglementen, op den name en onder 't zegel van haar Ho. Mog. met believen van die van de voorschreve Ommelanden zelve, bepaalt en vast gestelt is.* Het zoude te lang en ook verdrietig vallen, alhier omstandeliken te verhalen, hoe voorzichtiglik en ook gelukkelik, *door de goede directie van de Heeren Staten van Holland*, ofte van *hare geauthoriseerden*, alle opgekomen commotien, in de Steden van de zelve Provintie, mitsgaders ook alle geschillen, zoo tusschen de zelve Steden jegens den anderen, als tusschen de Regenten van een en de zelve Stad onderlinge ontstaan, *t'elkens geblust, en ter neder geleid zijn*; ja dat zelfs *oude*

questien, sedert de voorleden troublen af, tusschen eenige leden met bevigheit gedreven, en die ten tijde van de Stadhouders nooit geassopieert hebben konnen werden, door minnelik accoord, ofte door uitsprake, op den name van haar Ed. Gr. Mog. tot genoegen van de geinteresseerde partyen afgedaan, en uit de wege geleit zijn: welken aangaande de exempelen, ten aanzien van de commotien voor dezen, en nu onlangs respectivelik binnen *Dordrecht*, *Enkhuizen*, en *Medenblik* voorgevallen, mitsgaders de nederleggingen van de geschillen tusschen de Regeerders van *Gornichem* en *Schoonhoven* onderlinge, over 't bestellen van de Magistrature in den haren, en van die van *Rotterdam* en den *Brile*, tegens den anderen opgerezen, over het belootsen van de *Mase* en 't *Goereesche Gat*, als mede van *oude questien over 't bekleden van de Generaliteits Collegien*, tusschen de leden van *West-Vriesland* en het *Noorder-quartier*, boven memorie van menschen getrotteert hebbende, zeer notabele getuigenissen geven; ja zoude alhier ook konnen werden aangewesen, *dat de beginselen van eenige der voorschreve commotien en dissentien, al by den jongst-overleden Stadhouder gelegt, en vande vordere by zijne overgeblevene creaturen verwekt, en gesoveert zijn:* zoo dat ook *alle*

die

die gene, die ruſte en vrede lief hebben, en alle opkomende diſcrepantien liever door wijs en ſacht beleid geaſſopieert, immers naar de reden getermineert, als naar paſſie gevoed en vermeerdert, of met het ſwaard gedirimeert ſien; haar wel zorgvuldiglik voor het verkiezen van een Stadhouder, ofte nieuwe twiſtverwekker, hebben te wachten. Maar de principaalſte en meeſt te eſtimeeren vrucht, van de jegenwoordige onbedwongen Regeringe is, dat als nu, naar *het ware intereſt van Holland, al't gene uit de inkomſten van den Lande ordinaris en extraordinaris,* boven de betalinge van de renten en intereſſen, mitsgaders de reſterende geaffecteerde Compagnien *overig is, aangelegt en gebruikt werd, tot vermeerderinge en verſterkinge van de macht ter zee,* in plaatſe dat het voor dezen tot onnutte, ja dikmaals ook voor Holland ſchadelike belegeringen, en andere expeditien te velde, naar de ydele glorie van den Kapit. Generaal, verquiſt wierde; zijnde zonderlinge remarquabel, *dat jegenwoordig de ordinaris navale macht van dezen Staat, meer dan drie of viermaal zoo redoutabel is, als dezelve ooit of ooit, geduurende den oorlog met den Koning van Spanjen, is geweeſt;* en dat, gelijk naar het ſluiten van de vrede met den zelven Koning, by 't leven van den Prince van

De vijfde en allerconſiderabelſte vrucht deſer vrye Regeeringe is, dat alle de krachten van Holland zo wel aangelegt werden, om onſe navale macht te ſterken.

Oranje, het eerſte beleid, als voren gezegt is, daar henen heeft gegaan, om de conſiderabelſte Oorlog-ſchepen van het Land te verkoopen, alzoo, naar 't overlijden van de zelve, eene van de *eerſte zorgen van de Heeren Staten is geweeſt, de Collegien ter Admiraliteit in poſtuur te brengen, om ter zee effort te konnen doen.* Hebbende de zelve Heeren Staten, 't gene ongelooflik ſchijnt, onder den ſwaren laſt van den voor-geroerden oorlog tegens Engeland, binnen den tijd van twee jaren aangebouwt *tſeſtig nieuwe Capitale Oorlog-ſchepen*, van zoodanige groote en gewelt, als nooit voor henen in dienſt van deſen Staat waren gebruikt geweeſt; gelijk dan ook nu in die goede voorzorge, zoo met het aanbouwen van meer andere ſchepen, 't inkoopen van kanon, *'t bouwen van uitmuntende magaſijnen*, tot berginge en bewaringe van alderhande ſcheeps behoeften, *'t maken* van *publijke lijnbanen*, en diergelijke, als met het verzorgen van al 't gene tot equipaadje en uitruſtinge van ſchepen, en generalik tot verſterkinge van de navale macht van 't Land noodig is, van tijd tot tijd naarſtelik is gecontinueert; en dat is notoirlik het eenige middel, waar door, onder den zegen van God almachtig, dezen Staat van tijd tot tijd in viſſerye,

com-

commercie en navigatie, met een ongelooffelike toeloop van menſchen uit alle Landen oneindelik zal toenemen; gelijk dan ook de heerlike effecten van dien voor dezen zijn gebleken, en noch dageliks met vreugden beſpeurt werden; want *wie kan ignoreren, dat het ontzag van de voorſchreve macht alleen*, naaſt God, *de remedie geweeſt is, om de* voorgeroerde ondraaglijke *pijrateryen* der *Françoyſen in de Middellandſe Zee te doen ophouden*; dat daar door de Regeeringe in poſtuur gebracht is, om te konnen en te mogen reſolveeren, tot het aantaſten en vermeeſteren ofte vernielen van de Inſtrumenten, ja zelfs van 's Konings oorlog-ſchepen, die tot de voorſz. pijrateryen gebruikt wierden, ofte ook voor date van dien daar toe geemployeert waren geweeſt; dat zoo wanneer dienvolgende in den *jare* 1657, twee van de voorſchreve Koninks-ſchepen door den *Vice-Admiraal de Ruiter* op de voornoemde Middellandſche Zee genomen zijnde, zijne Majeſteit alle Nederlandſche ſchepen en effecten door zijne onderhoorige Rijken hadde doen ſaiſeren, *den Staat daar door, onder Godes zegen, uit die ongelegentheid promptelik en reputatienſlik is gereddet geworden*: dat *zonder* het aanzien en 't ontzach

van *de zelve navale macht*, *het* na alle menschelikke apparentie, *onmogelik zoude zijn geweest*, *den Staat* met eenige reputatie, en zonder noch veel meer ongemakken te gevoelen, *uit de* voorgementioneerde *Oosterſche oorlogen te redden*; en eindlik dat daar door de *commercien* en *navigatie* dezer Landen, niet tegenstaande alle de voor-geroerde zware ongemakken, noch in redeliken stand zijn gehouden, en tegenwoordig weer hand over hand beginnen toe te nemen; zulks dat voorwaar onverdraaglik is, de *bottigheid* of *malitie* van die menschen, die haar over den tegenwoordigen toestand van zaken derven beklagen, en de voorgaande tijden gelukkiger estimeren als deze; indien die domme ofte boos-aardige luyden de boven-verhaalde heerlijke effecten van de tegenwoordige vrye regeeringe niet en konnen ofte willen begrijpen, immers behoorden zy tot hare overtuyginge te laten strekken, *het zichtbare welvaren van de Steden in Holland*, en van de Inwoonders der zelven; wat zouden zy konnen antwoorden als men haar quame af te vragen, of niet een blijkelik teken van welvaren is, dat de considerabelste en grootste Koopstad van de Provintie, te weten, *Amstelredam*,

redam, noch *met geheele twee darde-parten vergroot en uitgezet werd, en dat men niet eens kan bemerken dat binnen deſelve Stad de huizen ofte erven daar door in prijs komen teverminderen*; ja dat het aan timmeren van huiſen aldaar zodanig toeneemt, dat den impoſt op de groove waren over die ſtad alleen, in de jongſte verpachtinge ontrend de *dartig duyſend Karolus guldens* meerder heeft gerendeert als in de voorgaande, niet tegenſtaande den zelven *impoſt* ook doenmaals en in de voorige verloopene jaren al hand over hand geklommen hadde: datmen van *Leyden* bynaar *het ſelve kan affirmeren*, ook van *Dordrecht* en andere Steden naar advenant: dat den *rijkdom* en de *weelde* by veele binnen de muuren niet en kan gehouden werden, maar dat de zelve, boven en behalven de *koſtelike*, en *cierlike gebouwen*, aan *karoſſen, paarden* en *andere teekenen van overvloed, aan alle kanten is uitſtrekkende*: datter zeer weinige in de Stede van de voorſchreve Provintie gevonden werden, die niet jaarliks opleggen en haar kapitaal vermeerderen; ja dat de voorſchreve klagers en murmurerende menſchen ieder hun eigen boek opſlaan, ik verzekere my dat zy meeſt alle, indien zy maar geen *loſſe lichtmiſſen*, en *onacht-*

zame debaucheanten zijn, bevinden zullen dat haar kapitaal van jaar tot jaar, 't eene door 't andere gereekent, geaccreſceert is: dewijle dan albereits zoo heerlike vruchten van de tegenwoordige vrye Regeeringe genoten werden, niet tegenſtaande de voorgeroerde zware toevallen, en dat wy noch maar zijn in de *winter-tijd* van deſe gelukkige veranderinge, in de welke een gedeelte van het zaad noch onder de aarde verborgen leid, en het ander gedeelte noch eerſt geprepareert word, om tegens *den voortijd* mede in de aarde geſmeten te worden, wie kan niet lichtelik begrijpen *hoe heerlik en geluckig*, zal zijn de aankomende *lente* en *zomer*, maar voor al den *Oeſt* die noch te verwachten ſtaat; en daar van hier boven breeder is geſprooken, te weten die tijd, *dat de meer-geroerde afgrijzelike belaſtinge van hondert en veertig millioenen, t' eenemaal afgedaan*, en zulks ook *de belaſtingen op de conſumptien, commercien en vaſte goederen, met zeven millioenen verminderd zullen werden, zonder dat de Caſſe van 't Land daar door eene ſtuyver zal komen te miſſen*: en indien wy noch tegenwoordig onder zo ondraaglike belaſtingen, met zo veel zware toevallen, onze Steden en Ingezetenen invoegen als boven

ven *onder een vrije Regeeringe zien vermeerderen*, wie zal niet lichtelik begrypen, dat wy, by continuatie van de zelve Regeeringe in de voorsz. volgende tyden, onder Godes genade, *het gelukkigste en machtigste Land zullen wezen dat op den aardbodem kan bevonden werden*; en dat wy derhalven verobligeert zijn, niet alleen *Godt Almachtig vyeriglik te bidden, dat hy ons in dien stant gelieve te conserveren*, maar ook des noods zijnde, ons *goed, bloet en leven gaarne en met vreugde* daar by op te zetten; op dat ten minsten onze kinderen mogen genieten dat volkomen geluk en dien completen zeegen naar deze weerelt, die haar buiten Godes extraordinaire plagen, notoirlik niet kan missen, *indien wy door 't verval tot een Stadthouder, Gouverneur, ofte Kapitain Generaal niet weder om verre smijten, de voorsz. heerlike fondamenten die by de tegenwoordige vrije Regeeringe albereids zo voorzichtelik zijn geleid*, en die buiten zodanig verval, veel lichter by continuatie staande gehouden, ja ook van tijd tot tijd verbetert zullen konnen werden, daar toe God Almachtig zijnen genadigen zeegen gelieve te verleenen, gelijk hy die ook gewisselik daar toe verleenen zal, *indien wy ons door ondankbaarheid, murmure-*

Zulks een ieder deze vrije Regering na zijn vermogen behoorde te begonstigen, en met alle zijne krachten te conserveren en te beschermen.

mureren en lasteren, de zelve niet onwaerdig en maken.

CAP. XXXI.

Dat de wezende gebreken der Regeeringe konnen werden gebetert zoo lange men geen Kapitain Generaal heeft.

En tot beteringe van alle gebreken is goede hope, zo lang Holland geen Stadhouder of Kapitain Generaal heeft.

DAar en boven zo lange als de Provintien van Holland het *zwaard en de Regeeringe* aan geen *Kapitain Generaal over geeft*, is daar goede hope van beterschap aller gebreken en zwakheden, die uit den ouden zuerdeessem noch overgebleven zijn; want de Steden die door de corruptien van de Generaliteit en Provintiale Regeeringen de meeste schade lijden, zijn even de zelve, wiens Regeerders het minste door die quade regeeringe werden gebaat: en daar en boven zijn het de machtigste Steden, als *Amsterdam*, *Leyden*, *Rotterdam*, *Haerlem*, *&c.* en 't hangt voorwaar maar van voorzichtige en couragieuse resolutien van zijn eigen zelfs, om de voorsz. Steden door goede *fortificatien* en gevolge van dien bequaam te maken tegen geweld van buiten; dan zouden men konnen

nen *de beurse eerst toekrimpen*, en *daar na voor alle buiten-landse onnoodige ontkosten toesluiten*, om de *zee noch meer en meer te konnen veilen*, en *des te eerder de Impoften*, die doch in der langte niet zullen konnen werden gedragen, *af te schaffen: wy zien immers dageliks, hoe dat alle poortersneeringen uit insigt van wat meer vryheids en minder impoften, zich meer en meer op die anders sins ongemakkelike platte Landen en Dorpen neder zetten, waar tegen gantsch geen raad is die deugd, als met haar in de Steden met meer vryheid en min impoften te trekken*: want indien men die met geweld daar belet, zullen die werden getransporteerd in de *naast-geleg Provintien* ofte *verder Landen*. Maar de contrarie weg van *eigen defensie* en *weynige impoften* inslaande, gelijk *alle de Republiken van Italien, Switserland, Ragousa* en *Duitsland* gedaan hebben; zoo zullen wy door onze goede naturelike *situatie aan zee* en *revieren* konnen bestaan alzoo lang en met al zoo weinig impoften als zy: daar wy ter contrarie gezien hebben, dat alle die voor dezen *zoo vermaarde Oosterse* en *Hansese Republiken* genoegzaam *alle hare negotie ter zee hebben verloren*, door dien zy aan alle andere volkeren willende voorschrijven wat zy in het stuk der *zee-vaart* en *tollen* zouden

hebben

hebben te doen, zich daar door inwikkelden in vele oorloogen, als mede door dien zy *noch vrijheit* van *Religie*, *Borgerschap* ofte *Gildens* aan *vreemdelingen willende toestaan*, dat profijt alleen voor haar, met uitsluitinge allen vreemdelingen begeerden: zoo heeft daar op moeten volgen aan de eene zijde *een zeer groot belet in de zee-vaart*, en in tijde van voorspoed *een al te groote gemakkelikheid* en *traagheid*, om met groot gevaar, naarstigheid en kleine winsten de zeevaart te willen continueren; zulks zy door de zuinige naarstige en stout zeevarende *Hollanders* lichtelik geheel uit der zee zijn gevaren.

Noit heeft een Republik door een gedurig Militair Hooft, *de koopmanschap konnen houden.*

En daar wy hier nevens gezien hebben, ofte ten minsten konnen zien in de Historien, *Haut facile libertas & Domini miscentur.* Item, *Monet Claudium, auri vim atque opes Principius infensas. Tac.* Dat noit eenige Republik *hare Regeering*, veel min *hare koophandel* en *negotie ter zee*, heeft konnen conserveren, wanneer zy heeft gevolgd *de maximen van geduurig te lande gewapend te zijn met bezoldigde krijgs-knegten, en over de zelve te stellen een Kapitain Generaal ad vitam.* Veel min is het mogelik, dat nevens malkanderen bestaan, *een rijk, groot, successif Kapitain Generaal en een vrye Regering*

gering van een Land dat purelik op den koophandel en viſſery ter zee beſtaat.

CAP. XXXII.

Beſluit over het Intereſt van Holland, abſolutelik geconſidereert.

DUs hebben de gedachten geloopen, zoo verre als mijn kleine kenniſſe en kort voornemen ſtrekte, over *het waarachtig Intereſt van Holland abſolutelik*, zonder het zelve te conſidereren, ten reſpecte van de andere Ge-unieerde Provintien, door welke de Provintie van Holland nu zoo vele jaren na een, onder den ſchoonen dekmantel *van protectie en vriendſchap te genieten*, warelik een onuitſprekeliken grooten laſt heeft moeten dragen, en noch daarenboven gedurig in zijn goede deſſeinen en regeering is gecontrecarreert en tegengegaan geworden. Veel min is mijn voornemen geweeſt *Hollands Intereſt* te conſidereren, ten *reſpecte van alle zijne* andere naburen in het particulier; want dat een oneindelijke kenniſſe en zeer grooten arbeid vereiſſchen zoude, om welke te bekomen en wel te beſteden, ik my alleſins onbequaam achte te zijn; te meer dewijl ik voor my daar in niet

Concluſie over Hollands abſolut Intereſt.

zouden konnen vinden *pretium laboris*, arbeidsloon, maar wel *formidoloſum id regnantibus dictitans, quo plerumque probibentur conatus honeſti. Tac.* Den haat en vervolging der Machtigen dezes werelds op my trekken; doch om daar van niet in 't geheel te zwygen, zal ik eerſt *wijtloopig* van de *alliantien* met *de Naburen*, en daar na in 't generaal *kortelik* van *Hollands Intereſt met gemelde Naburen*, ſpreken.

CAP. XXXIII.

Werd nagevorſcht, of, en hoe 't welvaren van eenig Land door Alliantien kan werden betracht.

Wat een Vredens-Tractaat;

MAar vermits de *Vredens-Tractaten*, mede brengende *een onderlinge belofte van malkanderen niet te beſchadigen, en wederzijds de Commercie toe te laten*, voor Holland zeer noodzakelik zijn, en de zelve by veele werden geconfondeert met Tractaten van *Alliantien* met zijn' Naburen, die nochtans mijns bedunkens meeſt altijds voor Holland ſchadelik zullen werden bevonden; zoo vind ik my verplicht over die zake mijn' gedachten te uitten, en te zeggen, dat *een Vredens-Tractaat is een wederzij-*

dige

dige belofte., van elkander geen quaad te doen, daar ook *de natuur ons toe verobligeert.* Maar een Alliantie ter contrarie, obligeert *tot ietwes te doen*, dat men zonder alliantie *niet doen*, ofte *tot ietwes te laten*, dat men zonder alliantie *niet laten zoude.*

een Alliantie zy.

Namentlik, vermits alle *gepasseerde dingen* buiten de macht en 't bestier der menschen zodanig zijn, dat geen menschelike actie daar omtrent eenige veranderinge kan brengen, zoo blijkt *dat aller menschen gedachten zweven omtrent het verkrijgen van eenig goed*, ofte *afweeren van eenig quaad in het toekomende.* Het welk voornementlik plaatze heeft in onze actien omtrent andere menschen. Want zelfs in een vrye en milde gift, daar alle obligatie van iets toekomende schijnt buiten gesloten te wezen, is klaar, dat de zelve geschied uit hope van te verkrijgen iemands vriendschap ofte gedienstigheid, of wel de reputatie van royaals en caritatif te zijn: maar boven alle moet die zorge over het toekomende plaatse vinden in mutuele contracten, vermits het wezen der zelver daar in bestaat, *Do aut dabo, ut des; facio aut faciam, ut facias*, ik geef of beloof te geven, om dat gy belooft te geven; ik doe of zal doen, om dat gy belooft te

Alle actien zien alleen op het toekomende ofte tegenwoordige.

Zorge in 't maken van mutuele obligatoire contracten.

doen. *Do aut dabo ne facias; facio aut faciam ne des.* Ik geef of zal geven, op dat gy niet doet. Ik doe of zal doen, op dat gy niet geeft, &c.

Met Particulieren. En als *partyen contrahenten* een en de zelve Souveraine macht onderworpen zijn, werden die Contracten vrywillig aangegaan, en is hier de zwarigheid niet groot *al preſteerd men eerſt het beloofde*, om dat de ander tot het naarkomen van zijn belofte door den Rechter kan werden gedwongen, hoewel niemand garen naloopende, en een ieder ter contrarie garen in de voorbaat zijnde, liever 't heft in de handen heeft, en ſpeeld *de præſenti gaudet eccleſia*, de voorbaat is den armen goed.

Met Souvrainen. Maar alle zwaarigheid legt als *oppermagten* onderlinge verbonden en *alliantien* aangaan, want *de machtigſte Potentaat geniet altijds de vrucht van een gemaakte vrede*; maar *de zwakſte moet geduurig waken*, zulks indien *onder de zelve noit waaragtige vrede werd gemaakt, waar op partyen zich verlaten*, en indien contrarie in vreedens tijden ieder der partyen zijn Frontieren verſterkt en bewaakt, als mede door geduurige Spions de deſſeinen der nabuuren tracht te weten, om zich daar naar te gedragen; zoo blijkt klarelik dat alle Tractaten

ten van vrede maar dienen, om onderentusschen den adem verhalende en de occasie verwachtende, zijn buurman daar na met meerder avantagie te overvallen en te overweldigen.

En *zo lange* als die occasien zich niet presenteren, *duurd de vrede* onder de Potentaten; namentlik *niet door de kraft van belofte, eed, en zegel*, het welk altijds zeer licht kan gebroken werden: maar *door de kraft der vreeze van eenig volgend quaad*, dat men, de vrede breekende, op zijnen halze zal halen. Zulks een waarachtige vrede by Oppermachten een *ens rationis*, een versiersel is. *En wanneer, of hoe lang die onderhouden werden.*

Want het is in deze booze wereld (God betert,) zeer klaar, dat de meeste menschen van nature genegen zijn door alle bedenkelike middelen haren stand te verbeteren, zonder op schrift, zeegel, eed, en het toekomende leven te passen, en boven alle vind men deze passien by *Monarchen*, *Abrililes y señores, los mas son traydores: De Heeren en de Maartse dagen zijn meest verraders en quâ vlagen*, alzo de zelve noit particuliere personen zijnde geweest, door de *opvoeding* en *converſatie met menschen*, haars gelijk, de redelike modestie niet hebben geleerd; en noch veel min heeft het *aanzien des Rechters* in haar geplant *Voornamentlik van Monarchen.*

een reverentie tot de *heilige Juſtitie*: gelijk ter contrarie in alle *Republiken*, daar de *Regeerders en Magiſtraats-Perſoonen* eerſt als particuliere Perſoonen opgevoed zijnde, met haars *gelijk* en *meerder*, dagelijks moeten converſeren, en leeren de billikheid kennen, daar zy anderszins door den *Rechter* konnen toe gedwongen werden. Welke beweegingen van modeſtie, diſcretie en vreeze noch eenige overblijfſelen na laten, als dezelve Perſoonen daar na tot de Regeering en Magiſtrature gekooren zijn, *Quo ſemel eſt imbuta recens ſervabit odorem Teſta diu.* De gewoonte is de tweede natuur, die niet licht verandert werd.

In Alliantien *werd men meer als in* Vrede *verongelijkt.*

Doch in alle gevallen is zeer klaar *dat in alliantien noch veel meer onzekerheids is van het beloofde te zullen verkrijgen*, en dat onder contraherende Oppermachten geen vertrouwen konnende zijn, alle voordeelen der alliantien beſtaan als men bedingt *dat een ander eerſt moet preſteren.* En als dit is in zodanige zaken waar door d'een die preſteerd zich *verzwakt*, en den anderen *verſterkt*, op hope van door des zelfs ſterkte daar na, volgens belofte, geholpen te werden; *zoo is men een verrader van zijn eigen zelfs*, om dat men realiteiten over geeft tegen woorden, ſchrift

en wanneer meeſt.

en

en zegel; dat al te samen in geenen deele schaal houden kan om op te wegen en te wederstaan de ambitie, gierigheid, toorn, en glorie der Grooten, *dat pœnas laudata fides. Lo stato non ha sangue, non ha religione. E pero il bel del gioco è. Non ti fidar, è non sarai ingannato, dove la simplicità sta sempre ingannata.* Want om dat den Staat noch bloed noch religie heeft, en dat de eenvoudigheid altijds bedrogen werd; zo is het recht van 't spel: *betrout niet, so werd gy niet bedrogen.*

Dit alles waarachtig zijnde, is zeer te verwonderen dat eenige *Opper-machten* menen een formidabelen *Souverain*, zonder eenige voorgaende beloften, te konnen *verplichten tot dankbaarheid* over genoten weldaden, en dienvolgende goed vinden zich door liberale giften te verarmen, om den gevreesden te verrijcken en machtiger te maken. Want noit kennen zelfs regerende Koningen zich aan iemand verplicht, als aan haar *eigen grootsheid* en *wellusten*, die zy trachten te verkrijgen, zonder ooit op eenige voorgaande liefde, haat, ofte dankbaarheid te passen. Warelik indien men zegt dat het *een vervloekte Religie is*, die de menschen leerd hare gaven aan den Duivel op te offeren, om van hem niet beschadigd te werden, zoo mach men

Dankbaarheid *heeft by Monarchen noch min plaatse als* Trouw.

 ook

ook zeggen, dat men niet dan door *een wanhopende politie* en uiterſte deſperatie zijn eige onmacht aan zijn gevreeſde nabuur pleeg bekend te maken, en hem te verſterken, met af te koopen een gevreeſt quaad, dat men door goede wapenen behoorde af te keeren. *Es necedad real dar à reyes.* Aan Koningen ſchenkagien te doen, is een Koninglijde dwaasheid. Want het heilige *houte kruis* van gebeden, ofte remonſtrantien, geld by Potentaten zeer weinig, en noch krachteloʒer is by haar de opge-offerden *gekruiſten penning* ofte dankbaarheid; maar die in deze periculeuſe aanvechtinge zijn toevlucht neemt tot *het gekruiſte zwaard*, gebruikt tegen Potentaten *het rechte kruis van miraculen*, dat wel geappliceert zijnde, alle koortſen van Staat genezen kan. Maar indien de Koningen, hare particuliere welluſten volgende, het Rijk door *Favoriten* laten regeeren, is kennelik, dat de zelve zich in alle manieren, gedurende het onzeker faveur, trachten te verrijken; en dat men dienvolgende door heimelike ſchenkagien by gemelde Favoriten zeer gevarelike revolutien beletten kan; waar omme gemelde ſchenkagien ter contrarie omtrent de zelve in zeer gevreeſde oorlogen nutte-

Noch by Favoriten.

lik

lik-konnen werden besteed, nochtans moet men daar toe niet dan *in den uitersten nood* verstaan, om dat, volgens de bekende *Fabul*, de hongerige bijtachtige *honden*, zeer haast vermerken zouden, *dat haar dat brood werd gegeven, om dat zy den gever gedreigt of gebeten hebben*; en dienvolgende, dewijle zy door een honds-honger alles verteeren, en altijds honger hebben; zoo zouden die *Favoriten* ons maar des te *eer* en *meer* dreigen of bijten, 't en zy wy zeer wel gewapend zijn.

Generale oorzaken van alle twisten, *of* allianten.

En om in dezen deele my zelven wat nader uit te drukken, zal ik zeggen, dat genoegzaam alle *twisten*, en by gevolge ook alle *alliantien*, onder den Potentaten ontstaan: ten *eersten*, door een onderling mis-trouwen, en begeerte om zich zelven tegen machtiger te conserveeren.

Ten *tweeden*, door een begeerte tot de zelve zaak, en om sich door geligueerde macht met de zelve te verrijken. Of wel, ten *derden*, door een ydele glorie van geacht en ontsien te werden.

En is hier niet aan gelegen, uit wat oorzaken deze twisten en alliantien ontstaan; maar alles komt hier op aan, of de partyen Contrahenten malkanderen even veel vreesden; en of hun beiden, aan

het gunt zy door geligueerde macht willen bekomen, evenwel gelegen is: *idem velle idem nolle ea demum firma amicitia est.* Schade scheid vriendschap; want klagers hebben geen vrienden.

Met een woord gesegt: of de contraherende *een gemeen interest* hebbende, om 't gunt men wederzijds beoogd, malkanderen te doen vermijden of bekomen: want daer het selve niet is, *werden alle liguen ende alliantien gemaakt ten voordele der sterkste, en ruine der zwakste*; sulks indien de selve sich tegen den sterksten niet conserveeren kan sonder met hem een *ligue* aan te gaan; hy door de ligue noch soo veel te eer sal geruineert werden, indien hy uit kracht der selver, een ander nabuur, zijn meerder, den oorlog aandoet.

Want veel beter is het veel magtige naburen, als een te hebben, volgens de fabul die ons leerd, dat een Beer licht van *een* magtig jager kan gevangen werden; maar dat zijn huid onder *vele* machtigen niet kan gedeelt werden, eer hy gevangen is. En daarom blijft hy ongevangen.

Geen alliantie met meerder is goed, 't en zy die eerst prestere.

Waar uit onwedersprekelik volgd, dat alle Staten en Potentaten behooren genegen te weesen, geen liguen met *haar meerder*, maar met *haar minder* te maken, om

om zoo doende altijds te konnen bedingen, dat de minder eerſt preſteere, en in alle twijffelachtige zaaken, de zelve tot zijn eigen voordeel te konnen uitleggen; immers daar na zelfs niet meer te preſteeren als men wil: volgens het Italiaans ſpreekwoord, *Al pigliar pronto, al pagar tardo; perche puo naſcer inconveniente che non ſi paghi niente:* Zijt vaardig in het ontfangen, en traag in 't betaalen: want een geval kan maken, dat men voor altijds in poſſeſſie blijft. Dien volgende *præſtat prævenire quam præveniri. Il fait bon eſtre maiſtre, car on eſt toûjours valet quant on veut.* 't Is goed in de voorbaat en meeſter te zijn; want men kan altijds overgeven, en zich de minſte maken als men wil.

Ten *tweeden*, volght hier uit, dat kleine met Grooten tracterende, altijds haar zelven ruineren, indien zy niet bedingen dat de Grooten eerſt preſteren. En indien de alliantie op een gemeen intereſt is gebouwt, zoo heeft de machtigſte veel min reden te vreezen, dat hy eerſt preſterende, van de zwakſte zal werden bedrogen; maar het contrarie willende, zoo geeft hy in alle manieren oorzaak aan den zwakken, hem niet te vertrouwen, en buiten die ruineuſe alliantie blijven.

CAP.

CAP. XXXIV.

Consideratien in 't particulier, over alliantien, Holland rakende, en minder Opper-machten.

Alle alliantien om conquesten, zijn voor Holland schadelik.

DIt voor af gesegt wesende, en voor heen geconsidereert zijnde, dat Hollands interest purelik bestaat in *vrede*, en dat wy genoegsaam alle vissery en negotie besittende, de zelve meer door vrede als oorlog konnen vermeerderen: soo volgd, dat alle verbonden en alliantien, gebout op conquesten en glorie, voor Holland ruïneus zijn.

Ten *tweeden*, soo volgd van zelf, dat geene alliantien, dan die gebout zijn op een mutuële vreeze, en defensie tegen een groote macht, voor Holland voordeelig konnen wesen.

als ook die tot vorderinge van gemeene koopmanschap werden gemaakt met Republiken.

Ten *derden* is klaar, als men zijn' gedachten laat gaan over de Staten van Europen, zoo als 't nu legt, dat alle *Republiken*, op vrede en koopmanschap gefondeert zijnde, het zelve interest met Holland hebben, om de *vrede* over al te procureeren en te conserveeren; maar *dat zy wederom onze koopmanschap altijds zullende trachten tot zich te trekken*, ons in ons voornaamste dessein, namentlik het

vermeerderen des koopmanſchaps, altijds naar haar vermogen zullen dwersdrijven : en dat zy van zoo kleinen gewicht zijn, om Holland in zijn' ongemakken tegen meerder te konnen helpen, dat het voor Holland gantſch ongeraden is, met eenige der zelver een alliantie van gemeene defenſie aan te gaan. Want belangende de defenſie te Lande, zelfs aangaande de andere geunieerde Provintien, hebben wy bevonden hoe laſtigen en vruchteloozen pak *de unie tot gemeene defenſie*, op de ſchouderen der Hollanders zy geweeſt ; en hoe wy met onze alliantien aan verdere *Duitſche Republiken* ons zelven zouden koppelen, hoe laſtiger en vruchtelooſer het zelve voor Holland zal werden bevonden: want vermits zy machteloozer zijn als wy, zullen zy veel lichter werden aangetaſt, en wy zoo doende door haar tot een oorlog vervallen. Het welk tegens ons eigen intereſt ſtrijt.

En belangende de *Italiaanſche Republijken*, is kennelik, dat zy in onze oorlogen te lande geen de minſte aſſiſtentie zouden konnen ofte willen doen ; het welk voor dezen gebleeken is aan *de alliantien der Venetianen* met ons: en buiten *de Middellandſche zee*, zullen zy ons te water noch veel min aſſiſteren, om dat

zy

zy daar gantsch niet geintereſſeert zijn. En wegens de *Hanſiſche Republiken* is waarachtig, dat zy niet alleen gantsch machteloos zijnde, om onzent wille nooit een oorlog aannemen zullen, tegen de gene die ons te machtig zijn; maar dat zy, ter contrarie, ons altijds zeer garen ter zee zouden zien geincommodeert; op dat zy onderentusschen des te meer zouden mogen negotieren; *zulks wy door geen Republiken in onſe oorlogen tegen meerder konnende werden geholpen*, en door *een alliantie van mutuele defenſie, zeer lichtelik tot een oorlog konnende vervallen, nooit ander verbond dan van vriendſchap en commercie* met de zelve moeten aangaan, en ondertusschen zoodanig op onze hoede zijn, als of wy van geen Republiken ter wereld in onzen nood zouden werden geaſſiſteert; want voorwaar, die *vrienden zijn goedt, maar wee ons, indien wy haar van doen hebben.*

Wat men van alliantien met minder Monarchen moet houden.

Belangende de Monarchen, die door alliantien met ons eenige gemeenschap zouden konnen hebben, dunkt my dat met eenige diſtinctie moet werden geſproken, namentlik de *Keiſer* en *Koning* van *Poolen* zijn voor ons gantsch niet conſiderabel, en de kroon *Denemarken* zoo onmachtig, en voor als noch zoo

wei-

weinig bequaam om te oorlogen, dat wy het ſelve nooit vreeſen, en noch min hopen moeten daar van in onſe ongemakken te werden geholpen. *Sweeden* en *Brandenburg* zijn ook zoo machteloos, dat wy de zelve nooit tegen onze vyanden zouden konnen in waapenen brengen, zonder daar toe merkelike ſommen van penningen voor af te verſtrekken; en, gelijk als hier boven vermeld, alle zoodanige alliantien zijn ruineus; het welk wy noch onlangs door *Brandenburg*, en *Vrankrijk* door *Sweeden*, hebben geleert:

Namentlik, na dat zy de penningen hadden ontfangen, hebben zy de zelve gebruikt purelik naar hun eigen intereſt, zonder op eenige voorgaande alliantie te paſſen. Ook zijn zy beide van zoo kleine macht, dat wy haar met temporiſeeren lichtelik zouden verduuren, en altijds op zee de wet voorſchrijven konnen.

Sulks zy haaſt zouden beſeffen, dat zy op ons niet konnende conqueſteren, en de commercie ondertuſſchen geruineert werdende, het oorlog voor beiden ruineus, en de vrede en vriendſchap voor beiden heilſaam is. Doch in allen gevalle, met machtelooſer Republiken ofte Monarchen ſchadelike verbonden

ge-

gemaakt hebbende, kan men altijds noch eenige uitvluchten vinden, om door 't presteeren van dien zich zelven niet te ruïneren, *Quod male juratur, pejus præstatur.* Een quaden eed, is God leet.

CAP. XXXV.

Consideratien over Hollands alliantien, aan te gaan met machtiger Potentaten. En eerst met

VRANKRYK.

Wat van alliantien met machtiger Monarchen te houden zy.

MAar belangende de drie machtige Potentaten, Spanjen, Vrankrijk en Engeland, is alle de zwarigheid, alzoo ieder der zelver, door zijn eigen macht altijds gewapent konnende zijn, geen ons vreest; maar wy haar vreezen moeten. En dienvolgende is zeer noodwendig, dat wy ons gantsch voorzichtiglik omtrent de zelve draagen in het stuk der alliantien. En op dat het zelve te beter moge geschieden, dunkt my noodzakelik alvoorens te considereren in het particulier, wat goeds en quaads Holland kan overkomen door ieder der zelver.

Vrankrijk aangaande, moet werden gecon-

geconsidereert, dat het voor dezen t'eenemaal op den *Landbouw* pleeg te bestaan, en dienvolgende door oorlogen ter zee weinig konde werden beschadigd. Maar sedert de regeering van *Henrick de* IV, en volgende excessive belastingen over alle vremde inkomende manufacturen, zijn de zijde, wol, en lijnwaatweveryen, als mede vele andere handwerken, aldaar zoo dapper toegenoomen, dat zy nu meer gemaakte stoffen en handwerken uitleveren, als vremden na zich trekken; zulks oorlogen tegen ons. haar schadeliker, en ons zoo schadelik niet zijn als voor desen.

Vrankrijk bestond voor dezen geheel op den landbouw, nu niet.

Ten *tweeden* is klaar, dat de Françoisen extraordinaris weinig eigen schepen en boots-volk hebben, zulks genoegzaam alle hare negotie werd gedreven (eenige Engelsche schepen en negotie uitgezondert) door Hollandsche schepen op Holland, ofte ten minsten aldaar ontladende.

Heeft geen eige schepen of bootsvolk.

Ten *derden* is klaar, dat de Hollanders meest alle de Franse uitgaande wijnen en 't zout consumeeren ofte verhandelen, en dat het zout ook zoude konnen werden gehaald uit andere Landen, namentlik uit *Portugal*, *Spanjen* en *Pinta del Rey*. Gelijk oock waarachtig is, dat wy de wijnen in Holland veel lichter

Holland verhandelt byna alle 't gunt Vrankrijk uitlevert;

konnen ontbeeren, als in Vrankrijk den Adel en de Geesteliken (wien meest alle wijnen toekomen) ons geld ontbeeren konnen.

En daarenboven zoude nu, door de vrede in *Duitsland*, in gevalle van oorlog met Vranckrijck, die handel voor het grootste gedeelte met Rijnse Wijnen konnen gecontinueert, en misschien voor altijds gediverteert werden; hoewel het selve den lande van Holland niet zoo voordeelig, als de zee-handel in Franse wijnen, zoude wesen.

en Vrankrijk vertiert veele Hollandse waaren. Ten *vierden* is klaar, dat in Vrankrijk zeer veel Hollandse lakenen, sajen, lijnwaat, haring, abberdaan, en andere waaren, die onse schepen daar voeren, gesleten worden.

Kan ons te lande niet, *en ter Zee* niet considerabel *beschadigen;* Ten *vijfden* is klaar, dat Holland, door Vrankrijk niet kan werden te lande beoorlogd, nochte ook ter zee, door gebrek van scheeps-macht, en door hare onsuivere periculuse kust. zulks zy onse goederen, schulden, en schepen aangeslagen hebbende, ons geen verder quaad zouden konnen doen, dan met kleine zee-roveryen, die wy, convoyschepen houdende omtrent de Hoofden en Heissant, zeer lichtelik beletten zouden: als maar eenige andere weinige kruissers de zee-roovers omtrent de Garonne

ronne en Loire wilden ſoeken, en de Noord-zee van de zelve zuiveren.

Waar uit evidentelik blijkt, dat een Koning van Vrankrijk ons den oorlog niet moet aandoen, *uit vreeſe* van hier na door ons, ofte iemand anders, beſchadigd te zullen werden; noch *door hope* van winſte en conqueſten op ons te zullen doen; noch door een ydele glorie; maar *dat*, ter contrarie, *alle oorlog tegen ons, dadelik alle negotie en commercien in Vrankrijck doet ceſſeeren*, met perikel van de ſelve daar na in het geheel te verlieſen.

en dienvolgende mogen wy tegen Vrankrijk abſolut ons eigen intereſt volgen.

En indien men daarenboven conſidereert dat *Spanjen* eenigſins; en *Engeland* noch meer voor *Vrankrijk* formidabel is: zoo blijkt wijders, dat wy nooit door eenige Franſe dreigementen, van ons het oorlog aan te doen, ons moeten laten verrukken, om met Vrankrijk aan te gaan een alliantie, die ons, abſolutelik geconſidereert zijnde, ſchadelik zoude weſen. En noch veel min behoorden wy, ter contemplatie van Vrankrijk, ons te laten emporteren tot eenig oorlog, waar door Spanjen ofte Engeland by den Françoiſen minder formidabel zoude werden. Want dat uitgewrocht hebbende, zouden wy noch veel baldadiger inſolentien en ſwaar-

der oorlogen van dat Rijk verwachten moeten.

CAP. XXXVI.

Considerationen over Hollands alliantien, aan te gaan met

SPANJEN.

Spanjen bestaat op de Commercie met West-Indien.

SPanjen aangaande, is zeer considerabel, dat alle het welvaren des selven hangt van de Commercie op West-Indien. En dat het daarenboven niet uitlevert als Spaanse wolle, vruchten en yser; en dat het daar tegen zoo vele Hollandse manufacturen en waren trekt, dat alle de Spaansche en Indische waaren niet genoeg zijn om de retouren te maken.

Zulks de Hollandsche koopluiden, die in alle Landen van de wereld geld brengen, uit dit eenige Land, haar geld en zilver, 't welk zy in betalinge ontfangen, vruchteloos en steels-gewijse over die woeste zee t'huiswaarts moeten voeren.

is zonder schepen en bootsvolk.

Ten *tweeden* is klaar, dat in Spanjen alle de havens genoegsaam met geen andere als Hollandsche schepen werden bevaren: en dat aldaar zoo weinig bootsluiden en schepen zijn, dat zy, sedert onse vrede, hebben begonnen opentlik onse

onſe ſchepen te huren, om te bevaren de Indien, daar zy voor deſen zoo zorgvuldiglik alle vreemden plegen buiten te ſluiten.

Ten *derden* is klaar, dat deſe *Weſt-Indiſche mage* aan het *Spaanſche hoofd* moet werden gekloppeld door ſcheeps-macht, en dat het Rijk van *Napels* met de *Nederlanden*, gelijk als *twee armen*, hare krachten niet beſteden konnen omtrent, noch ontfangen van het *hoofd*, als door ſchepen. Alle het welke dienvolgende door onſe ſcheeps-macht zeer bequamelik geſchieden kan in vreede; en belet kan werden in oorlog.

is ſeer verſpreit van landen;

Ten *vierden* is ook waaragtig, dat Holland door zijn ſcheeps-macht, dit gantſch verſpreid lighaam, in tijde van oorloge, wonderlik bekommeren en grieven kan: en dienvolgende verplichten tot ongelovelik veel garniſoenen.

en kan de Hollandſe ſcheeps-macht alle die onderlinge communicatie beletten.

Maar aan de andere zijde is ook klaar, dat de Koning van *Spanjen* tegen dat machtige *Vrankrijk*, en groote jalourſe Nederlandſche Steden, altijds een groote krijgs-macht onderhouden, ofte zijn' landen verlieſen ſal moeten.

Spanjen vreeſt Vrankrijk:

Ten *tweeden* is kennelik, dat gemelde Koning, zijn pretenſie op Holland, en alhier een zeer machtigen aanhang der Roomſch-Catholiken is hebbende.

heeft pretenſie op Holland;

paald tegen Holland. Ten *derden* is klaar, dat hy, door Braband, aan Holland grenſt, en dat hy door de Vlaamſche zee-havens, onſe viſſeryen en negotien, in deſe kleine Noord-zee, uitnemend zeer incommoderen kan.

Offenſive oorlog is ons onnut. Ten *vierden* is klaar, dat by deſe conſtitutie van vrye Regeering, men hier niet goed vinden zal, zelfs in oorlog gekomen zijnde, meer Nederlandſche Steden door geweldig-koſtelike belegeringen te incorporeren.

Tot defenſie zijn wy wel geſtelt; Ten *vijfden* is ook klaar, dat alle de frontieren der geunieerde Nederlanden zoodanig geſterkt zijn, dat wy in oorlogen geene, dan door de menigte, ſtaan te verlieſen; zoo nochtans, dat indien de zelve maar eenigſins wel gedefendeerd werden, zy voor Spanjen zeer ruïneuſe conqueſten zullen ſtrekken.

En daar en boven zoude Spanjen altijdt te verwachten hebben, dat wy als dan Vrankrijk zouden opwekken, om, volgens het intereſt van dat Rijk, de Spaanſche conqueſten te beletten, door een oorlog op zijn Nederlandſche frontieren. Het welk voor Spanjen, altijds in zoo een geval, zeer formidabel zoude weſen.

Uit alle welk gepoſeerde blijkt, *dat Spanjen van Holland zeer groote voordelen kan*

kan trekken in vrede. En dat een oorlog aan wederzijden ruïneus is ; zoo nochtans, dat voor Spanjen veel meer apparentie zy, op ons te konnen conquesteren te lande, als voor ons op hem ; 't en zy wy daar onder rekenen en tegenſtellen het verliezen van zijn Gallioenen op zee.

Zulks wy tegen Spanjen ons abſolut intereſt konnen volgen.

Waaruit wijders volgt: dat wy, uit vreeze van een oorlog, nooit alliantien tegen het intereſt van dezen Staat, abſolutelik geconſidereert zijnde, met Spanjen behoorden aan te gaan ; en dat wy ons noch veel min behoorden te laten vervoeren, om ter contemplatie van Spanjen, eenige de minſte oorlog aan te nemen tegen eenige Nabuuren, die by hem formidabel zijn ; nademaal de meeſte ruſt van dezen Staat ten dezen reguarde hier in beſtaat, *Dat Vrankrijk voor hem formidabel*, en *Engeland ons toegedaan zy.*

CAP. XXXVII.

Consideratien over Hollands alliantien, aan te gaan met ENGELAND.

Engeland bestond voor dezen alleen op den landbouw, *zonder eenige macht ter Zee:*

ENgeland aangaande, moet men weten, dat het zelve voor dezen absolutelik op den *landbouw* bestond; en zoodanig van alle macht ter zee pleeg ontbloot te zijn, dat de *Hansische Steden* in oorlog tegen Engeland gekomen wezende, den Koning *Eduard* in het *jaar* 1470, noch konden dwingen tot een zeer voor haar avantagieuse vrede. En zoo lange als zy niet plegen uit te leveren als een weinig mineralen en veel wolle, die zy door zeer weinig schepen te *Calis* brachten, en alleen aan Nederlandsche Drappiers verkoften, was het den Koning, om het ontbeeren zijner *tollen*, en den onderdanen om het behouden hunner wolle, zoo schadelik met de *Nederlanden* te oorlogen, dat men niet leest, dat deze wevende Provintien ooit in vollen en openbaren oorloge tegen Engeland zijn uitgeberften; en hoewel somtijds eenig oorlog tusschen de Princen der respective Landen viel; bleven noch-

en dependeerde eenigzins van de Nederlandsche Drapperije;

nochtans doorgaans de meeſt aan de negotie en drapperie - geintereſſeerde Steden daar buiten. Zulks meeſt alle de oorlogen van dat weelige Land uitberſteden op Vrankrijk; en by gevolge op Schotland, als mede op Wallis en Yerland, en ſomtijdts op Spanjen.

Maar na dat *de dwingende keuren der Nederlandſe Hallen*, en de volgende oproeren, als mede onze binnen en buitenlandſe oorlogen eerſt de *laken-wevery* hadden gebracht in Engeland, zijn, door de Albaniſe wreedheden, alle de *ſaay-neringen* daar noch by gekomen; zulks de Engelſen, allengs hare Manufacturen door geheel Europen ventende, zeer conſiderabel ter zee, en van deze Nederlanden independent hebben beginnen te werden. Waar by daar na noch komende het ontdekken van die onuitſprekelik vis-rijke *Terreneufſe bank*; zoo hebben voornamentlik die van Briſtol die occaſie waargenomen, hare ſchepen ballaſtende met Engels loot en tin, en andere waren, om, hare kabbeljauws-vangſt op gemelde bank gedaan hebbende, daar mede te varen naar Spanjen, en door de gantſche Middellandſche zee, om hare Engelſche Waren, nevens de *Bacalao*, over al te venten, en andere retouren wederom naar En-

maar nu gantſch niet, en waarom.

geland te konnen doen. Eindelik is hier noch by gekomen de langdurige vervolginge der Puritainen in Engeland, welke zeer veel Engelse Colonien in West-Indien heeft veroorzaakt, die nu in Engeland zeer groote occasie geven tot een machtigen overzeesen handel met de Indiën en gemelde Colonien.

Ja is voor alle Europise machten formidabel geworden, en waarom.

Zulks *dit machtig Eiland*, nu in 't geheel nevens *Ierland* geraakt zijnde onder eenen Koning, gantsch geen garnisoenen tot afkeering van uitheemsch geweld van nooden heeft. En leggende in het *midden van Europa* met een *zuivere diepe kust*, vol van *goede havens* en bajen aan een zoo *enge zee*, dat alle vremde schepen, het *Westen* ofte *Oosten* willende bezeilen, genoodzaakt werden, om de gevarelike *Fransche* kust te mijden, in geval van schoon weder te varen nevens Engeland heen; en by storm-weder *in zijn bajen scheeps- en 's lijfsberging te zoeken*; ook met gevaar van alles te verliezen: zoo kan ieder lichtelik merken dat gemelde Koning, een considerable scheeps-macht bekomen hebbende, en van alle naburen independent zijnde, ter contrarie zeer formidabel is by allen dien eenigsins aan het welvaren der gemelde zee gelegen is. *Imperator maris, terræ Dominus.* Een meester ter zee is

een

een Heer te lande; alzoo hy, en door geheele ſcheeps-vloten, en door particuliere zee-roveryen, de voorbyvarende ſchepen t'allen tijden kan aantaſten, vermits de weſtelike winden aan deze zijde den *Tropicus* meeſt altijds wajende, haar goede gelegentheid geven om uit hare menigvuldige bajen in zee te varen. En deze commercie tuſſchen het *Ooſten* en *Weſten* belet zijnde, zoude daar uit Hollands ruïne gewiſſelik volgen.

Welke formidable macht van het Engelſche Rijk, de Koning *Henrik de* VIII. zoo groot voelde te wezen, dat hy tot zijn devijs derfde gebruiken: *Cui adhæreo, præeſt.* Die ik help zal meeſter zijn. En in gevolge van de zelve, oorlogde hy warelik naar zijn welgevallen, nu tegen Vrankrijk, en dan tegen Spanjen, geſterkt met het Duitſe Rijk en deze Nederlanden; makende altijds vreede als 't hem luſtede, zelfs met *François de Eerſte* en *Carolus de Vijfde*, die hy, door het verſtoten zijner moeye, zoo grovelik derfde affronteren.

Zulks Engeland, nu door *Schotland*, veel *Manufacturen*, en groote *ſcheepsvaart*, zeer in krachten toegenomen wezende, en *Vrankrijk* zoo wel als *Spanjen* door *Favoriten* geregeerd zijnde, in alle manieren voor geheel Europen formida-

midabel zal wezen zo haaſt als een zelf-regeerende Koning die conſiderable macht tegen de naburen zal willen gebruiken.

Hoe veel Engeland door een vrede met Holland gebaat, ofte oorlog beſchadigt werd.

Maar aan de andere zijde is ook waarachtig, *dat Engeland in vredens-tijden zeer groote voordeelen door de havening der Hollandſe ſcheepen trekt.*

En dat nu in Holland veel meer Engelſe waren, die wy meeſt alle lichtelik miſſen konnen, werden geconſumeerd, als Hollandſe in Engeland, vermits de Hollandſe en vreemde Manufacturen daar meeſt van ouds verboden zijn in te voeren, ja ſedert het verbod van geen dan alleen ingebooren en uitgeleverde waren met vremde ſchepen in Engeland te mogen brengen, ſtaat genoegzaam alle onze zee-vaart op Engeland ſtille.

Ten *tweeden* is klaar, dat de Rivieren in Engeland zeer klein en ganſch verſcheiden van malkanderen zijn; zulks alle onderlinge commercie aldaar moetende geſchieden door de open zee, de Engelſche uit dien hoofden veel ſchade door zee-rovery konnen lijden.

Ten *derden* is klaar, dat de Engelſe negotie ter zee zoo conſiderabel en wijtloopig zijnde, door de Hollandſche ſcheeps-macht, aldermeeſt kan werden

den beschadigd, zelfs in de *Middellandse zee* en de *Indien.*

Ten *vierden* is klaar, *dat de Engelse te lande gansch geen conquesten op Holland doen konnen*, 't en zy aan de zelve, door binnenlandse twisten alhier, werde voet gegeven. Noch wy op haar; dan door de zelve rede. Behalven dat Koningen altijds willen conquesteren, en wijze Republiken, die op vrede bestaan, het zelve noit doen willen.

Ten *vijfden*, is dienvolgende klaar, *dat de Engelsen ons niet konnen beoorlogen, als ter zee*, en vermits die oorlogen moeten werden gevoerd met baren gelde, alzo die militie niet kan werden gevoed door plonderingen en inquartieringen van vyanden landen: en dat de Koning van Engeland daar toe zijne *Domeinen* niet zoude konnen gebruiken, als de zelve en meer tot zijne hofhoudinge van node hebbende; zoo volgd wijders dat hy tot gemelden oorlog ter zee zoude van node hebben eenig ander ordinaris inkomen ofte *fonds*, om te konnen oorlogen.

Een oorlog ter zee zal den Engelschen te kostelik zijn, als wy een groote navale macht hebben, en waarom.

Ten *zesten* is kennelik, dat gemelde Koning *eenig ordinaris inkomen* hebbende om die zelve oorlogen uit te voeren, *noit eenig Parlement zoude by-een roepen* om van het zelve eenig *subsidie* te bidden;

den; en dat dien volgende het Parlament in der eeuwigheid niet zal toelaten, dat eenige eeuwigdurende impoſten in dat Rijk werden opgeſteldt; vermits alle Ingezetenen als dan ook metter daad zouden vervallen en zich ontblooten van zoo een gewichtig privilegie, als is: op alle vergaderingen der Parlamenten te mogen klagen over alle misbruiken, concuſſien, corruptien, malverſatien, en geweld der Grooten, en daar over redres ofte recht te verzoeken, eer zy Ingezetenen zich door een acte des Parlaments verplichten tot het opbrengen van die laſtige ſubſidien.

Ten *zevenden* is klaar, dat tegen deze landen zouden moeten werden gebruikt zoo machtige zee-vloten, dat de zelve alleen door *ſubſidien* of ſchattingen niet zouden konnen werden geequipeerd en onderhouden; alzoo het zelve zoo onverwachte en rugge-inrijdende middelen zouden wezen, dat de zelve door gemelde Ingezetenen zoo bezwaarlik zouden konnen werden gedragen, dat de Koning tegen de zelven altijds eenig oproer zijner onderdanen zouden hebben te vreezen.

En is in den Hovelingen zeer ondienſtig.

Ten *achtſten* is zeer klaar, dat de *Hovelingen* en *Favoriten*, des Konings oor bezittende, uit den oorlog ter zee noch

eere

eere noch profijt zoude konnen rapen. En dat zy ter contrarie, in zee gaande om over de vlooten te gebieden, zich kennelik van den Koning zouden moeten esloigneren en scheiden, en dienvolgende zeer groot perikel loopen, dat onderentusschen iemand anders, des Konings oor *bezittende*, de hekken der regeeringe zodanig zoude verhangen, dat zy met volle gonst uytgegaan zijnde, lichtelik zeer haast in ongenade uit de zee na huis zouden geroepen werden.

Welk geposeerde waarachtig zijnde, zo volgd van zelfs dat een oorlog aan wederzijden zeer schadelik is; zo nochtans dat Engeland veel beuiten op ons, wy weinig op de Engelsen konnen doen; en dat zy door ons wel zeer beschadig, maar wy door haar genoegzaam geruïneerd konnen werden. Zulks ons eenig behoud in dezen gefondeerd is op de toevallen die een Monarchale Regeering onderworpen is; en dat een oorlog tegen ons den Engelsen onderdanen schadelik zoude wezen; als mede dat *Londen* door meer negotie en schipvaart den Koningen formidabelder zoude werden als eenige Naburen.

Zulks wy Engeland altijd goede woor-

Zulks wy, om tot geen oorlog te vervallen, in alle twisten tegen haar, moeten goede woorden geven, en tijd winnen,

op

den, *maar noit* eenige zaken, *moeten geven. En behoorden wy abſolutelik ons eigen Intereſt te volgen.*

op hope dat in deze Monarchale regering de Favoriten zullen konnen werden omgekoft; en de Koningen hare *delices* volgen; ofte ſterven: of wel dat zy onderentuſſchen tot andere buiten en binnenlandſe oorlogen vervallen zullen.

Maar ſtaat wel te letten, dat wy ons, uit vreze van een oorlog tegen Engeland, niet moeten laten emporteren tot *alliantien*, om gezamentlik te beoorlogen eenige machten die voor Engeland eenigſins formidabel konnen zijn; want wy zo doende, ons kennelik zwakker, en Engeland machtiger zouden maken, welk dien doorn uit zijne voeten hebbende, ons daar na met minder ſchroom vertreden en drukken zoude, als wy van dien toevlucht ons zouden hebben berooft. En voorwaar, vermits *Engeland* voor ons formidabelder is, als eenig Land ter weereld, zoo ware het ook een onuitſprekelike dwaling, het zelve voor ons noch formidabelder te maken. En boven al ſtaat wel te conſidereren, dat wy, om een oorlog met Engeland te ſchouwen, ons niet moeten laten vervoeren om de Staats-gewijze Regeringe te veranderen in een Monarchale; want *Leo vinciri liber pernegat.* De vrye Leeuw wil niet gebonden zijn,

Niet tegenſtaande een gedreigd oorlog.

plagt

plagt Hollands devijs te wezen. En indien wy ons met *een vrye Regeering* nu genoodzaakt zouden vinden den Koning daar in eenige treden te gemoet te komen; zo vraag ik, hoe wy den zelven dus met een *Monarcha in fieri* geſtijft, door onze geboeide handen en voeten, eenige de minſte reſiſtentie zullen konnen doen; als hy daar na voor den zelven, *de abſolute Souverainiteit* begerende, van ons *de ellendigſte natie zoude maken die oit van eenig Monarch zoude konnen werden geregeert*: alzoo die Regeering Holland gewiſſelik zoude ontblooten van zijn *naturelike voordeelen*, ſpruitende uit de ſituatie aan zee en rivieren; en belaſt laten met zijn' *ondragelijke naturelike laſten.* En dienvolgende blijkt, dat wy de vrye Regeering, ook door een oorlog tegen Engeland, beſchermen moeten. Want voorwaar, veel geraadzamer en loffeliker is het te ſtrijden om niet te ſterven; ſchoon genomen daar zeer groote apparentie is in den ſtrijd te zullen ſneuvelen; als zich zelven, uit vreze van eenige pijnelike quetſuren in den ſtrijd te zullen ontfangen, gelijk een anderen *Judas* verhangende, met een dubbelde dood aan ziele en lighaam onwederopſtandelik te moorden: dewijl wy *ten quaadſten*

gaande, door een Engelsch oorlog verzwakt zijnde, met *een vrye Regeringe* na andere gevallen dezes werelds zouden konnen wachten, en na beter luk aspireren: *daar wy ter contrarie, door een absolute Monarchale Regeringe in der eeuwigheid zouden zijn en blijven geruïneerd, voor ons en onze kinderen; die als dan zoo flauw-hertige Ouders zouden vervloeken.*

En zich ook wachten van alle Alliantien met Engeland.

In allen gevalle is klaar, dat Engeland geen Potentaat in Europen vrezende, geen alliantie gefondeert op een gemene vreze met ons maken kan; en dat dienvolgende alle alliantien met dat Land ons schadelik zullen wezen.

Ten *tweeden* is klaar, dat wy uit lust van te *conquesteren*, met Engeland geen alliantie moeten aangaan: want wy, ten besten gaande, in deze jagt alle onze krachten besteedt hebbende, over het delen der conquesten met den *Engelsen Leeuw* gewisselik zouden moeten twisten; die alle den beuit na zich nemende, den ellendigen *Ezel* zoude verslinden; ofte ten besten gaande, zouden wy *Jakhalzen* gelijk een *Fret* het wild in het Engelsch net jagen.

Voorwaar veel beter is het dat Holland met zijn actien, niet deze twee domme ongelukkige dieren, maar de beschroomde doch voorzichtige *Kat*,

die

die voor niemand als zich zelven muiſt, naarbootſt.

Zulks waarachtig zijnde, dat wy, noch tot gemeene defenſie, noch tot gemene conqueſten, met Engeland eenige voordelige alliantien konnen maken, met recht moeten beſluiten, *dat alle alliantien met dat Rijk ondienſtig zijn voor Holland*, zelfs die men zoude mogen aangaan uit vreze van in oorlog tegen Engeland te vervallen. Want het klaar is, dat de Koning eenige voordelige conditien bedongen hebbende, wy die dadelik tot onze eige bezwaringe zullen moeten preſteeren, en dan noch verwachten, dat hy ons evenwel met een oorlog dreige, ten zy wy op een nieuw eenige voor ons bezwareliker dingen preſteeren.

En voorwaar, die zijn en zijner Onderdanen *Vryheid* en *Leven*, ook door geen moeyelike en gevaarlike oorlogen, beſchermen wil, is de Regeringe, Vryheid en levens zodanig onwaardig, dat hy in alle manieren, *inter homines damnatæ memoriæ*, voor het uitvaagſel des wereldsbehoorde gerekend; en zijner by de poſteriteit niet, dan met vervloekinge en verfoejinge, gedacht te werden.

CAP. XXXVIII.

Eenige zoo generale als particuliere conclusien, gefondeert op deze voorgaande consideratien.

UIt alle welke voorgemelde dingen my dunkt, dat men deze volgende conclusien wel zoude mogen maken.

Ten *eersten*, dat alle alliantien, die Holland nu met eenige omleggende Opper-machten van Europa zoude mogen aangaan, voor Holland gantsch ondienstig zijn, alzoo wy in onze nood, noit door de zelve zullen werden geholpen: maar zeer lichtelik daar door tot oorlog werden getrokken.

Ten *tweeden*, als Holland in oorlog tegen Engeland gevallen is, zijn alle alliantien, om daar uit te geraken, met andere Potentaten goed; mits zy eerst hare beloften presteeren.

Ten *derden*, als *Spanjen* ons den oorlog aandoet, is een alliantie met Vrankrijk, om daar uit te geraken, goed; mits Vrankrijk eerst presteere. En zoo niet eerst presteeren willen, is 't beter op de droogte te zeilen, als daar op te drijven. Namentlik, het is altijds loffeliker en reputatieuser dat men toont de cou-

ragie te hebben, van alle zijn krachten tegen zijn vyand, hoedanig die zy, te gebruiken, om zijn goed te behouden, dan dat men 't zelfs uit vreze overgeeft: want al komt men 't door ſtrijd te verliezen, zoo verkoopt men 't alsdan aan den vyand zoo dier, dat hy daar na, of wel een ander, niet zeer lichtvaardiglik toetaſt; maar die uit vreze wat overgeeft, haald alle begeereliken op zijnen halſe, en werd van alle menſchen veracht.

Ten *vierden*, alle andere ongemakken en oorlogen zijn wy capabel te boven te komen, zonder eenige *alliantie*; doch konnen in zoo een geval, de minder Republiken en Potentaten, ook ten voordeele van Holland, door eenige voor het toekomende engagerende alliantie, in het oorlog werden getrokken; om dat wy ons oogwit verkregen hebbende, de gemaakte alliantie altijds zullen konnen uitleggen tot onzen meeſten voordeele.

Ten *vijfden*, het is, *cæteris paribus*, dienſtiger, 't zy voor Holland, 't zy voor andere Potentaten, een alliantie met een Republijk, als met een Heer aan te gaan.

Ten *zeſten*, het is en zal altijds voor Holland zeer gevaarlik zijn *een alliantie*

met Vrankrijk, *Spanjen* ofte *Engeland* aan te gaan, om datter apparentie is dat die, als meerder zijnde, alle twijffelachtige pointen tot haar voordeel zullen uitleggen. Doch, vermits wy *Vrankrijk* minst vrezen moeten, mogen wy met dat Rijk best alliantien aangaan tot *gemeene bescherminge* tegens den genen die d'een of d'ander zoude mogen komen te verongelijken, en te beoorlogen.

Zulcks besloten werd dat men boven alle, met Engeland geene alliantie behoorde te maken.

Maar om dat wy *Engeland* in den hoogsten graad moeten vrezen, *is gansch ondienstig met dat Rijk eenige de minste alliantie aan te gaan:* vermits alle alliantien zonder gemene nood, ten voordeele der Grooten geconcipieerd, en in alle twijffelachtige zaken ook zoo uitgelegt werden; behalven dat Engeland, dus veel meer occasie krijgen zal om ons met schijn van recht den oorlog te konnen aandoen; want indien by privé menschen waarachtig is, *qui a compagnon, a maistre; le compagnie comminciano in nome di Dio, ma finiscono in nome del Diavolo:* dat alle die Compagnie doen, een meester hebben; en dat alle Compagnien wel in Godes name te beginnen, maar in Duivels name te eindigen plegen: zoo is noch veel meer waarachtig dat *Engeland*, Hollands ruïne menende in zijn' handen te hebben, voor ons

ons de baldadigſte en tirannigſte Compagnon zoude wezen, die in de wereld voor ons te vinden is.

In ſomma zoo lange Holland op zijn zelven kan beſtaan, is 't ganſch ongeraden met zijn meerder eenige de minſte alliantie aan te gaan; en voornementlik is 't ondienſtigh, aan die ongeſtadige Monarchen ietwes voor af te preſteeren, op hope van het equivalent daar na te zullen verkrijgen. Volgens het ſpreekwoord: *Het eindelik beſluit over alle 't gunt van alliantien hier is geſegt.*

Chi vuol del ſuo meſtier cavar guadagno,
D'un ſuo maggior' non ſi faccia compagno.

Siet noit op een hooger Staat;
Kieſt geen groter medemaat.

Want alle die met groote Heeren kerſſen willen eeten, moeten lijden dat zy de grootſte kiezen en met de ſteenen ſchieten, in plaatſe van eenige dankbaarheid voor die genote weldaad te preſteeren.

Ten *zevenden* is dienvolgende gewis, dat alle het voordeel der pointen van de alliantien beſtaat; indien Holland expreſſelik bedingd dat de andere contrahenten eerſt preſteeren. En dat alle andere alliantien zeer ſchadelik voor ons zijn. Want door de fondamentele conſtitutie onzer *Generaliteit* zullen *de*

Gedeputeerden der andere Provintien , in alle voorvallende zaken , zich al te licht door vremde Ambaſſadeurs laten bewegen , om Holland te engageren , als zy daar door voor hare Provintien geen ſchade beoogen.

En heeft in haar (*wiens committenten zich des Generaliteits zaken gantſch niet aantrekken , zoo lange hare Provintien onbelaſt blyven*) boven alle plaatze het ſpreekwoord ; *Niemand hinkt van een ander mans zeer.* En ter contrarie, tot laſte van een ander valt zeer licht genereuſe reſolutien te nemen, woord houdende, mildadig,en compaſſieus omtrent onze naburen te zijn;terwijl alle d'andere openbarelik en gedurig met ons ſpelen *Prometter non è dar, ma per matti contentar.* Veel beloven en niet geven , doet de gekken in vreugde leven.

En ſchoon genomen de andere Provintien daar in eenigſins mochten zijn geintereſſeert , is het zelve intereſt zoo klein , dat men in der zelver Gedeputeerden gedurig de waarheid ziet van deze ſpreuk ; *Tantum de publicis ſentimus , quantum ad privatas res pertinet.* Een *gemeen quaad* werd gewoogen *naar de zwaarte van het particulier intereſt* des wegers , en hooger niet , hoe zwaar dat ook een ander daar van moge gedrukt werden,

werden, voornementlik ook uit dezen Hoofde, om dat zy zoo zelden eenige rekeningen van hare actien aan hare committenten moeten doen.

En indien iemand aan de waarheid mochte twijfelen van dese conclusie,

Namentlik, *dat alle Opper-machten*, en voornemelik de *Monarchen*, ook in Europen, met hare alliantien *spelen gelijk als de kinderen met kooten*, die zy op-zetten, en weder om verre werpen, naar hun gelieven, en dat degeen die eerst presteert, altijds schade en schande overkomt; die gelieve met aandacht te lezen de historien van *Francisco Guicciardini*, en *Philips van Comines*, en indien deze twee beroemde Politiken, d'een *een Italiaan*, de ander *een Nederlander* zijnde, en getuigende van zaken daar zy in gebruikt wierden, ofte daar zy grondige kennisse van hadden, deze twijfeling niet wech-nemen, zal het zelve veel min door eenige mijne redenkaveling konnen geschieden.

Ondertusschen zeg ik, tot een besluit, *van't gunt omtrent onze conservatie te zoeken door alliantien*, is bygebracht, dat de ouden ons het zelve klaarlik hebben afgemaalt door deze fabel:

De generale conclusie wert met een fabul verklaart.

Een rijke oude Boer, ziende dat een arme jonge nabuur, tegen voorgaande onderlinge

 belof-

beloften van malkanderen tegen uitheems geweld te helpen, zelfs de appelen roofde en den boomgaard plonderde, vertoonde hem die onbillik- ongerechtig- en trouwloos-heid, versoekende dat hy, volgende de Wet en het Euangelie, sich vernoegde met het zijn'.

Waar op de sterkste boer antwoorde, dat dese predicatie zeer wel pastede in de mond van een rijke wereloose; maar dat hy sich daar naar niet konde gedragen. Sulks de andere lieffelike kruiden en schoone bloemen geplukt hebbende, die aan den plonderaar toewierp, seggende, op dat gy mijn boomgaard ongeschend laat, vereer ik u dese vruchten die men ten dienste van vrienden pleeg te saajen en te planten. En de baldadige jongman in sich zelven denkende, dwaas is hy die, alles konnende nemen, met het minste te vreden zoude wesen, plonderde des te meer al 't gunt hem voorquam. Sulks de eigenaar onverduldig werdende, (læsa fit furor patientia; furor arma ministrat) *inder haast eenige steenen raapte, en die soo fellik op den plonderaar wierp, dat hy, gequetst zijnde, gedwong'n wierd uit den boom te springen en te ontvluchten; zulks de oude boer sich alleenig ziende, in dese woorden uitberstede: voor desen placht men te zeggen,* In verbis, herbis, & lapidibus magna vis est, *In woorden, kruiden, en gesteente steekt een groote kracht. Maar nu bevind ik swarelik de krachteloosheid der woor-*

woorden en kruiden, alliantien en giften, omtrent boosaardige menschen. Want dosis vera & recipe Medicorum, sibi non ægro consulentium, *Alle giften en recepten zijn goet voor den Medicijn-meester; maar het oprechte tegen-gift in alle ziekten* Catholicon, Panacea, & antidotum verum, *zijn goede wapenen en finantien.*

Zulks ik eindelik zeg, dat niemand zijn goed tegen de selve beschermen kan als door steenen; dit zijn goede wapenen, en de eenige reliquien, door de welke men miraculeuselik zijn eigen lijf en goed beschermen kan.

Dit zy genoeg gezegt van de *alliantien*, en is noch overig dat ik kortelik aanwijze, dat Holland niet alleen zich tegen alle vreemde Potentaten zoude konnen beschermen, gelijk ik meen dat hier alreede vertoont is; maar dat ik op den zelven voet ook toone, dat Holland zich zeer wel tegen alle de geunieerde Provintien zoude, met een vrye Regeeringe, konnen staande houden: en eindelik zal ik kortelik van *Hollands interest*, *ten respecte van alle zijne naburen*, spreken.

CAP. XXXIX.

Dat Holland voor dezen door Graven en Stadhouders geregeert zijnde geweest, gedurig vol oproer was, en gantsch geen In-, maar wel Uitheems geweld heeft konnen afkeeren. En dat het nu met een vrye Regeering, zich zelven veel beter behoorde, en kan, conserveeren en beschermen, tegen alle In- en Uitheems geweld.

Om wel te overleggen of Holland tegen alle Potentaten zoude konnen bestaan,

VErmits in de voorgaande *Capittelen*, handelende van Hollands *alliantien* met zijne nabuuren, niet dan *by gevalle* ofte *stuks-wijze* heeft konnen werden aangewezen, dat Holland zijn *eigen interest* wel waarnemende, hier in Europa *een Staat op zich zelven* zoude konnen maken, zonder van eenig ander te dependeeren, ofte van eenig uitheems geweld te konnen werden overweldigt: en dat ter contrarie zeer vele Politike Regeerders alhier van gevoelen zijn, dat *Holland*, van alle zijne Bond-genoten gescheiden, en van alle zijne naaste geburen verlaten zijnde, in oorlogs-tijden

tegen

tegen de machtigste vyanden zich niet zoude konnen beschermen : zoo vind ik my verplicht, om de gewichtigheid dezer zake , waar op ofte van meest al het gunt hier verhandelt is geweest , ofte noch zal werden , is gegrondvest ofte hangt ; het zelve eigentlik, ofte breeder aan te wijzen.

Voor *eerst* is klaar , dat voor Politike Regeerders geen schaad- en schandeliker zaak kan zijn , dan voor een *maxime* te houden , en in gevolge van dien alles zoo aan te leggen , *dat men in oorlogs-tijden , tegen wie het ook zy , niet zoude konnen bestaan :* want zoodanige Politike Regeerders alsdan het welvaren hunnes Vaderlands van die machtiger Staat dependent, en zich voor zoo veel van Regeerders onderdanen maken , het welk de allerellendigste stand is , die eenig Land ofte Regeerder, in gevalle van tegen-loopende oorlogen, zoude konnen overkomen.

moet men ten eersten *considereeren, dat een Regent, die regeert gelijk of zijn* Staat *niet kende bestaan , is een* wanschepsel, *een verfoejelik* monster *op aarden,*

En voorwaar , indien men te recht beschuldigen zoude *een ziek mensch* , die , meenende doodlik ziek te wezen , *geen Medicijnen* begeerde te gebruiken : zoo behoorde men zoodanig Regeerder, die door flauwhertige maximen verzuymd' alle zijn wijsheid , zorge en macht te besteden, om zijn Vaderland en zich zelven

en heeft zich nochtans t'allen tijden wel beschermt;

Gr. Mog. Heeren Staten van Holland en West-Vriesland in hare Remonstrantie des jaars 1587, aan den Grave van Leycester, dat deze Landen (zo als hare Ed. Gr. Mog. aldaar spreken) van Holland, met West-Vriesland en Zeeland, byna altijd zijn geweest victorieus over hare vyanden: de palen van de zelve Landen sekerlik tegen alle hare vyanden (hoe machtig die waren) hebben beschermt: waar door de zelve niet weinig zijn gerespecteert en ontzien geweest by hare nageburen. Immers mogen wy met de waarheid zeggen, dat den Staat der landen van Holland en Zeeland, binnen den tijd van acht hondert jaren, nooit met den sweerde en is geconquesteert, en t'ondergebracht geweest, noch by uitheemsche, noch by inlandsche oorlogen; 't welk wy niet en weten, of van eenige andere Rijken, 't en ware van de Republike van Venetien, tegenwoordelik zoude mogen werden gezeid. Dus verre gemelde *Staten.*

Zelfs tegen den Koning van Spanjen, die voor dezen voor Holland zeer formidabel was:

Ten *tweeden* is kennelik, dat nooit machtiger nabuuren dezer Provintien zijn geweest, als de Koningen van Spanjen, en dat de zelve Graven van Holland en Zeeland wezende ofte geweest zijnde, en zich noch het recht tot die heerschappye aanmatigende, een ongelooflik

lik groot voordeel hadden boven alle andere naburen, om deze zijne door oproer en verscheidentheid van Religie, allesins verdeelde landen en inwoonders, met de wapenen onder zijn jok te konnen brengen: en dat nochtans Holland en Zeeland alleen eenige zeer weinige belegeringen manhaftiglijk uitstaande, de formidable macht *des wijzen en zelfsregeerende Philips*, zoodanig hebben gebroken, dat de andere Provintien daar na het hoofd ook hebben derven opsteken, en tegen hem opstaan: zulks niet de andere geunieerde Provintien Holland en Zeeland; maar ter contrarie, Holland en Zeeland alleen, de andere Provintien hebben vry gemaakt. En is zeer wel te considereren, dat d'andere Provintien nooit ietwes hebben gecontribueert, om Holland uit eenige zijne eige ongemakken, tot den dage van heden, te redden; maar dat *Holland alleen* ter contrarie, genoegsaam *alle de lasten der andere Provintien* zulks heeft gedragen, dat de zelve zich nu niet alleen bevinden voorsien met wel gefortificeerde Steden, Magazijnen, Barakken, Ammonitie van oorlog, Vivres en Garnisoenhoudende Soldaten, of om beter te zeggen, uit Hollands beurse gedurige soldye trekkende inwoonders: maar dat

en die is niet alleen afgekeerd door Holland, maar andere geunieerde Provintien zijn door Holland middelerwijle gefortificeert, en vele steden geconquesteert geworden.

meer is, genoegſaam alleen door Hollands geld en macht, zijn op den bodem van *Braband*, *Vlaanderen*, *Kleef*, *Ooſt-Vrieſland*, *Drente*, en *Rheederland*, *&c.* geconqueſteert verſcheide zeer aanſienlike ſteden en forten, de welke, door het Hollands geld, onwinbaarlik gefortificeert en met noodige ſoldaten, vivres en amonitie van oorlog, &c. zijn verzien geworden: waar tegen, indien iemand zeggen mocht, dat Holland in de verdeelde laſten niet meer als 58 guld. 6 ſtuiv. 2 en een half pen. op hondert omgeſlage guldens heeft gedragen, en dat by gevolge de andere geunieerde Provintien ook eenigſins die gemelde oorlogs-laſten hebben helpen dragen: men ſoude konnen antwoorden, dat warelik de jaarlikſche petitien des *Raads van Staten*, voornamentlik omtrent de Leger-laſten, ten tijden des Princen van Oranjen Frederik Henrik, ſoo hoog plegen uitgeſchreven te werden, dat de te doen leger-onkoſten byna met het opbrengen van de helft konden werden voldaan; zulks gemelde Kapitain Generaal, Hollands conſenten hebbende door-gedrongen, om de conſenten der andere Provintien niet zeer pleeg bekommert te zijn: immers heeft men veel-tijds gezien, dat zy in het heetſte

des

des oorlogs tegen Spanjen, als mede nu onlangs tegen Engeland, en noch naderhand in de Ooſterſche en Noordſche ongelegentheden, verſcheide conſenten hebben geweigert te dragen; en noch meer is het gebeurt, dat zy quanſuis *pro forma* haar conſenten gedragen hebbende, om Holland tot het conſenteren in de laſten te brengen, daar na in gebreke zijn gebleven de geconſenteerde penningen te tellen, zonder dat de ſelvige tot het opbrengen der geconſenteerde omſlagen zijn gedwongen geworden; alſoo onſen Kapitain Generaal liever geſint was, door dat, en diergelike faveuren, de andere Provintien en hare Gedeputeerden ter Generaliteit, daar onder doenmaals verſcheiden, met reden, genaamt wierden geaſſumeerde Cabinet-Heeren, aan de hand te houden, om door haar de Provintie van Holland gedurig te konnen overſtemmen, en naar zijn pijpen te doen danſſen. En hier uit zijn ontſtaan die menigvuldige achterſtallige gedrage conſenten, tot het ſuiveren der welke de voorſchreve Provintien tot heden niet hebben konnen werden geinduceert; alhoewel, ſonder het verval tot een nieuw Kapitain Generaal daar toe, en inſonderheid mede tot verhoedinge van diergelike voor het toe-

komende, noch wel middelen uitgedacht, en in 't werk gestelt zullen konnen werden.

hoewel Holland middelertijd onder het juk *der* Kapitains Generaal *heeft moeten buigen, en zuchten;*

Ten *derden* is zeer aanmerkens-waardig, dat Holland, gedurende alle gemelde swaare voorvallen en efforten, door *Graven* en *Stadhouders* ofte *Kapitains Generaals*, is geregeert geworden, en dat de zelvige altijds haar *eigen interest*, ook tot naadel dezes Lands, hebben gezocht, zulks door en om gemelde Heeren die oneindlicke inlandsche twisten, en landverdervende oorlogen en conquesten zijn opgewekt en ontstaan, de welke dienvolgende niet dan met een gedeelde macht dezer Provintie zijn te boven gekomen geweest.

en meest alle de Provintien zich door Hollands geld hebben verrijkt.

Ten *vierden*, is mede zeer aanmerkens-waardig, dat meest alle *de Geunieerde Provintien* gedurig op Holland hebben geaast, niet alleen door haare *Gedeputeerden* in eenig *Collegie des Generaliteits* en andere *Officien* en *Beneficien*, van de Generaliteit dependerende, in Politie, Iustitie en Finantie; maar voornamentlik door vele van haar Edelluiden en andere ingesetenen, die sy, door de gunste van den Kapitain Generaal, in de meeste, en profitabelste militaire ampten hebben weeten in te dringen; en die sy ook daaromme, selfs naar den vrede, noch een

tijd

tijd lang tegens de borst van Holland, tot hooge tractementen en soldye, hebben doen aanhouden, na dat zy alvorens, gedurende den oorlog, dezelve ampten oneindelik hadden weten te vermenigvuldigen en profitabel te maken; ja dat schandelik is, met oneindelik vele pure Provintiale lasten, door de jaarliksche *petitien* des *Raads van Staten*, te brengen op de rekeninge des Generaliteits, om onder desen schijn Holland te konnen doen jaarliks betalen meer dan 58 in 't hondert van eenige millioenen guldens, daar Holland warelik niet eenen penning schuldig was. Zulks ik alle deze voorschreve consideratien eindigen zal, met te concluderen dat de Moedige en Groot-Mogende Hollandsche Leeuw voor desen machts genoeg heeft gehad, om alle zijn uitheemsche vyanden van zijn eigen, en aller zijne bond-genoten, de andere Geunieerde Provintien, rugge af te keeren. Maar (God betert) ik moet' er by voegen, dat dit Sterke, Victorieuse, en Vry-gevochte Beest, tot den jare 1650 toe, niet voorzichtigheits ofte luks genoeg heeft gehad, om zich te konnen wachten voor de strikken zijner eige Ministers en Dienaars: want het is kennelik uit de Chroniken, hoe de Graven, voornementlik

Zulks Holland zeer wel alle vyanden van buiten, maar niet zijner eige Ministeren juk van zijnen halse heeft gekeerd.

uit den Huise van Bourgondien en Oostenrijk, den Hollandschen Leeuw hebben geboeid en gemuilband: en uit het voorgaande is klaar, hoe onse voorgaande Stadhouders, en *Kapitains Generaals*, onzen moedigen Leeuw ongefortificeert latende door de omleggende *geconquesteerde Steden*, en in *garnisoen-leggende soldaten*, als met zoo vele *Citadellen*, insgelyks hebben konnen *boeyen* en *muilbanden*. Ia dat meer is, het is eenen ieder kennelik, hoe eenige Ministers van deze ongelukkige Leeuw daarenboven hebben getracht alle zijn' innerlike krachten te breken, met de *Unie ter gemeene defentie* zoodanig te practiseeren, dat zy waarlik strektede voor een gedurig uitteerende *binnen-koortse*; en met dezen Leeuw so vele *gelden op interesten* te doen nemen, dat de zelve in zeer korte jaren niet anders als een zeer schadelike *Kanker* zouden hebben verteert alle zijn' levendige, en voor desen zoo wijdberoemde krachten. En aan de andere zijde is zeer considerabel het voordeel, dat ons de tijd sedert heeft gegeven. Namentlik:

Maar nu is Holland beter van zee en rivieren omringd;

Ten *eersten*, dat Holland nu genoegsaam in 't geheel van *Zeen* ofte zeer machtige *Rivieren* is omringt; namentlik ten *Oosten* met de Noord-zee, ten *Zuiden* met vele Eylanden en machtige Rivie-

Rivieren, als de *Maas*, de *Rijn* en *Yssel*; ook ten deele Holland ten *Westen* omringende; en ten *Noorden* met de machtige gaten van Texel en 't Vlie, als mede met de Zuider-zee en de Vecht, Holland ook ten deele ten *Westen* omvangende: *zulks Holland nu genoegzaam allesins ontoeganklik is, of soude wesen in tijde van oorloge, dan voor iemand die meester te water ware.* Immers is kennelik, dat Holland gantsch geen gemeenschap in landpalen heeft, dan met eenige weinige geconquesteerde steden in *Braband*, en met een seer klein gedeelte van *Gelderland*, als ook, en voornamelik, met de Provintie van *Uitrecht.*

Ten *tweeden* is klaar, dat Holland nu meer dan ooit is voorsien met vele groote wel-bevolkte steden en dorpen, wiens ingesetenen genoegsaam drijvende alle de koopmanschap des geheelen werelts, zich ongelooflik hebben verrijkt, terwijle aan de andere zijde *Braband* en *Vlaanderen* is armer en machteloofer geworden. En is klaar dat gemelde Negotie ter zee haar nootsaaklik aanbrengt een grooter scheeps-macht, als ooit. *en voorsien met* groote volkrijke steden:

Ten *derden* is kennelik, *dat Holland zich nu bevind in een absolute vrye Regeering,* en dat dien-volgende de zelve Provintie met onverdeelde krachten haar *eigen interest* *als mede met* een vrye Regeering.

terest kan zoeken, zonder zich voortaan, door eenig *eige Minister* te laten afschrikken en dwingen, of wel door eenige *qualik-gepractiseerde* Unie en *misleide bondgenooten*, voortaan te laten verstrikken, overstemmen en ringelen.

terwijle de Bourgondise, Oostenrijkse *en* Spaanse Heeren *in Spanjen blijven,*

Ten *vierden* is het considerabel, dat die voorheen op onzen rugge zittende formidabile *Bourgondische* en *Oostenrijksche* macht, sich nu onbeweeglik vast heeft nedergeset in *Spanjen*, om van zoo verre af de aan ons grensende Nederlanden te bestieren, door afgezonde Gouverneurs en bygevoegde Kapitains Generaal, die met trage bepaalde ordre en gebonden handen, aan de allesins jaloerse Koningen ofte Raden van Spanjen, zoodanige *diensten* niet zouden konnen doen, dat de zelve door Holland ook zeer behoorden te werden gevreest.

en hare macht allesins vermindert is;

Ten *vijfden* is kennelik, dat die voorheen oude alderformidabelste nabuur te lande, de *Koning van Spanjen*, niet alleen door den afval van Portugal &c. in zijn Rijken zeer is geswakt; maar dat de zelve door zijne menigvuldige verliezen van landen en steden, gelegen in Braband, Vlaanderen, Artois, &c. zo machteloos is gemaakt geworden, dat hy, om een vrede van ons te verkrijgen, in

den

den jare 1648, goed heeft gevonden te renuncieren aan alle zijne pretentien, die hy op eenige der Geunieerde Provintien, en in 't byzonder op Holland had, zulks wy nu in aller manieren van die kant gansch niet te vrezen hebben.

Zulks alle Hollands voorlede nadeelen, en tegenwoordige voordeelen wel overwogen zijnde, my dunkt ik nu generalik wel zoude mogen besluiten, dat *Holland zich nu veel beeter als oit tegen alle uitheemse vyanden kan beschermen.* Maar veellicht zoude iemandt hier tegen konnen objicieren, dat Holland nu meer als over de vijftigh jaren zijn *eige defensie* geabandonneert, en die goede maxime gansch omgekeert hebbende, alles zo heeft aangelegt, gelijk of wy niet *dan door de andere Geunieerde Provintien konden worden behouden.* En dat daar op is gevolgd, dat alle onze groote voordeelen van goede situatie, volk-rijkheid, en Godes onuitspreeklike zegen over de Hollandsche naarstig- en zuinigheid, nergens toe heeft gedient, als om de andere Provintien en geconquesteerde Steden onwinbaarlik te versterken; zulks zy onzer gansch niet meer van noden hebben dan om gedurig geld van ons te trekken; en dat wy aan d'ander zijde ons hebben ontbloot van alle *defensive*

Zulks Holland zich veel beter nu, als oit voor dezen, kan beschermen.

Tegen welke conclusie werd geobjicieerd *dat Holland nu te lande meer als oit ongefortificeerd en weerloos, en de omleggende Provintien en Steden ter contrarie zeer ſterk en gewapend zijn.*

en *offenſive middelen*; ja dat meer is, op de groote Vergaderinge gehouden in 's Graven-Hage in den jare 1651, heeft Holland aan de Generaliteit en de andere Provintien toegeſtaan het *recht van Patenten* te geven; zulks men warelik zeggen mach dat deze Provintie zich genoegzaam heeft ontbloot van alle gezag over alle de ſoldaten die uit onze eige beurſe betaald worden; nademaal wy over de zelve, buiten onze Provintie in garniſoen leggende, ons *natuurlik recht* van Patenten te geven niet hebben behouden; maar eenige Compagnien tot dienſt van onze Provintie van nooden hebbende, zouden wy die eigener autoriteit niet mogen lichten, maar zouden wy die van haar moeten gelijk als af bidden. Daarenboven heeft men ons belaſt met zo veelvuldige en zware *Impoſten*, dat onmogelik is de zelve langen tijd werden gedragen van een Land, beſtaande niet op zijn eige grond, maar op de Viſſerye, Manufacturen en Negotie, terwijle men ons ook heeft belaſt met oneindelike inkankerende penningen op intereſt genomen: zulks men hier uit zoude konnen beſluiten, dat Holland in der daad te lande voor geen zijner naaſte geburen ofte bondgenoten formidabel is,

en

en dat wy ter contrary alle onze naaſte wel-gewapende en gefortificeerde nabuuren vreezen moeten. En die hier aan twijffeld, gelieve maar te conſidereren, dat verſcheide Provintien, gedurende den *Engelſen oorlog*, rondelik hebben durven verklaren, *ganſch geen laſten te willen dragen tot eenigen oorlog ter zee, hoedanig die zoude mogen wezen*; als mede gelieve de zelve te conſidereren, dat de Provintie van Holland tot op heden ganſch geen middelen heeft weten uit te vinden, om de nalatige Provintien te conſtringeren tot het opbrengen van hare meenigvuldige achterſtallige gedrage conſenten. En dat dienvolgende Holland, ten opzichte van alle zijne omleggende naaſte geburen, te lande in alle manieren ſchijnt machteloſer te wezen, als het oit is geweeſt.

En voorwaar indien de Provintie van Holland voor dezen niet ware gedrukt geweeſt van een *Kapitain Generaal* en *Stadhouder*, om 't gunt geobjicieert is, te lijden; zo zoud ik my niet genoeg konnen verwonderen over Hollands zo lange gecontinueerde *ruineuſe Politie*: want het pleeg altijds in de wereld de maniere te zijn, *dat de zwakken, om in tijden van nood tegen hare vyanden geholpen te worden, den ſterken in tijden van vrede verrijkten*

VVaar door dit is ontſtaan tegen alle regulen van goede Politie.

rijkten door contributien: en dat de ſterken vele penningen en tribuit, 't zy in vredens, 't zy in oorlogs tijden getrokken hebbende, nochtans de zwakke Geallieerden niet helpen in hare nood, dan zo lang het met haar *eigen*, namentlik des *ſterken intereſt*, over een quam: warelik *il proprie interesse è una gran beſtia che commanda a tutti*, wel dubbeld dwaas zoud iemand wezen, die water aan zijn buurmans huis brocht, terwijle zijn eigen in brand ſtond: en echter heeft men Hollandt meer als vijftigh jaren naar een weerloos gemaakt, om de naburen te ſterken, en die voor ons formidabel te maken. Zulks indien wy tegen haar in oorlog quamen, wy zouden moeten vrezen, dat onze kleine ongeveſte en allesins onvoorziene Frontier-Steden, en miſſchien ook de anderen, die hoewel zy door innerlike krachten machtiger zijn, zouden werden overrompelt, en in de handen onzer naburen vallen. Voorwaar wy zijn ſterke *Worſtelaars* geweeſt, die ons zelven niet alleen met vuiſten, maar ook met onze eige degen konnende defenderen, ons hebben laten wijsmaken, dat ons lighaam veel beter zoude werden beſchermd, indien wy onze wapenen overgaven aan *buurluiden*, die zich beroemden

roemden veel beter te konnen worſtelen en ſchermen als wy; daar zy nochtans kennelik zwakker van lighaam waren als wy: in der voegen dat wy door gebrek van oeffening en van den degen, warelik allesins weerloos en zwak zijn geworden. Zulks indien men nu onzen zwakken Voorvechters onder den degen komt, zo zijn niet alleen zy, maar ook wy lijveloos, en daarenboven zijn onze naburige zwakke Voorvechters niet min boosaardig als alle andere menſchen: en dienvolgende behoord men te verwachten, dat zy alle hare van ons geleende krachten en wapenen, ook zullen gebruiken tot onzen verderve, zoo wanneer zy het zelve met voordeel zullen konnen doen: zulks het hier uit blijken zoude, dat Holland nu weerlozer is als oit.

De Objectie werd beantwoord met te zeggen dat die oorzaak aller quade Politie nu ophoud.

Maar die de zake, ofte deze generale poſitien ten weder zijden, wel inziet, zal moeten bekennen, dat gelijk deze Hollandſe zwakheit is veroorzaakt geweeſt door haar eigen Stadhouder en Kapitain Generaal; nu ook ter contrarie Holland door zijn vrye Regeringe zodanige bequaamheid bekomen heeft, om alle zijne noch overvloedige innerlike krachten te gebruiken privativelik tot zijn eigen conſervatie; dat het

veel

veel lichteliker als oit voor dezen alle *in-* en *uitheems gewelt*, hoedanig het zy, zal konnen af keeren. En op dat deze conclusie des te klaarder blijke, zal ik nu trachten van Holland in het volgende Capittel particulierlik, en ten respecte van alle zijne naburen in het byzonder, te bewijzen, *niet by comparatie, maar absolutelik*, dat het zich tegen alle *in-* en *uitheems geweld* zeer wel zoude konnen beschermen.

CAP. XL.

Dat Holland gedurende zijn' vrye Regeringe, door geen inheems gewelt zal konnen werden geruineert.

VVyders werd gevraagt of Holland kan vergaan door Factien *in deze Provintie ontstaande?*

AAngaande *inheems gewelt*, om Hollands Republykse Regeeringe te overweldigen, en het welvaren der Ingezetenen te ruineren, is kennelik, dat het zelve niet doenlik is, als door factie, scheuring, oproer en binnenlandsen oorlog der Hollandse Steden onder malkanderen: en dat de zelve door een gemeen wel- en qualik-varen zo wonderlik aan een zijn geschakeld, dat die binnenlandse oproeren en oorlogen niet

niet imaginabel zijn te konnen werden veroorzaakt, dan door Ingezetenen zo uitſtekende in macht, dat zy geweld zouden konnen gebruiken, om de wettige Regeerders des Lands te dwingen tot zodanige *ruineuſe reſolutien* en *executien.* En vermits nu, buiten den *Heere Prince van Oranjen*, ganſch geene *eminente Ingezetenen* zijn, zouden dienvolgende de gedachten moeten loopen, of de zelve buiten alle bedieninge des Generaliteits en dezer Provintie blijvende, zodanige landverdervende ſcheuringen in Holland zoude konnen uitwerken: en voorwaar gelijk ik zeer wel zien kan, dat de zelve in eenige zodanige, ja de alderminſte bedieninge komende, die oproeren en ſchadelike diviſien ofte factien zoude konnen veroorzaken; zo kan ik ter contrarie ganſch niet zien, hoe de zelve buiten alle des Generaliteits ofte dezer Provintie bedieninge blijvende, zo grote influentie in de Regeringe dezer Provintie zoude konnen krijgen, dat hy in de zelve binnenlandſe oorlogen zoude konnen veroorzaken, om ten einde der zelven, deze Landen onder d'eene ofte de andere, 't zy oude, 't zy nieuwe *titul*, te overheeren: want buiten alle Regeringe zijnde, zoude door *oproerige Predikanten*, het

Indien een der zelve den Prince van Oranjen *tot* Hoofd *aanneemt?*

Werd geantwoord ja, maar anderſins ook niet.

het *Graauw*, zo hier en daar, door zijn beleit wel konnen werden opgemaakt tegen hare wettige Regeerders; maar het zelve zoude in zoo veele plaatſen niet *te gelijk* en *op eenen tijd* gelukken, dat het een veranderinge in de Provinciale Regeringe zoude brengen, en die vrye Regeringe in zijn geheel blijvende, zo zoude die door oproer ingedronge niewe Regeerders wederom afgezet, en die oproerigen telkens kennelik werden geſtraft: het welk ten grooten nadeele der *goede reputatie des Heeren Prince van Oranjen zoude ſtrekken.*

Veel min zal 't iemand anders konnen doen.

En indien de *Heer Prince van Oranjen* niet zoude konnen hier zodanige conſiderable ſcheuring ofte oproer veroorzaken: zo meen ik dat het zelve noch veel min door eenig *Collegie des Generaliteits* zoude konnen geſchieden: want lieve, zeg my, in welke Steden in Holland zouden de *Ho. Mog. Heeren Staten Generaal* of de *Raad van Staten*, ontbloot zijnde van een Hoofd, nu de vrye Regering konnen veranderen door geweld of oproer? voorwaar *in niet een eenige Stad.* En dienvolgende moet men het zelve van de andere mindere Collegien des Generaliteits noch veel min vrezen.

Zulks

Zulks eindelik noch zoude te considereren staan, of niet Holland en deze vrye Regeering, apparentlik zal geruineert werden door onderlinge twisten en oorlogen der Steden onder malkanderen? waar op ik considerere:

Of vrye onderling-twistende Steeden malkanderen zouden ruineeren?

Ten *eersten*, dat warelik *alle Republiken*, geen uitgezondert, die *ad vitam* hebben gehad *Hoofden* voorzien met eenige considerable macht, gedurige binnen-landsche twisten ofte oorlogen onderworpen zijn geweest: en dat zy meest alle zijn vervallen tot een *Monarchale regeringe*: dus is het gegaan met alle de *Italiaanse Republiken*, behalven dat verscheide door die binnen-landsche twisten en oproeren het geluk hebben gehad, tot een betere Republikse regeringe, bestaande zonder zoodanig *machtig gedurig twist-verwekkend Hoofd*, te vervallen. Dus is het gegaan met *alle Republiken in Duitsland*, en met *alle de Republiken in deze Nederlanden*, onder hare *Hertogen*, *Graven*, *Stadhouders*, *Bisschoppen* of *Kapitains Generaal*: en dat is niet vreemt; want, *divide & impera*, de *politike maxime der Hoofden*, dat zy alle haar vernuft en macht moeten gebruiken om divisie en scheuringe in haar Land te maken, en in dat troubel-water als dan zo wel te visschen, dat zy

VVerd geantwoord dat Republiken met een Hoofd voorzien, dat altijd

over beide partyen komen te heerſchen, is van ouds bekent geweeſt.

Maar Republiken zonder eenig Hoofd, *dat noit doen.*

Ten *tweeden* conſidereer ik, dat my niet voorkomt een eenig exempel van een Republijk zonder Hoofd, die oit tot langdurige, ſchadelike, binnen-landſche twiſten is vervallen; maar dat wy dageliks wel behoorden op te merken, dat de *vrye Rijksſteden* ofte *Republiken in Duitsland* tegen malkanderen niet oorlogen: en voornementlik behoorden wy zeer wel te conſidereren, dat de *Zwitſerſe Cantons* onderling tot gemeene defenſie (gelijk wy door *d Unie van Uitrecht*) verbonden zijnde, zeer zelden met malkanderen twiſten; en dat zy tegen malkanderen in de wapenen gekomen zijnde, t'elkens in het korte door het tuſſchen-ſpreken der andere *ongeïntereſſeerde Cantons* zijn bevredigd geworden: en dat hare Republiken nu byna *vier honderd jaren* hebben geſtaan: het welk aan geen oorzaken kan toegeſchreven worden, dan dat de twiſtende partyen hare eige ſchade, die zy door het oorlog leden, ten wederzijden voelende, door geen *Hoofden* ofte *Kapitains Generaal* wierden genoodzaakt die ruïneuſe oorlogen te continueren: alzo gemelde *Cantons* zich altijds zorgvuldiglik hebben gewacht eenig het minſte

Opper-

Opperhoofd ofte Kapitain Generaal te kiezen.

Ten *derden* considereer ik, dat de *Hollandse Steden* door onderlinge oorlogen oneindelik meer schaden ten wederzijden zouden komen te lijden, als de *Switserse Cantons* ofte eenig andere verre van een gelege Land-Steden: want alle de zelve, nauwlijks een uitgezondert, van de koopmanschap dependeeren; en zoude door de minste Zeestad, op de machtigste de meeste beniten werden gedaan. Gelijk ook kennelik is, dat de minste Stadt zich in korten tijd lichtelik zo wel zoude konnen fortificeren, dat zy door de machtigste niet zoude konnen werden ingenomen: en vermits de Steden zo na by een leggen, zo zouden in oorlog terstond alle omleggende Landeryen verdorven, en alle wegen van ofte na de oorlogende Steden zo onveil zijn, dat alle commercie daadelik zoude ophouden, waarom beide partyen zich daadelik door de andere ongeïnteresseerde Steden zouden laten bewegen, om de voordeliger vrede in plaatse van zodanige onvoordelige en ruineuse oorlog te kiezen.

Voornementlik niet als zy gebouwd zijn op zo vreedzame Interesten, als alle de Hollandse Steden.

Ten *lesten* considereer ik, dat alle de Hollandse Steden werden geregeert *door*

Die met hare kleine Vroedschappen niet zouden konnen moedwillige oorlogen voeren.

weynige altijds-blijvende Raden ofte *Vroedschappen*, en dat zo weynige persoonen niet zouden konnen zodanige violente schadelike oorlogen den buur-steden aandoen, en die moetwilliglik langen tijd voeden, zonder door hare eige Ingezetenen, die moetwillige schade niet konnende dragen, uit de Regeringe geschopt te werden. Immers meen ik zeker te wezen, *dat men niet een eenig exempel zoude konnen bybrengen*, daar weinige Aristocratike Regeerders van een Stad ofte Republik, die purelik op de koopmanschap bestond, oit *langen offensiven oorlog* hebben gevoert, dan met een te veroorzaken, dat zy door haar eyge, hierom oproerig-werdende Onderdanen, uit de regeringe zijn gezet geworden. En dienvolgende zal ik niet alleen

Zulks Holland zonder Hoofd zijnde, van binnen noit zal konnen werden verkracht.

besluiten, dat Holland gedurende zijne vrye Regering gantsch geen langdurige schadelike inlandse twisten, immers veel min als de *Switserse* en *Duitse Republiken*, zal onderworpen zijn; maar ik zal daar by voegen, dat men reden heeft zich te verwonderen, indien oit eenig verstandig mensch heeft geloofdt, dat vrye Republiken behoorden te kiezen een *Illuster machtig Hoofd ad vitam*, om door het zelve hare onderlinge oprijzende twisten des te bequamer ter neder te

leggen:

leggen : nademaal uit het voorgaande klaarlik blijkt, datter geen bequamer en gewisser middel zy, om in vrye Republiken gedurige twisten te veroorzaken, en die te doen vervallen tot een Monarchale regeringe, dan even het maken van zodanig eminent Hoofd.

CAP. XLI.

Dat Holland, gedurende zijne vrye Regeeringe, zeer wel alle uitheems geweld kan afkeeren.

ZUllende nu trachten te bewijzen, dat Holland *door een vrye Regering* zeer wel alle uytheems gewelt, hoedanig het zy, zoude konnen afweeren : zoo moet ik voor af zeggen, dat ik zal presupponeren, 't gunt uit de vrye Regeringe evidentelik staat te volgen : namentlik, dat *alle groote Hollandse Steden* zullen trachten zich zelven te fortificeeren, en met alle 't gunt ter defensie nodig is te voorzien; als mede dat de Staten van Holland met gemeene onkosten zullen sterken alle *Avenuën*, en *Frontier-Steden* dezer Provintie, die onmachtig zijn zich zelven in posture van defensie te stellen : want anderstins zoude men misschien konnen sustineren, dat *Holland*

Wat men presupponeeren moet, op dat Holland alle geweld van buiten gemakkelik afkeere.

land te lande niet zoude konnen afkeeren het geweld des *Konings van Hiſpanien*, en dat het door het geweld van eenige der *Geunieerde Provintien* genoegzaam *ſchielik* zoude konnen werden overrompeld : ja dat meer is, dat het door zijn eige geconqueſteerde Steden zeer lichtelik zoude konnen werden geoutrageerd en geplonderd. En, *om niet al te veel werks te vinden*, zal ik in gevolge van die preſuppoſitie Holland conſidereren, als mede alle de Naburen, zonder eenige de minſte *Unie, Verbond* ofte *Alliantien* met hare Naburen. Want gelijk andere Landen zouden konnen te zamen ſpannen, om Holland te beoorlogen, zoo zoude Holland ook konnen alliantien maken, om anderen met gemeen accoord te beſtrijden, het welk een oneindelike materie van ſpeculatie zoude geven : en dienvolgende zal ik preſupponeren, als Holland tegen een Nabuur twiſten ofte oorlogen zoude, dat alle de andere Naburen het zelve, zonder eenige beweginge, zouden aanzien.

Dat Holland tegen Vrankrijk, Hiſpanien, Engeland, *en de* min.

Om nu in 't particulier tot de zake te komen, zal ik zeggen, dat my onnodig dunkt hier te bewijzen dat Holland zeer wel zoude konnen ſubſiſteren en uitharden tegen alle geweld van *Vrankrijk,*

rijk, *Hispanien*, *Engeland*, en de andere *mindere verre-gelegene Landen* : alzoo ik meen het zelve genoegzaam gedaan te hebben in de voorgaande *Capittelen*, handelende van *Hollands Alliantien aan ofte niet aan te gaan met gemelde Potentaten*. Zulks nu alleenlik zoude overig zijn te onderzoeken, of Holland ook machtig zoude wezen, zich zelven te conserveren tegens het geweld der *Nabuurige Geunieerde Provintien* en de *geassocieerde* ofte *geconquesteerde Landen en Steden?* waar op ik voor af in het generaal zeggen moet, dat Holland zoo wel van *Zeen* en *Rivieren* omringt, zoo een *gebroken Land*, zoo *volkrijk*, zoo vol van *groote*, *naby een gelegene wel-gefortificeerde* (dit werdt gepresupponeert) *onwinbare Steden*, die ieder een heir zouden konnen uitleveren, te zijn; dat gantsch geen Potentaat ter wereld hier zoude met een heir inkomen, of wel met een groot heir ingekomen zijnde, is kennelik, dat dezelve door de gedurige onverwachte overvallingen der na by gelegene Steden, en het slaan zijner Convoyen ofte voeragie-haalders, in het korte zoude genoodtzaakt wezen met zijn heir te vertrekken. En ten anderen moet ik zeggen, dat alle gemelde *Provintien* oneindelik meer nuttigheidts uit Holland,

dere verre-gelege Potentaten zeer *wel kan bestaan*, *is bewezen*, *sprekende van de* alliantien.

En kan ook zeer wel bestaan tegen de nagelege Provintien *en* Steden.

als Holland uit haar, trekken, die alle met den oorlog dadelik zouden ophouden. Namentlik, uit krachte van de *Unie*, *gelijk die gepractiseert is geworden*, trekken de Regeerders oneindelike voordeelen uit Holland, en door de Hollandsche koopmanschap en wonderlike volkrijkheit; als mede na gelegentheit, consumeeren gemelde *Provintien* hier alle hare manufacturen en overvloedige gewassen tot hoogen prijse, en trekken tot zeer lagen prijse uit Holland alle 't gunt haar ontbreekt; daar ter contrarie Holland met een oorlog tegen dese of die *Provintie* gantsch niet gevoeligs in zijn' koopmanschap ofte vertier zoude komen te lijden. Zulks kennelik *allen Provintien*, immers zoo veel ofte meer als ons, nootzakelik is een goede vaste vreede, tot beiders welvaren, te onderhouden. En nochtans zoude konnen gebeuren dat eenige *Provintie* zich zoo verre liete verrukken, dat zy Holland den oorlog zoude aandoen. En dien-volgende moet ik mijn gedachten over de Provintien in het particulier laten gaan.

om dat die veel meer profijt in vrede, en schade in oorlog zouden voelen, als Holland:

Namelik *Groeningen* en *Friesland* aangaande, *met de geconquesteerde plaatsen des Generaliteits*, die zy onder haar particulier gewelt hebben weten te bekomen,

daarenboven is Groeningen *en* Vriesland

is

is kennelik, dat zy onser gantsch niet van nooden hebben, en dat zy zich tegen alle uitheems gewelt zeer wel zouden konnen beschermen. Zulks vermits zy een *Illuster Hoofd* hebben, dat haar in tijden en wijlen wel zoude konnen doen *schadelike resolutien* nemen, men die wederzijds schadelike oorlogen wel allermeest van die kant zoude moeten vreesen, indien 't niet God den Heer geliest had ons te scheiden door de Zuider-zee, en de Provintien van *Uitrecht*, *Gelderland*, en *Over-Yssel.* Zulks wy warelik van die zijde geen quaet hebben te verwachten; te meer, dewijl wy door onse groote scheeps macht dadelick alle Groeningsche en Vriesche commercie ter zee zouden beletten.

nu, door Interest van Regering *en* situatie, *gantsch van Holland afgescheiden;*

Over-Yssel aangaande, is kennelik, dat het door *Gelderland* van Holland afgescheiden is, en met ons geen gemeenschap heeft dan door de *Zuider-zee*, daarenboven is hare macht zoo klein, en haar land van achteren zoo open, dat de Over-Ysselaars ons niet zouden konnen beorlogen, dan ter zee, met zich zelven in een kennelik perijkel te stellen, van dadelik te werden geruïneert in alle hare commercie: zulks wy, gedurende *hare vrye regeringe*, dat nooit moeten verwachten; en door een *twist-verwek-*

en Over-Yssel *zonder* Hoofd *zijnde, zal noch willen noch konnen Holland beorlogen.*

kend Hoofd daar toe geperst werdende, zoude het een groot wonder zijn indien die twist lang duurde. Immers is klaar, dat zy Holland zeer weynig zouden konnen beschadigen, als Holland tegens haar zijn krachten gebruiken zoude willen.

Gelderland *zoude konnen*;

Gelderland aangaande, is kennelik dat het met Holland veel meer gemeenschaps heeft als eenige der voor-gemelde Provintien: want het paalt vast aan Holland omtrent Asperen en Gorcum, en werd de Bommelerwaard niet dan met de Maase van 't land van Heusden en Altena afgescheiden: wijders paalt het aan de Zuider-zee, en heeft genoegsaam in zijn geweld de machtige Rivieren Yssel, Rijn, Waal, en Mase: zulks de Gelderschen schijnen de Hollandsche koopmanschap door de Zuyder-zee te konnen bekomen; en door de gemelde Rivieren alle commercie naar boven te konnen beletten: daarenboven zijn de Gelderschen van ouds voor seer goede krijgsluiden, voornementlik te paarde, vermaart geweest; en dienvolgende schijnen sy een groote bequaamheit te hebben, om uit het rijke Holland groote beuiten, door schielike invallen, te halen.

Maar aan d'andere zijde is ook klaar, dat

dat Holland alle Zee-gaten der gemelde Rivieren in zijn geweld hebbende, Gelderland meer zoude incommodeeren konnen, in alle zijn commercie, daar Holland zijne fijne waaren met karren boven Gelderlands palen naar de Maſe en den Rijn zoude konnen brengen, om aldaar inſgelijks de fijne bovenlandſche waren te ontfangen. En vermits Harderwijk en der Elburg zonder havens zijn, zoude hare roovery zeer licht, door de Hollandtſche groote ſcheeps-macht, belet konnen werden. Aangaande hare invallen te lande, is kennelik, dat ſy niet wel doenelik zouden weſen, om dat Holland zoo zeer bevolkt, en met wateringen doorkorven is. Waar tegen niet ſtrijd, dat de Gelderſchen in den jare 1528 derfden 's Graven-hage plonderen, en dien beuit vervoeren konden; want toen beoorlogde de Graaf van Holland Uitrecht en Gelderland, als willende die conqueſteeren (gelyk hy die Landen noch eindelik bequam,) ſulks de Gelderſchen moeten werden geconſidereert, als doen niet dan van den Stichtſchen bodem een inval in Holland gedaan te hebben, ten tijde als Holland weinig bevolkt zijnde, door de onlangs Hoekſche en Kabbeljauwſche factien eenigſins machteloos, immers alle-

maar niet dan met ſchade:

allesins wereloos, geworden was: door dien Keiser Karel alle den Hollandschen Adel en Krijgs-macht in zijne Italiaansche en andere buitenlandsche oorlogen gebruikte.

En is ter contrarie waarachtig, dat geheel Gelderland buiten Zutphen, en het Rijk van Nimmegen, voor Holland gantsch open legt; sulks men door Loevestein de geheele Bommelerwaard zoude konnen plonderen; ja dat meer is, zijn dijken doorsteken; en even dus zoude het wesen met de Tielerwaard en Betuwe: en het quartier van de Veluwe zoude altijds een inval en plonderaadje van onze scheeps macht moeten verwachten: zulks dit oorlog Gelderland nadeeliger als Holland zijnde, in't korte met een wederzijds heilsame vrede zoude worden geeindigt. Zo lange zy in vryheid zijn, en vermits de respective Geldersche steden, insonderheit *Nimmegen*, de voornaamste stad der Provintie, de soetigheit van eige regeeringe nu gevoelen, en de swaarte van het voorgaande juk des Heeren Stadthouders ofte Kapitains Generaal heeft geproeft, is niet gelovelik dat men aldaar lichtvaardiglik *een dwingend Hoofd* zal kiezen.

zulks dat niet gebeuren zal, gedurende een vrye Regeering.

Het *Sticht Uitrecht* aangaande, is kennelik, dat het een gansch open en in Hol-

Holland ingewikkelt land is, bestaande purelik op den landbouw, en dat het aan de Lek en Zuider-zee palende, schijnt eenigsins Hollands commercie te konnen bekommeren, en de platte landen voor een groot deel te konnen verderven. Maar die daar tegen considereert de groote Hollandsche scheepsmacht, zoude lichtelik begrijpen, dat de Lek en de Zuyder-zee voor 't Sticht zoude konnen ten onbruik gemaakt werden: en dat Holland allesins door wateren gebroken zijnde, niet alleen veel meer hare ope landeryen zoude konnen plonderen; maar ook, om dat zy zoo diep in Holland inspringen, de selve absolutelik konnen eigenen, en dien-volgende ontblooten van hare beste landeryen. Daarenboven is zeer considerabel, dat alle de Stichtsche steden gansch wereloos zijn, zonder eenige apparentie van oit te zullen worden gefortificeert: want Amersfoort, Rheenen, Wijk en Montfoort, zijn alleen niet machtig die onkosten te dragen, en de stadt Uitrecht zal zijn finantien niet willen besteden, om Steden te fortificeeren die daar na van Uitrecht min dependeeren; ja misschien, die wereloose stad Uitrecht des te meer in alles verongelijken zouden. Want zeer wel dient

De Provintie van Uitrecht is gantsch weereloos,

en zal het altijds blyven;

men

men te weten, dat die langwerpige vierkante landstadt Uitrecht, van alle groote rivieren en zee ontbloot zijnde, altijts zeer kostelik om te fortificeeren en te bewaren zal wesen: en even of dit niet genoeg was, om die machtige Stad in den toom te houden; zoo hebben hare *Bisschoppen* van ouds toegelaten, even buiten de poorten huizen te bouwen; en daar uit zijn ontstaan op alle hare considerable advenuen, die vier *zeer groote voorsteden*, door welke alle hare fortificatie te schande wert gemaakt. En hoewel een ieder zeer lichtelik kan zien, *dat dit de ordinaire konst is der Hoofden eener Republike*, om een sterke stadt te swakken; zoo is nochtans daar na, als men 't geluk heeft van een volkome vrye regeering, geen raad om het zelve te beteren. En dienvolgende zal ik besluyten, dat het Sticht gantsch wereloos zijnde, tegen Holland noit in oorlog behoorde te komen. En vermits Hollands interest ook is altijts vrede te soeken; dat alle rijsende vonken van oorlog haast zouden werden gesmoort, gedurende een *vrye Regeeringe*; en vermits de machtige *Stad Utrecht*, gedurende de laatste oorloge tegen den Koning van Spanjen, meer als eenige Stad in Nederland, heeft gevoelt de menigvul-

[illegible] het noit Holland beoorlogen zal.

vuldige usurpatien der Kapitains Generaal ofte Stadhouders op hare wettige regeeringe: zoo is gantsch geen apparentie, dat zy lichtelik zal resolveeren hare vrye regeeringe, door het kiesen van zoodanig *Hoofd*, te ontzenuwen.

Indien die twee Vasalle steden van een Premier Noble *in* Zeeland *dependent blyven, zo is Holland niet alleen door* situatie, *maar ook door* interest van Regeering, *byna gantsch van Zeeland afgescheiden.*

Zeeland aangaande, is kennelik, dat het bestaat in zeer vruchtbare, volkrijke, door machtige zee-stroomen van alle hare gebuuren afgescheyde Eilanden, en dat het daarenboven verscheyde steden en sterkten, leggende op den bodem des Generaliteits in *Vlaanderen* en *Braband*, in zijn gewelt heeft weten te bekomen: zulks het zich zelven schijnt tegen alle zijne gebuuren, met zijne eige krachten, zeer wel te zullen konnen beschermen: en dat daarenboven de twee goede zee-havens in *Walcheren*, *Vlissingen*, en *Veere*, zeer wel leggen om de Hollandsche negotie naar de West, met hare zee-rooveryen, te incommoderen. Maar hier tegen is oock waarachtig, dat *Middelburg* en *Vlissingen* veel koopmanschap ter zee drijven, en dat die van *Zierickzee* en *Veere* zich veele met de visscherye ter zee geneeren: alle het welk door de groote Hollandsche macht ter zee terstont zoude werden geruïneert, het welk by haar van veel meer gewicht zoude wesen, als by ons hare kapery: daarenboven

boven heeft Holland, door *Bommené* een vaste voet op *Schouwen*, waer door dat geheel Eiland zoude konnen in zijn kostelike landbouw verdorven werden. *Goes* zoude immers geen voordeel uit dien oorlog konnen trekken, en zoude de Hollandsche scheeps-macht niet konnen afkeeren, als die genegen was haar land te plonderen, ofte haren oogst te branden: en, ter contrarie, schijnen de Zeeuwsche eilanden geen genoegsame scheeps-macht te hebben om in Holland te derven landen, en het zelve te plonderen. Zulks ik meen, dat, gedurende hare vrye regeringe, een ieder haast roepen zoude, *Nulla salus Bello*, Vrede is best ten wederzijden. Maar lichtelik zal iemand zeggen, dat de Heer Prins van Oranjen door de steden Vlissingen en Veere, en misschien ook in het toekomende, door *premier Noble* te zijn, of, om beter te zeggen, door een nieuw gefingeerde Qualiteit, alleen in plaatse van alle den Adel, eerst te stemmen op alle Vergaderingen van Staten, en in alle Collegien der Provintiale Regeeringe, bezit de eerste en de twee laatste stemmen: zulks hy drie onder zeven advisen uitmakende, moet werden geconsidereert, genoegsaam die geheele Provintie te zullen bestieren; en dat dien-

vol-

volgende, niet zoo zeer in conſideratie komt, het wel- en qualik-varen der gemelde Provintie, 't zy in vrede, 't zy in oorloge, als wel het intereſt van zoodanig machtig Heer zoo groote influentie in de Zeeuwſche Regeeringe hebbende, dat hy machtig zoude weſen zeer ſchadelike reſolutien en ſaken uit te voeren. waar op ik niets kan antwoorden, dan dat des niet te min uit het voorgaande blijkt, dat Holland het Zeeuwſche geweld zeer wel zoude konnen afkeeren.

Hoewel ten argſten gaande, Holland het Zeeuwſche geweld zeer wel zoude konnen afkeeren:

Wegens de geconqueſteerde Landen in Vlaanderen, en omtrent den Rijn en Maſe, is kennelik, dat zy van Holland zoo zeer geſcheiden, en onderling ook zoo zeer verdeelt zijn, dat zy Holland gantſch niet zouden konnen beſchadigen. En wat belangt onſe frontieren tegen Braband, is kennelik, dat zy zoo wel zijn geſortificeert, dat zy door de Steden des Generaliteits niet zouden konnen werden ingenomen, en daarenboven zijn wy door de Maſe, Biesbos, en de zee-gaten zoo wel van Braband geſcheiden, dat wy van die kant nooit ietwes moeten vreeſen, ſchoon genomen die Steden rebelleerden, ja afvielen tot den Koning van Spanjen.

en de geconqueſteerde Steden zouden Holland noch min konnen beoorlogen:

Zulks Holland alleen, tegen alle zijn

P nabu-

zulks Holland tegen alle bestaan kan. naburen, in het particulier geconsidereert wesende, gewisselik en zeer wel zoude konnen bestaan.

CAP. XLII.

Dat Holland gantsch ongefortificeerde Steden blijvende behouden, en alleenlik met Uitrecht *vereenigt zijnde, zich zeer wel tegen alle Potentaten dezes werelds zoude konnen beschermen.*

Tegen het allerquaadste geval dat ooit zoude konnen gebeuren, zoude Holland, met Uitrecht gevoegd zijnde, zeer lichtelik konnen voorzien.

MAar ik zal nu een geval nemen, het ergste dat zoude konnen gebeuren, namentlik, dat de Regeerders der groote Hollandsche steden zullen hebben versuimt, ieder hare eigen Stad in posture van defentie te stellen, en dat de Staten d'andere mindere Hollandsche Steden ofte Advenuen niet zullen hebben gefortificeert. Als mede zal ik presupponeeren, dat de Regeerders der Provintien Gelderland, Zeeland, Vriesland, Over-Yssel en Groeningen, zoo onvoorzichtig en boosaardig zullen wezen, dat zy zullen kiezen een, en de zelve Stadhouder en Kapitain Generaal hunner Republiken, en dat de Gedeputeerden ter Generaliteit zullen aanspannen

nen met dat eminent Hooft, om het zelve te maken Heer der gemelde Republiken, en dat desselfs blinde ambitie alzoo groot zal wezen, als die van *Lodowyk Sforza*: zulks hy met eenige conquesteerende Sweedsche krijgs-macht, ofte eenige andere zich voegende, zoude trachten Holland schielik in zijnen boezem te brengen een machtig vyandig heir, om dus Holland te dwingen, en onder zich te verdeelen: en des niet te min zoude ik trachten te bewijzen, dat Holland eenige voor-zorge doende, zeer wel tegen alle dat geweldt zoude konnen bestaan.

Maar ik zal, om kortheids wille, alleenelik zeggen, dat de twee Provintien, namentlick *Holland* en *Uitrecht*, in weinig tijds, en met weinige kosten, in zoodanigen sterkte en posture van defentie tegen alle geweld zouden konnen werden gebracht, dat het, menscheliker wyze gesproken, onmogelik zoude zijn, die door eenige macht van buiten te overweldigen; en zoude die *positie* konnen werden gesterkt met het gevoelen van den Heer *Prins Wllem de oude*, die ik voor dezen of gelezen, of verstaan hebbe, altijd van dat oordeel geweest te zijn, en ook daar op met de ervarenste *Ingenieurs* van die eeuwe eenige projecten gemaakt

Maar werd om kortheids wille verzwegen hoe.

te hebben: hoewel ik andersſins het zelve zeer particulierelik zoude konnen aanwijzen, als mede dat het zelve wel driemalen minder zoude koſten, als eene belegeringe van *'s Hertogenboſſche*, en dat het zeer weinig om te onderhouden ofte te bewaken zoude vereiſchen.

En Uitrecht *is onaſſcheidelik gekoppeld aan Hollands intereſt, en door* ſituatie *en door* Regeeringe.

Eindelik zal miſſchien iemand zeggen, dat hier werd gepreſupponeert, dat het Sticht, ofte ten minſten *de Stadt* U*itrecht*, zich altijd met Holland zoude voegen, en dat nochtans zoude konnen gebeuren, dat die Stad met onze vyanden zoude aanſpannen om Holland te ruïneeren. Waar op ik beken, *Si cælum rueret, multæ caperentur alaudæ*, dat alle die dingen wel mogelik zijn; maar dat het een groot mirakul zoude wezen, indien alle de zelve quamen te gebeuren; immers is niet waarſchijnlik, dat de ſtad Uitrecht, *een vrye Regeeringe* genietende, ooit Holland beoorlogen zal: want de intereſten dezer twee Provintien oneindelik door onderlinge gemeene ſchade en baat aan een zijn gekoppeld; en daarenboven heeft die machtige ſtad zich van ouds zoo qualik met *een-hoofdige regeeringe* bevonden, dat zy altijds goed *Hoeks* is geweeſt, en meer als eenige andere, na een vrye regeeringe heeft getracht, *niet konnende ofte niet willende*

lende haren nek buigen onder het juk der Bisschoppen, Heeren, ofte Stadhouders; gelijk kennelik is, dat de inwoonders daar door alleen de naam van *Meuitemakers* hebben verkregen: want die met *Geestelike* of *Wereldlike groote Heeren* gemeene kerssen eet, moet lijden dat zy de grootste kiezen, en hem met de steenen schieten; of indien hy zich daar tegen steld, werd hy als een *ketter* geexcommuniceert, en als een *meuitemaker* gestraft: en eindelik is het Sticht in zich zelven zoo weereloos, dat voor het zelve, na alle menschelike schijn, geen gewenster zaak, als zoodanige fortificatie, zoude konnen voor-vallen. En vermits in geen Staat dezes werelds zodanige zekerheid is, dat niet eenige onzekerheid zoude overblijven, zoo dunkt my, dat ik alrede met zoo vele redenen heb bewezen, dat Holland op zich zelven, tegen alle zijn' naburen, zoude konnen bestaan, dat men het zelve nauweliks van eenigen Staat ter wereld met meerder zekerheid zoude konnen bewijzen. En indien hier noch eenige twijffeling mochte overig wezen, zoo zal ik trachten de zelve in het volgende Capittel wech te nemen.

zulks eindelik besloten werd, dat Holland veel beter als andere Staten *of* Potentaten, *op zich zelven zal konnen bestaan met* een vrye Regeeringe.

CAP. XLIII.

Dat ieder groote Hollandſche Stad, wel gefortificeert wezende, zich zeer wel tegen alle geweld van buiten zoude konnen beſchermen.

Volgens de gemeene maxime der Politiken, zoude ieder groote Hollandſche Stad op zich zelven konnen beſtaan.

NAmentlik, ik zal trachten te bewijzen, dat ieder groote Hollandſche Stad, niet min als alle andere Republiken, uit een Stad beſtaande, tegen alle Potentaten dezer wereld, zoude konnen beſtaan.

Waar toe ten eerſten in conſideratie komt, dat by den Politiken is een regul, dat *alle groote Steden, die een belegering van een geheel ſaiſoen konnen afwachten en uitharden, onwinbaar moeten geacht werden*, om dat zy den beleggers, als alles wel zoude gelukken, de koſten der belegeringe geenſins zouden konnen vergelden, en dat men die zelfde macht en onkoſten met veel meer nuttigheid en gewiſſer vrucht kan doen tegen Steden, die zoo machtig noch zoo wel niet geſterkt zijn.

het welk met goede redenen bewezen word waar achtig te zijn.

Boven dien werd daar toe zeer *groote krijgsmacht* en *financien* vereiſcht, die zeer zelden by *Monarchen* werden gevonden, alzoo de Hofhouding en de Financiers

ciers alle inkomen 's Lands consumeeren: en zeer zelden vind men zoo *dwaze Repub iken* ('t en zy met *een dwingend Hoofd* voorzien) die zoo schadelike conquesten willen doen: want *een ongeloovelike groote krijgsmacht* van nooden is, om zoodanige groote Stad te besluiten; en terwijle men de zelve aan d'eene zijde met groote macht bevecht, kan zy aan de ander zijde zoo vreeslike uitvallen doen, dat geen wachten in de *aproches* ofte *redouten* daar tegen konnen houden: zulks geheele legers daar door konnen werden vernietigt. En endelik als alles zoude ten besten gaan, is waarachtig, dat met geweld over wallen te klimmen, veroorzaakt zeer grote disordre onder de overwinners: zulks zy in groote Steden met die groote krijgsmacht, die men ten dien einde in de *plaatsen d'armes*, ofte omtrent de bressen als troepen de reserve houd, zeer lichtelik konnen werden te rugge gedreven. Zulks het daar gemeenlik op *uithongeren* aan komt; en vermits de beleggers zwarelik groote Steden omgraven, en noch min die wijde *circumvallatien* tegen een groote volkrijke Stad beschermen, en haar leger voeden konnen, zoo langen tijd als tot uithongeren van nooden is; zoo ziet men meest alle die hardnekkige

beleggers smelten, en die moedige Heiren vernietigen: ja dat meer is, de naburen werden gemeenelik zeer jaloers, *Hodie tibi, cras mihi*, over zoo considerabelen gevreesden aanwas des Conquereurs: zulks by verloop van tijde, zeer lichtelik eenige hulp komt van daar men die minst had gewacht, volgens het spreekwoord: *Interea fiet aliquid, chi ha tempo ha vita*, Tijd gewonnen veel gewonnen. En voorwaar *Vitæ alterius Dominus quisquis contemtor suæ*, *C. Tac.* het leven aller menschen steund op deze Politike maxime, *dat niemand zich zelven zal willen verderven om een ander te ruïneren*: zulks het contrarie van dien in de groote Hollandse Steden niet behoorde te werden geloofd en gepractiseerd, om zich gedurig wereloos te maken en te houden. Welke Politike Regul, *dat alle groote Steden die een belegering van een geheel saizoen konnen uithouden, moeten werden geconsidereert op haar zelven in der eeuwigheid te konnen bestaan*, allesins door de ervarenheid werd bevestigd: nademaal noch heeden *oneindelik veele Republiken uit niet meer als eene Stad bestaande, eenige honderd jaren tegen alle hare vyanden hebben konnen subsisteeren*, hoewel onder de zelve zeer veele maar *tellement quelle-*

Als ook met de ervarentheid *en veele* exempelen,

quellement sus en zo gefortificeerd, en andere sterkere van zeer geringe grootheid zijn. Ia dat meer is, onder de zelve zijn verscheide noch *groote*, noch *gefortificeerde* Steeden, die nochtans door hare *eige Regering*, en andere omstandigheeden ofte menschelike toevallen, zeer lange bestaan hebben. Voorwaar *dus sterk werd men, als men zijn eige meester derfd wezen; en de Inwoonders beginnen te kennen de krachten eens volks, dat voor zijn vryheid vechten wil*, als mede *de zwak- en veranderlikheden der Monarchale oorlogen*, waar door *de Republiken* de groote *Monarchale Heirlcegers* te schande maken, of wel de groote revolutien, die de Monarchen door hare veldslagen onder malkanderen geduriglik veroorzaken, al stille zittende aanzien. Dus hebben noch onlangs, gedurende die groote verwoestingen van Landen en Steden der zeer machtige Cheur- en Rijks-Vorsten, genoegzaam alle de vrye Rijks-steden, als *Francfort*, *Straasburg*, *Ulm*, *Norenberg*, *Breslauw*, *Lubek*, *Hamburg*, *Breemen*, *Colen*, &c zich zeer wel geconserveerd tegen den *Keizer*, *Hispanien*, *Vrankrijk*, *Zweeden*, &c. behalven dat onnozele *Straalzond*, 't welk warelik onwinbaar zijnde, *terrore Panico*, uit vreeze der victorieuze Keizerlike wapenen,

der vrye *Duitse* Rijks-steden;

nen, quansuis protegeerend Zweeds guarnizoen in nam, maar warelik van den rook in het vier sprong. Dus hebben zich zeer wel eenige honderd jaren naar een geconserveerd tegen Oostenrijk, Hispanien, Vrankrijk, Savojen en Bourgondien, alle die geringe *Zwitserse Republiken* en *Steden*, namentlik *Zurig*, *Bern*, *Bazel*, *Schaffhuizen*, *Friburg*, *Lucern*, *Solothurn*, *S. Gal*, *&c.* ja ook dat anderssins zwakke *Geneven.*

en der Zwitserse Cantons:

Dus subsisteerd zeer wel door zijn goede fortificatien tegen den Paus, Genua; tegen den Hertog van Toscanen, en den Koning van Hispanien als Hartog van Milanen, dat kleine *Lucca*, 't welk niet boven de 24000 menschen in heeft.

als ook met de Italiaanse Republiken;

Dus subsisteerd zeer wel, tegen den Grooten Turk, Oostenrijk en Venetien, dat kleine *Ragousa*, niet boven de 2000 treden in het ommegaan groot zijnde.

en met dat kleine Ragousa.

En het en is niet vremt, dat men dusdanige ongelooflike vruchten eener vrye Regeringe ziet; want *meester te mogen zijn van zijn eigen zelf, en* in gevolge van dien *te mogen voeden, kleden, wapenen en beschermen zijn eigen ligbaam, dat men altijd ongeveinsdelik liefd, en na zijn uiterste vermogen, bezorgende beschermt,*

is waarlik een oneindelik voordeel boven de slavernye, al waar een Heer een ander mans leven, gezondheid, securiteit, bezorgt ofte verwaarloost na zijn eigen welgevallen.

En indien dit waarachtig is, gelijk het klaarlik blijkt, zo dunkt my dat men niet alleen alle onze *groote Hollandse Steden*, die aan *Zee havens*, ofte *groote Rivieren gelegen zijn*, voor gants onwinbaar behoorde te achten, indien zy zich eenmaal in *postuur van defentie* stellen, en hun Inwoonders doen geloven konnen, *dat haar eigen krachten genoegzaam zijn, om alle uitheems geweld af te keeren.* Maar my dunkt by gevolge ook zeer klaar te wezen, dat alle onze *groote Land-Steden*, als *Haarlem*, *Delft*, *Leyden*, *Alkmaar*, *&c.* zich tegen alle geweld van buiten zeer wel zouden konnen beschermen, met een *vrye Regeringe*, indien zy niet verzuimen zich zelven in een goed postuur van defensie te stellen.

En veel beter als alle de voorgemelde, zouden de Hollandse Steden konnen subsisteeren;

Namentlik, alle die Steden leggen in een climaat zo kout, dat het onmogelik is aldaar *een winter-leeger* te houden: ook leggen zy niet meer dan een mijl ofte anderhalf van zee, in lage vlakke Landen, die men des winters meest alle kan laten *onderloopen*, zulks de zelve Steden zeer lichtelik zouden konnen

om dat zy zeer groote natuurlike voordeelen hebben.

werden

werden gefortificeert ; en menschen die de fortificatien zouden konnen beschermen , zijn hier in overvloed , namentlik zeer veele Ingezetenen en omleggende boeren. Dit zijn de *Naturalia*, naturelike vordeelen, die met geen zorge ofte geld te bekomen zijn ; maar alle de rest hangt van de goede voorzorge der Regeerders , die mijns bedunkens ontrent de volgende zaken gedurende hare vrye Regeringe behoorden bezig te zijn, zonder eenigen tijd te verzuimen ; want *chi a tempo non aspetti tempo* , die tijd heeft en tijd laat glyen , zal zijn leven niet bedyen. Indien haar hier na een Stadthouder ofte Kapitain Generaal wierd opgedrongen , zoo zouden zy misschien, indien zy dat wilden bezorgen, daar over zijn ongunst te vrezen hebben.

Zulks de Regeerders moeten bezorgen de Voor-steden *te beletten.*

Voor *eerst* is kennelik , dat *Voor-Steden* in vredens tijden alle voordeelen des Stads genietende,en geen lasten dragende , moeten werden vergeleken by *uitwassen* die veel voedsel na zich trekken, den menschen zeer bezwarelik en nergens toe nut zijn , als mede ter contrarie dat de zelve in oorlogs-tijden nietwes tot defentie contribuerende , maar de Steeden daar door gemeenlik ingenomen werdende , moeten werden

ver-

vergeleken by *kankers* , die men niet dan met perikul zijns levens , groote moeiten en ſmerten,kan met den zwaarde affnyen, ofte met den viere verbranden, tot welke extremiteiten men gemeenelik niet wil komen dan als het te laat is: zulks men te recht zeggen mag, dat het een noit genoeg gepreſe maxime is, daar de Regeerders alle buitegebouwen, onder wat dekſel het ook zy, beletten.

Maar altijds ledige plaatſen binnen de Steden *te houden.*

En dienvolgende behoorde *de tweede zorge der Regeerders* te wezen, hare Stad tijdelik en naar aanwas van Inwoonders ofte neeringe te vergrooten, en gedurig vele leedige plaatſen ofte erven binnen hare wallen te hebben, tot alle publike gebruiken en onverwachte voorvallen, 't zy in vrede, 't zy in oorloge; als mede om in tijde van aanſtaande belegeringe te konnen bergen *de omleggende Boeren, met haar vee, voeder, gewaſſen en brand*. die, in gevalle van belegeringe, tot het graven (regen, wind, koude en hitte gewoon zijnde) zeer conſiderabele dienſten konnen doen; en alle het omleggende Land van alles ontblooten zouden voor den vyand, die anderſſins ter contrarie door dit alles geſterkt zijnde, ons langer op den halze zoude blijven leggen, en miſſchien uithongeren

ren konnen. En daarenboven zoude door die *maxime* de huis-huur altijds laag blijven tot een onuitspreeklik voordeel der gemelde Steden in vrede, als wanneer alle neeringen zeer onkostelik zouden konnen werden gedaan, en alle Ingezetenen zeer gezonde, gemakkelike en vermakelike huizen zouden konnen bewonen.

En de Steden wel te fortificeren.

De *derde zorge der Regeerders* behoorde te wezen, hare Steden met goede wallen en flankeringen te omringen, die met groote poorten, bequame Corps des Gardes in de zelve, als mede omtrent ydere poort met een bequame place d'armes te verzien, en in het midden des Stads omtrent het Stadhuis, waar van alle vigueur en kracht over het gantsche lichaam des Stads moet werden gespreit, een Generaal of groot Corps des Gardes en place d'armes, om aldaar eenige duizend mannen in ordre te houden, en te konnen doen marcheren, daar het dienstig zoude mogen wezen.

Als mede met noodwendige middelen *ter* defensie en offensie *te voorzien.*

De *vierde zorge der Regeerders* behoorde te wezen, om *wapenhuizen* te bouwen, en die met der tijd te voorzien, met alle zo defensive als offensive *wapenen.* Want misschien zijn in ydere groote Stad wel honderd en vijftig stukken

ken gefchuts met wapenen voor tienduizend mannen dienftig. Schoppen, houweelen, wagens, fparren en delen zijn in zo een gevalle ook nodig: als mede publike gebouwen tot *vivres*, koren en turf. Dit alles eenmaal gemaakt zijnde, zoude met zeer kleine onkoften konnen werden onderhouden: maar *vivres* zijn verderflike waren, *kooren* werd met groote onkoften bewaard, van *turf* zoude men zich genoegzaam altijd uit het omleggend Land in het korte tegen een aanftaande nood konnen voorfien: fulks in tijde van vrede fchijnt genoeg te wezen de *fchuuren* te hebben, die men den Ingezetenen tot zeer geringe huure latende, veeltijds uit eige inzichten met koren zoude zien vervuld, nademaal de Hollandfe koopmanfchap en geringe intereften gevoegd by de vrye *folder huren*, miffchien zouden veroorzaken, dat veele Rentiers by lage markten van granen, hare penningen, met hope van winft by volgende opflag, daar aan zouden befteden.

De *vijfde zorge der Regeerders* behoorde te wezen, hare rijke Ingezetenen wel in de wapenen te oeffenen; want die heeft men in tijde van nood altijds gereed: en zouden de rijke Inwoonders zonder foldie getrouwelik dienen, om

Mitsgaders de rijke Ingezetenen *gedurig in de wapenen te oeffenen.*

om een wettige Regeringe nevens hare dierbare vryheid, en alle andere particuliere goederen, stantvastelik tegen alle in- en uitheems geweld te beschermen: de arme Ingezetenen zoude men by oorlogs-tijden in geringe soldye nemen, en die dus de genegentheid als mede de kracht, om oproer te maken, benemen konnen, als men haar geen dan vertrouwde rijke borgers tot officieren gaf.

Eindelik eenige doch weinige pennin-gen in voorraad *te verga-deren.*

De *zeste* en *laatste zorge der Regeerders* behoorde te wezen, om eenige doch weinige penningen in voorraad te houden. En vermits gewisselik eenige indachtig zijnde des gemeenen gevoelens, *pecunia est nervus belli*, by 't geld is de kracht des oorlogs, zeer verwonderd zullen wezen, dat ik deze zorge stelle voor de laatste, en dat ik daarenboven recommandeere, niet dan weinige penningen in voorraad te houden: zo vind ik my verplicht te zeggen, namentlik de maxime, by 't geld is de kracht des oorlogs, is noit waarachtig, dan daar alreede alle defensive en offensive middelen zijn: want een ieder weet, dat het wapenlooze gout niet kan werden beschermt als met dat van zich af-bijtend yzer: en dat groote weereloze Finantien, alle vyanden van buiten, en oproer-

roermakers van binnen tot plonderinge aanlokken. Immers heeft die maxime zelden eenige plaats, dan om heirlegers te velde in belegeringen, ofte in voordelige posten hare vyanden te konnen uitharden, en daar na als die wijken te slaan. Maar in Steden heeft die maxime gansch geen plaats, ten zy men zich alrede voorzien heeft van 't gunt waarom men geld verzamelde. En vermits in Regeringen van zoo weinig menschen, *I denari sono mosche*; *Facile hærent manibus tractantium*, het geld zo dikwils gemeten en gestreken werd, en zo veel aan de maat en strijkstok hangd, als 't den Regeerders geliefd; zo moeten de goede Regenten boven al zorge dragen dat de penningen dadelik werden besteed aan 't gene men nodig heeft tot een eeuwig welvaren, gemak en cieraat des Stads; eer zy door de vingeren druipende in de blauwe zak geraken: En als men dit alles verkregen heeft, dan is eerst de tijd geboren om schatten te vergaderen: want in tegenloopende tijden en onverwachte voorvallen, is geld, alle 't gunt men vergeten heeft, ofte in gerustige tijden ondienstig heeft geacht te wezen. Maar op grote schatten behoorden deze Steden noit te denken, alzo dat altijds

zoude veroorzaken, die zware impoſten in ſchattingen die de Regeerders van een Koop-ſtad, beſtaande in een klein getal, zo hatelik zouden maken, dat zy door zodanige laſten, wanneer die buiten nood werden opgelegt, perikul zouden loopen uit de regeeringe geſchopt te werden: want als zy op haar eige defentie ſteunden, zouden zy met zoo kleine impoſten konnen beſtaan, als alle andere Republiken; en zeer wel dienden zy te weten dat vele Republiken tegen zeer machtige naburen, zonder eenige impoſten; eenige met zeer weinige; doch geen ter wereld oit met zo groote, als nu in de Hollandſe Steden geheven werden, hebben beſtaan. *Zulks het een mirakel uit den hemel zal wezen*, indien dat lange kan duuren, in Steden die niet van haren vaſten bodem ofte ſituatie konnen, maar van die loſſe koopmanſchap, en 't onzeker vertier der Manufacturen, moeten leven en ſubſiſteeren.

Om goede Allian-tien *hoeft men niet bekommerd te zijn.*

Eindelik zoude men by alle het voorgaande konnen voegen, dat de Regeerders behoorden te zorgen, om goede *Alliantien* te maken met eenige *naburige Steden*, dien meeſt aan haar behoud gelegen is; maar als de zaken dus leggen, pleeg men ook zonder voorgaande

gaande *Alliantien* geholpen te worden; en als het anders gelegen is, zoo verkrijgd men voor alle zijn' zorge en onkosten, niet dan *woorden*, *schrift* en *zegel*, dat allesins krachteloos is en gebogen werd, naar dat het de machtigste, of die buiten nood is, geliefd te drajen. Immers hebben alle groote Hollandse Land-steden door hare nabyheid eenige gemeenschap met de *Noord-zee*, en dienvolgende zouden zy in den uitersten nood ook eenige hulp uit dien hoek verwachten konnen, en als zy 't eenigsins wel mesnageerden, zoude altijds de eene ofte de andere Hollandse Stad aan een *Zee-haven* gelegen, haar toegedaan zijn, om het verzenden der waren, die zy uitleveren, tot zich te trekken. Maar in allen gevalle, is den Regeerders geraden, zich zo wel te voorzien als of zy van niemand ter wereld zouden werden geholpen, het welk uit het voorgaande blijkt, wel doenlik te wezen. En dienvolgende dunkt my door het boven gededuceerde overvloediglik te hebben bewezen, *dat iedere groote Hollandse Stad niet min als alle andere Republiken uit eene Stad bestaande, zich zeer wel tegen alle Potentaten dezes werelds zoude konnen beschermen.*

VVant de jalouzie *veroorzaakt die van zelfs.*

Zulks eindelik besloten werd, dat yder groote Hollandse Stad zeer wel op zich zelven bestaan kan.

CAP. XLIV.

Hollands Interest geconsidereert ten respecte van alle zijne Naburen in het generaal.

Holland moet zich in posture van defentie *stellen;*

DIenvolgende zal ik in 't korte van *Holland*, ten respecte van *alle zijne Naburen* in het generaal, zeggen, *dat kennelik de Frontieren behoorden te werden gefortificeerd*, en voorzien met alles dat tegen een overval van buiten noodig is. En boven al, behoorden alle die machtige Steden zich in posture te stellen om een beleg van een jaar te konnen uitstaan: dan zoude men de zelve genoegzaam onwinbaar mogen achten, immers ten minsten sterker als zoo veele Republiken, van enkele Steden binnen 's Lands en in heuvel- ofte berg-achtige situatien, en dienvolgende niet zo wel sterk te maken, gelegen zijnde. Als by exempel alle de vrye Rijks-steden, de Zwitserse Cantons, Geneve, Ragouza, Lucca, ja zelfs die overheerde Steden Parma, Mantua, Modena, die door hun eigen Princen eenigsins krachteloos moeten zijn; want het een mes houd het ander in de schede; en in dezen zin is waarachtig, dat twee quade hon-

honden malkanderen niet bijten, maar dat de goede tandeloze altijd van de quade honden gebeten werden.

Ten *tweeden*, is kennelik, dat onze wereloze viſſers en koopvaarders gedurig tegen alle onze naburen ter zee moeten werden bewaard door een *zeer groot getal oorlog-ſchepen*; want indien dit wel waargenomen werd, zullen niet alleen de zee-rovers de zee moeten ruimen, maar zullen ook alle andere Staten en Rijken zich veel meer onthouden van eenige particuliere bezwareniſſen den Hollandſe koopluiden en ſchippers op te leggen: om de ſchade van haar eigen navigatie en commercie voor te komen, de welke haar door onze oorlog-ſchepen aangedaan zoude konnen werden.

Zijn navale macht *ſterken*;

Ten *derden*, en moeten wy nooit om eenige generale *tollen* eenigen oorlog aanneemen, want *die remedie voor Holland altijds erger zullen zijn als het quaad.* Maar ſchijnd het zelve veel bequameliker te konnen werden gebetert met die genen die in die *tollen* werden verlicht, alhier zoo veel te bezwaren als onze koopluiden en ſchippers aldaar buyten 's Lands bezwaard werden. In allen gevalle bevind men doorgaans dat die exceſſive tollen zich van zelfs redreſſeeren,

Geen oorlogen, zelfs niet tot afſchaffing van Tollen, voeren;

ren, ofte dat de negotie in die bezwaarde waren even zo wel gaat als van te voren; want indien door die tollen de koopmanschap in die waren werd belet, zo voeld de geen die de tollen heeft verzwaard, terstond zo groote schade, dat hy van zelfs genoodzaakt werd die tollen te verlichten.

Hier van heeft men oneindelik veele exempelen; want de historien zijn vervuld met oorlogen die men te vergeefs heeft gevoerd over verhoogde tollen, die de eige opstelders daar na van zelfs hebben moeten afstellen.

de Staten van Europen niet ballanceren; *en waarom.*

Ten *vierden*, is noch een veel grooter dwaasheid dat de Hollandse koopluiden, of Staat op koopmanschap gefondeerd, uit vreze van een ongemakkeliker oorlog, hier na zich willen moejen *met de Staten van Europen te balanceren.* Want indien wy, volgens het interest van onzen Staat, aan en tegen een yder zeggen, *Da pacem Domine in diebus nostris*, Heer geef ons vrede in onze dagen, Besser ist fried met beswerligkeit / denn krieg mit eitel gerechtigkeit / zo zullen die in nood zijn, lichtelik van een anderen Staat geholpen werden; en ten quaadsten gaande, *zouden wy met stelzitten onze finantien en sterkte te lande en ter zee zodanig versterken en verbeteren, dat niemand*

ons lichtvaardiglik, maar wel andere zwakkere naburen, zoude aantasten. Daar wy nu ter contrarie onze finantien gewisselik ruineeren, en ons allesins zwakker maken, niet wetende of wy die ongemakken, die wy ons moedwillig op den halze halen, altijds zullen te boven komen. En zwakker door onze eige baldadigheid geworden zijnde, zo konnen wy, na die bovengeworstelde ongemakken, des te lichteliker door onze zwakheid tot andere vervallen en overweldigd werden. Voorwaar alle goede Medicyns, *una salus sanis nullam potare salutem*, ontraden altijds, uit vreze van toekomende ziekten, ten tijden van gezondheid, medicynen te gebruiken; zeer dikwils haalt men daar door alleen ziekten en de dood op zijnen halze, die men anderssins met temporiseeren, *chi ha tempo ha vita*, zoude hebben ontgaan. En in allen gevalle verzwakken de medicynen het lichaam, en het gedurig gebruik der zelver verkort gewisselik des menschen leven. Want *indien Holland wel op zijn defensie staat, zal het van geen Potentaat ter wereld konnen overweldigd werden*; maar met over alle te lopen blusschen een brand uit vreze dat hy tot ons over sla, teeren wy ons lighaam allengs gewisselik uit; en dat is de eenige weg, door de wel-

ke wy van zelfs geruineert werden konnen.

Dat Hollands Interest, sedert de zwakheid des Koningriiks van Hispanien, ganisch veranderd is.

In het korte, Holland is zo machtig, dat het van niemand als van Engeland, zich zelven willende verderven, kan werden geruineerd. Zulks men wel te recht mach zeggen, dat Holland, uit vreze van oorloge een oorlog aanvangende, altijds uit vreze van den rook in 't vier zal springen; zonder dat deze dwaasheid eenigsins kan werden geexcuseerd, door de goede maxime die men hier in 't begin der troublen heeft gehadt, *Pace dubia bellum potius*, Het oorlog is beter als een onzeekere vrede. Want vermits wy doen oorlogden tegen onzen eigen Prince van den Lande, was 't zeker, dat alle vrede, hoedanig die ook zoude zijn geweest, de Staten dezer Nederlandse Provintien zeekerlik zoude hebben ontwapend en machteloos gemaakt. Waar tegen de Koning van Hispanien, Prince dezer Landen blijvende, en ten minsten in alle zijne andere Landen mogende aanhouden eenige krijgs-macht, zich t'allen tijden boven alle beloften, eed en zegel zoude hebben konnen maken absolut Heer dezer Landen, en straffen naar zijn welbehagen, alle die hem te voren het hoofd boden; *maar dewijl*, Gode zy lof, *de Sta-*

ten van Holland, ook in tijde van vrede, nu alleen alle de macht van 't Land behouden, en de zelve, beter als in oorlog, zonder bekroon van iemand, konnen stiren naar haar wel-gevallen; zoo is ter contrarie in alle manieren nu waarachtig voor Holland, *Bellum pace dubia pejus & malorum omnium pessimum*, Het oorlog is veel arger als een onzekere vrede; en onder alle schadelike dingen is voor Holland geen schadeliker als het oorlog: want oorlog het schadelikste zijnde, dat komen kan, is een onzekere vrede quaad, om dat 'er een oorlog uit gevreest werd. *Of een onzekere vrede arger is als een oorlog.*

Maar iemand zoude misschien wijder vragen, dewijl de vrede voor Holland zoo noodzakelik is, of men uit een groote begeerte tot een zekere vrede niet behoorde een ander het oorlog aan te doen? Waar op ik antwoord, indien men considereert de gedurige veranderingen dezes werelds, voornementlik in Europen, en dat wy door de commercie gedurig met allen volkeren te handelen en te schiften hebbende, voor een zeer vaste en generale maxime behoorden te hebben, dat een verzekerde vrede voor Holland is *Ens rationis*, *chimæra*. een droom, een versiersel, en dat die daar mede speelen, zijn Sirenen, Meerminnen, die met haren zoeten *In de wereld is geen zekere vrede.*

zang, van een lieflike vaſte vrede, de onnoſele Hollanders zullen doen ſchipbreuk lijden: zoo is 't en blijft waarachtig, dat naaſt *de vryheid der Regeerders* en *Ingezetenen binnen 's Lants*, nietwes noodzakeliker is *buiten 's Lands*, *als vrede met alle menſchen*; en dat wy in vredens tijden zeer wel behoorden te zorgen om goede fortificatien op de frontieren onzer Provintie, en op zee altijds een goed aantal oorlog-ſchepen te houden, en binnen onzen boezem onze finantien te verbeteren: als ook, zoo haaſt des doenlik, eenige de meeſt-drukkende impoſten ofte convoy-gelden af te ſchaffen. Ons verzekerd houdende, dat buiten deze middelen, om zoo zekere vrede te bekomen, en 's Lands welvaren zoo gewiſſelik te behouden, als de gevallen en boosheid dezes werelds toelaten, alle andere middelen voor Holland ruïneus zullen werden bevonden; en dat wy ter contrarie op die ſteunende, altijds behoorden te wachten tot dat een ander ons den oorlog eigentlik directelik en dadelik aandeed, vermits de zelve alsdan door onze goede geduurige preparatie en defenſie, zeer haaſt zoude leeren, dat van ons veel meer voordeels in vrede en goede commercie, als in oorlog en verſtooringe der nego-

negotie te halen is; waar op dadelik zoude volgen *Beati pacifici*, zalig zijn de vredemakers.

CAP. XLV.

Twee objectien tegen deze conclusien werden beantwoord.

MAar om dat deze conclusie van Hollands welvaren, schijnt te strijden tegen de bekende regels der Politiken, *guerre defensive*, *guerre consumtive*, dat een verweerend, een verteerend oorlog is: als mede dat geen Regeerders konnen subsisteeren, dan met een leeuwen-huid bekleed, en aan de zelve een vossen-vel genaait zijnde; zoo moet ik over die twee maximen ook mijn' gedachten laten gaan. Voorwaar, indien men van onderdanen zeggen mach, *Con arte e con inganno, si vive mezzo l'anno; con inganno e con arte, si vive l'altra parte.* Door konst en door bedrog men leeft zes maanden; maar, door loos-bedrog en konst men leeft het heele jaar. Zoo schijnt ook het volgend rijmtjen op de Regeerders te passen:

Dat het ongeraden is, met dan op zijn defensie te staan, wert beantwoord,

Con forza e con inganno, si vive mezzo l'anno;
Con forza e con arte, si vive l'altra parte.

Daar

Daar de leeuw en kracht heeft ramp,
Zet de vos en konst een klamp.

Is waarachtig by Monarchen, niet by Republiken.

Maar die de zaak dieper inziet, zal bevinden dat men deze maximen met zeer groot onderscheit gebruiken moet; Namentlik daar Monarchen zijn, en geen fortificatien werden begeert, is warelik *Guerre defensive guerre consumptive.* Een verweerend, een verteerend oorlog. Maar in Republiken die van de koopmanschap leven, en zich wel hebben gefortificeert, is alle oorlog schadelik, en *guerre offensive*, altijds *guerre consumptive*; zulks voor die Landen een zekere defensie de eenige konst is, om te konnen bestaan in deze booze wereld, daar de vrede-lievende niet altijds vrede konnen hebben. Warelik *Princen en Monarchen werden zeer wel vergeleken by Leeuwen, koningen der dieren, levende niet van gras, uit haren eigen bodem onnoselik geplukt; maar van het vlees hunner vyanden en hunner eigen onderdanen, conquesten op de naburen, beroving, schatting en scheering hunner eigen ingesetenen; zulks zy daarenboven tot zich alleen alle de voordeelen des Lands treckende, veeltyds in krachten zouden te kort schieten, indien zy niet hare vyanden en eige onderdanen, door het vossen-vel, wisten te verstrikken, en anderer geleide lagen te ontgaan. Den Republiken daarentegen,*

Werd door een vergelijkenisse verklaart, hoe Monarchen, en hoe Republiken zich in dezen deele dragen.

gen, van onnozel voed'el levende, natuurelik een krachtigen aanhang velcr ingezetenen hebbende, en allesins wijseliker en zafter als de Monarchen regeerende, zijn die maximen gantsch ondienstig. En boven al zouden zy ruïneus zijn voor Republiken, bestaande op koopmanschap; want die gedurig met en ten voordeele van het menschelike geslacht, muizen zonder mauwen, ofte vergaan moeten. En dien-volgende konnen zy niet beters doen, dan naar te volgen het prijs-waardig exempel der *katten.* Namentlik, *een kat converseerd noont met vremde dieren die van zijn aard niet zijn; maar blijft ten huize, ofte geneert zich met andere katten: moeit zich met niemand, als zijn eigen, te beschermen, zeggende in zich zelfs: koeld niet dat u niet brand, en 't zijn verraders die my gedurig toeroepen,* Tum tua res agitur, paries cum proximus ardet, *Het gaat u aan, als gy ziet staan, al in den brand, uw's naasten wand. Om my zoo doende in de mat te lokken, en dan in den brand te laten steken; ja zelfs onderentusschen mijn goed te helpen plonderen. Voorwaar een kat past vlijtig op om zijn kost te zoeken, en draagt groote zorg om zijn eigen jongen te bewaren: bast noch smaald nooit tegen iemand die hem tergt ofte lastert. Want wat dier is schuwer en meer vervaard als een gedreigde kat? zulks by*

De gefortificeerde Republiken, op koopmanschap bestaande, werden aardiglik vergeleken by een kat.

aan-

aangeranst en vervolgt zijnde, terstond vlucht na eenig gat ofte naturelike sterkte, alwaar hy zich stille houd tot dat die noot overgâ; of indien hy aldaar benepen werdende, den strijd niet ontgaan kan, zoo beschermt hy zijn leven met tand en klauwen en feller als een leeuw, en beter als eenig ander dier, alle zijne gespaarde krachten gebruikende, zonder in het minste te verzuimen ofte in zijn uitterste te bezwijken: zulks door deze roemwaardige konsten, de katten over al veel meer rust genieten, langer leven, als mede aangenamer en in veel grooter getal zijn als de verslindende dieren, en bedriegende vossen, die zeer dikwils door hare groote krachten sneuvelen, ofte in hare strikken, die zy voor een ander gespannen hebben, gevangen werden.

en inzonderheid Holland, is geen leeuw, *maar een* kat, *hoe moedig hy ook tegen Spanjen zich gedefendeert hebbe.*

Voorwaar, *een kat gelijkt wel uitterlik een leeuw, maar is en zal blijven een kat; en zoo zijn wy van natuuren koopluiden, die in geen krijgs-knechten veranderd konnen werden: maar om dat de Hollandsche kat een groot rond hooft, vierige oogen, wreeden baard, scherpe tanden, felle klaauwen, een langen staart, en veel hairs door de wereloze koopluiden gekregen heeft; zoo hebben eenige bondgenoten en eenige Regeerders, voordeel uit den oorlog beoogende, alle gemelde qualiteiten en de treffelike defensie, die hy, benepen zijnde, tegen den Spaanschen leeuw gedaan heeft, gebruikt, als zoo vele redenen om*

te bewijzen dat hy een leeuw geworden was; en zy hebben hem, tegen alle klare waarheid, dat zelve zoodanig doen gelooven, dat zy hem vijftig jaren na een, op andere beesten gehitst, en daar tegen doen vechten hebben: maar de beklagelike ervarentheid en vermindering van alle innerlike krachten, behoorde Holland nu die schellen van de oogen te lichten, en wel dubbeld over te doen zien, dat dit geen *Leonina*, maar warelik een *Asinina Societas* voor hem is. Namentlik, dat hy zoo doende geen *Leeuw*, maar een last-dragende *Ezel* is geworden; aangezien de conquesten, door zijn bloedigen arbeid verkregen, hem niet voeden; maar warelik den rugge inrijden, en alleenelik dienen om weeldig te doen leven de schalke bondgenoten, en eenige weinige quistige Regeerders, die Holland gedurig tot den oorlog hebben aangeraden. En hoewel Holland sedert tien jaren zeer wel schijnt te hebben begrepen, de schadelikheid van die *Leeuwen-huit*, zo schijnt men daar niet te hebben gezien, de bedriegende schadelikheid van het *Vossen-vel*, welk nochtans byna even ruineus zal werden bevonden. Want Holland heeft zeer onvoorzichtig het *vossen-vel* in *Polen* en *Denemarken* gebruikt, dewijl onder allen oorlog eigen schadelikst is;

Hoewel Holland, door de opgeleide lasten, schijnd een Ezel *geworden te zijn.*

en

en zulks kennelik beſt ware, de geheele wereld te laten hollen, en zich met niemand als zijn eigen, te bemoejen: en om dat my dunkt dat zoo klare waarheden, *i proverbi e favole non ſono da farſene beffe*, door ſpreek-woorden en fabulen, die een diepen indruk geven, allerbeſt werden gevat; zoo zal ik dit tractaatjen met volgende fabulen beſluiten.

CAP. XLVI.

De genome concluſien worden met fabulen en ſpreek-woorden verklaard.

Eerſte fabul.

VVelk alles met eenige fabulen Werd verklaart.

DE *Leeuw*, koning der dieren, vele zijner onderdanen klachten over den *jager* hebbende gehoord, en vreezende met langer deze groote ongerechtigheden te verdragen, zijn koninglike reputatie by zijn' onderdanen te zullen verliezen, ging zelfs om te bevechten den jager, die eerſt door zijn ſchichten, daar na door zijn zwijnſpriet, en eindelik door zijn zwaard den aankomende leeuw zulks queتſtede, dat hy zich genoodſaakt vond te ontvluchten

De leeuw *en de* jager.

ten; en de leeuw door deze quetſuren vele krachten, en door deze vlucht noch meer reputatie verlooren hebbende, berſtede uit in deze klachten: Tot mijn leetwezen bevind ik de waarheid van dit ſpreek-woord: Die alle het quaad met quaad wil wreken, Samſons kracht zal hem ontbreken. Maar die kan lijden en verdragen, vind zijn' vyanden aan zijn' voeten verſlagen. Wat behoefde ik juiſt dit krom hout te willen rechten? Voorwaar beter zoude het geweeſt zijn voor my, indien ik deze ongerechtigheid aan den tijd had overgegeven, onderentuſſchen zoude miſſchien een tyger, een wolf, ofte een beer met gelijke onvoorzichtigheid gezocht hebben den zelven jager, en in den ſtrijd ſterk en gelukkig genoeg geweeſt zijn om den zelven te dooden.

De tweede fabul.

ZEker *ſterk wijs man* ontmoetende een *ſterken gek*, die voorgenomen had alle hem voorkomende menſchen een ſtuiver af te dwingen, gaf dat geld zonder ſlag ofte ſtoot; zulks vele zijn bekende, jonge luiden, hem daar over beſtrafteden, met deze woorden: Immers heeft God u alzoo vele krachten en

Een voorzichtige *en een* dwaze.

en meer wijsheids gegeven als aan dezen booswicht, zulks gy waarschijnelik den strijd gewonnen, en de eere ingelegt zoud hebben den aardbodem van dezen dwingeland te zuiveren, daar ter contrarie *bonis nocet quisquis pepercerit malis, & malum quod quis impedire potuit, nec impediit, fecisse videtur; Veterem ferendo injuriam invitas novam;* De honden u noch bepissen zullen indien gy dien weg ingaat. Maar de wijze man antwoordede: *kinderen, die de vrede koopt doet best.* En ik weet daarenboven, dat het tegen een sterk gek quaad vechten is; maar gy kend de waardye van uw eigen rust, welvaren en leven niet; en noch veel min den loop des werelds. Want, al ware ik geen oud koopman, maar een voorzichtig soldaat, zoo zoude ik u zeggen, dat die niet een stuiver wil besteden om de vrede te behouden, heeft warelik het zwaard altijd uit der scheede, en die gedurig vechten wil, al is het met tien voordeelen tegen een perikel, moet gewisselik meer als tien stuivers aan inkoop van wapenen te koste hangen. En vermits daar men houwt altijds aan wederzijden spaanderen vallen, zoo moet hy na gelede smart, noch zeer groot loon aan zijn eigen Chirurgijns en Doctoren betalen, als alles ten besten is gelukt.

lukt. Want *de kruik gaat zoo lange te water tot dat zy eenmaal breekt*; Die met het zwaard ſlaat, door het zwaard vergaat; en de ſterkſte vechters vinden ook eindelik haren meeſter: want der beſte fechter wird geſchmiſſen / die klügſte füchſs' ſich fangen lieſſen: De ſtoutſte Herculeſſen werden allereerſt verſlagen. Ten anderen, dat ik alle het kromhout, dat my in deze wereld zonder einde ontmoeten zoude, niet behoore te rechten, zullen de jaren u ook leeren; want ik verzekere u, dat het dezen ſterken gek zal gaan, als wel eer den *dommen vorſch*, die een *wijzen kreeft* in het water vindende zwemmen, hem dreigde te dooden indien hy hem daar na in het water vond; de goedaardige kreeft, in zich zelven gedacht hebbende *fœnum habet in cornu*, de menſchen ontwijken wel een dollen ſtier, die zy met een roer zouden konnen dooden, ik zal dezen ook wijken, gaf den vorſche goede woorden, en zwom, volgens zijn gewoonte, dadelik achterwaarts hem plaats makende. Maar gelijk *dom maakt drieſt en laatdunkende*, zoo vermoedede de vorſch daar uit ſterker als den kreeft te zijn, en ſprong den zelven op het lijf, die zich toen kloekelik verweerde, en den vorſch geſwind dood neep. Of wel, vermits de wereld

De vorſch *en de* kreeft.

vol gekken is, zoo voorzeg ik u liever, dat deze door eenige goede successen al te baldadigen gek, zeer haast een anderen gek zal vinden, die hem ter nederleggen en de wereld van hem verlossen zal. Immers is het veel beter, dat niet *een wijs man*, maar *een nar*, zijn leven tegen dezen gek in de waagschale stelle. *Welke voorzegging kort daar aan van de ervarentheid bevestigt wierd.* Want de zelve gek, daar na noch eenige andere menschen aangeranst hebbende, vond eindelik zoo onverstandig, korzel en machtig hooft, dat liever willende vechten als den stuiver geven, hem ter neder velde en het leven benam. Zulks deze wijze man, ter gedachtenisse, eenige loffelike spreek-woorden op zijn graf dede uithouwen; waar onder deze waren: *Stultorum est infinitus numerus: & per guarrir un pazzo ce ne vuol' uno e mezzo. Der narren getal heeft geen einde; en om een te genezen is anderhalf noodig*; want zonder slagen kan 't niet geschieden. *Et hoc scio pro certo quod si cum stercore certo, vinco seu vincor semper ego maculor.* Die tegen een zot vechtenderhand verliest ofte wind, behaald gewisselik schade en schande. Als mede ter contrarie deze navolgende, *Superanda omnis fortuna ferendo est. Victrix patientia rerum. Bisogna*

eh'il

ch'il savie porti il matto in ispalla. Alle uitdrukkende *het getal der dwazen in deze wereld zoo groot te zijn, dat een wijs man de zelve liever op zijn' schouderen dragen, als tegen de zelve vechten, en haar onderling tegen malkanderen laten worstelen moet, indien hy in deze onverstandige en booze wereld, zijn ziele eenigsins in ruste bezitten wil.*

Derde fabul.

Een Vos, meenende niet te konnen bestaan, indien de *wolven* en *beeren* onderling in vrede leefden, hitste de zelve tegen malkanderen op: en daar na noch meer vreezende dat de *wolf*, die hem meest afgonstig was, den strijd komende te winnen, zich alsdan zonder vyand vindende, hem zoude dooden; vond goed den *beer* met voedsel, voor zijn eigen gespaart, heimelik te sterken, en by den strijd te gaan, onder den dekmantel van *middelaar* te zijn, warelik om zich ook met het bloed der gequetsten in den strijd te voeden; en in het oplekken desselven wierd hy door de smaak zoo vervoerd, dat hy liever, als zich van het bloed te onthouden, zoo veel van zijn ander naturelik voedsel aan den *beer* liet genieten, dat hy niet bemerkte zelfs machtelozer geworden *Een vos, wolf, en beer.*

te zijn; maar deze twee oorlogende dieren, dit quaad voornemen des *middelaars*, en zijn machteloosheit gemerkt hebbende, vertraden, d'een met voordacht, d'ander door oorlogs-gevallen, dezen loozen bloedgieringen *vos*; die daarenboven van alle de wereld wierd bespot. Want genomen de *wolf* en *beer* warelik door zijn konsten zoo machteloos waren geworden, dat zy hem niet zouden hebben konnen beschadigen; zoo was klaar dat noch vele andere verslindende dieren, als *leeuwen, tygers, &c.* en *gryp-vogels*, zoo machtig waren, dat een ieder der zelve hem evenwel gewisselik zoude hebben konnen verslinden; nademaal hy zijne sterkte verlooren hebbende, zich niet meer als voor heen in eenige voorvallende nood, metter vlucht in zijn hol zoude hebben konnen begeven, en zich daar uit defenderen.

Dus straft *God en de nature* alle die hare sterkte misbruiken, en vangt de snooden in hare eige loosheid. Voorwaar *il n'y a plus grande finesse que d'estre homme de bien*; gelijk de verkeerde eige liefde van alle quade, zoo is de voorzichtige en wel-gegronde eige liefde, de eenige oorzaak van alle goede en deugdelike actien; dien-volgende, *doet wel en ziet niet om, is voor Holland de grootste politike*

wijs-

wijsheid. En de kostelikste zegen die God de Heer aan eenig Land doen kan, is, *het Interest des zelven zo evidentelik te koppelen aan de vrede en het welvaren des ganschen menscheliken geslagts*, volgens die goude regul, *Qui sibi vere amicus est, hunc omnibus scito amicum*, *Die zijn eigen te recht bemind, is vriend van al de wereld.*

Vierde Fabul.

Zeeker *laatdunkende Vos* schimpender wijze de eenvoudige *Kat* gevraagt hebbende, hoe hy door de gevallen van deze boze wereld zich wist te redden. En de *Kat* antwoordende volgens het goude spreek-woord, *Houd handen rein, acht u zelfs klein, zijt niet te gemein, maar garen by God en u allein; ja op dat ik niet en strijde, laster, haat en nijd ik lijde:* (want ik stoot my daar niet aan als men spottende van my zegt, daar is geen dier zo schouw als een gedreigde kat.) *en als my dit uit nood niet bracht, een klock man eerst de vlucht bedacht. Want die quaad met quaad wil rechten, moet gedurig daar om vechten*: met een woord gezegt, *ik doe een yder, ook die my quaad doen, de meeste vriendschap, om zo doende alle vyandschap te mijden;* want mijn eenige konst aller konsten

De Vos en de Kat.

 is het

is het quaad te ontwijken; zo schertstede de *Vos* daar mede, zeggende, *Lepidum caput, sed cerebrum non habes. Dit is warelik een schoone konst die den weerelozen en rondt-hoofden betaamt.* Wat my spitsvindige aangaat, zeg ik u dat ik voor alle nood onbekommerd leef; want op der daad weet ik *een zak met konsten* uit te schudden, om my uit het gevaar te redden. Maar gedurende deze zijne woorden en zorgeloosheidt, was een *jager* met zijne *honden* zo na gekomen, dat hy niet konnende ontvluchten, met alle zijn' konsten van de *honden* gevangen en gedood wierd, terwijl de *Kat* door zijn eenige konst, en altijds dienstige *fortificatie*, zich met der vlucht op eenen hoogen boom bergende, dien listigen zag het vel afstroopen.

C A P.

CAP. XLVII.

Werd ten tweeden male geconcludeert, dat vryheidt, beveiling der zee, en vrede, zorgvuldig in Holland moet werden gezocht; en dat alle oorlog, buiten noodweer, daar ſchadelik is.

DEze eene konſt is en blijft overzulks voor Holland nodig, niet tegenſtaande de voorgeworpe politike maximen; zulks de conclutie van *vrede* voor Holland zoo nodig is, dat wy ons ook noit buiten nood behoorden te bemoejen *met ſtrijdende Heeren te willen ſcheiden* door onze Ambaſſadeurs en arbitragien; want zo doende werd men altijds tot oorlogs-koſten zeekerlik ingewikkeld: en daarenboven krijgt men dikwils tot ſcheidersloon, den oorlog ofte den haat van beiden op zijnen halze; behalven dat men door die meenigvuldige en koſtelike Ambaſſaden ook de Finantien merkelik bezwaart, wanneer alles ten beſten komt te gelukken. Want *nademaal de ongemakken dezes wereldts noch door geweld noch door konſt konnen werden tegen-gegaan*, zo

moet men de zelve noodsakelik met alle macht, voorzichtigheid en konst ontwijken. En indien Holland eerter werd gezocht en overvallen, zal het dubbeld roemwaardig zijn, indien het dan *als een beneepen kat* wonderlik van zich af bijt, gemoedigd door een *rechtvaardige zaak*, *necessitate superiores erimus*, en *nood-dwang*, nood zal yzer breeken, als mede door de lang, ten dezen einde, *vergaderde krachten:* zulks het in zoo een geval allesins zoude blijken, *dat deze kat zonder dubbelde handschoenen niet zoude kunnen werden aangegreepen*; en *dat het tegen een beneepen kat quaad vechten zoude wezen.* En daarenboven zoude door *zo goede defensie en onrechtvaardige offensie*, als mede *gevreesde zoo considerabele conquesten*, tijd en gelegentheid, *chi ha tempo ha vita*, werden gegeven aan alle de nabuuren, om zo baldadige conquereur te stuiten, en Holland te verlossen.

Hoe schandelik ietwes schijnd, als het maar machtig maakt, zo veroorzaakt het eindelik een wel gegronde luister *en* reputatie.

En hoewel ik weet dat deze *zalige maxime*, door onze *Bondgenoten*, *leeddiggaande Edelluiden*, *Soldaten* en *het domme Graauw* altijdts zullen werden verworpen, quanzuis om dat wy daar door alle onze glans en reputatie zouden verliezen, zal ik noch eindelik zeggen, dat niet al wat blinkt goudt is; maar dat beschimmeld zilver by verstandigen meer

waar-

waardig is als blinkend koper. En dat ter contrarie *qui en a le profit, en a l'honneur; & qu'il fait tousjours mauvais perir soubs quelque beau pretexte que ce soit:* gelijk alles wat profijtelik is voor het Land, een eewigdurende goede reputatie aanbrengt; alzo is ook waarachtig, *dat alles wat Holland, al ware het onder den glorieusten titul van de wereld, machteloos maakt, warelik en in der daad een eewige schande veroorzaken zal.* 't Welk de goede God geve van de vroome Regeerders te recht werde begrepen, *terwijle het Hollandse lekke schip met pompen noch kan werden boven gehouden.*

E I N D E.

Regi-

Regiſter der Capittelen.

XII. *Dat*

XXIV. *Bo-*

LE VRAY L'INTERET De la HOLLANDE,

Elevé

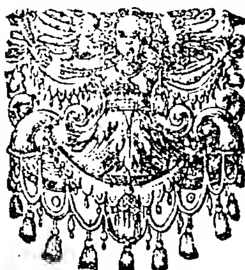
Sur les Ruines de celuy qui voit le jour ſous le nom de V. D. H.

Et dedié à la fille du Temps

PAR

I. N. D. P.

Moderata conſilia tutiora!

Chez PIERRE GARDIER, l'An 1662.